MEMET FUAT

Dil Üstüne

YIL İKİ BİN1

Dil Üstüne MEMET FUAT

Memet Fuat

●

Dil Üstüne

ADAM YAYINLARI
©
Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.

Birinci Basım Aralık 2001

Kapak Tasarımı Emre Senan

01.34.Y.0016.803
ISBN 975.418.667.7

www.memetfuat.com

YAZIŞMA ADRESİ ADAM YAYINLARI. KÜÇÜKPARMAKKAPI SOK. NO. 17. 80060 BEYOĞLU - İSTANBUL
TEL: (0 - 212) 293 41 05 - 292 09 47 (3 HAT) e-mail : adam@ada.net.tr FAKS: (0 - 212) 293 41 08

Memet Fuat

●

Dil Üstüne

ADAM

SUNU

Dil konusundan söz edilince önce dilciler gelir akla. Oysa dil yalnızca onların sorunu değil. Onlar kadar, belki de onlardan çok daha önce yazarların, dili işleyenlerin, dili yaptıkları sanatın gereci olarak kullananların sorunu.

Bir zamanlar ülkemizde bu iki işin birbirine karıştığı dönemler de olmuş. Dil uzmanlığını yazarlığın bir parçası sayan eski "üstat"ların dilbilgisi alanında ardı arkası gelmez tartışmalara giriştikleri anlatılır.

Bugün dil bambaşka bir inceleme alanı. Bir oranda herkese gerekli olan dilbilgisinin çok ötelerine ulaşmış bir bilim durumunda. Dilbilimin günümüzde dil bilginlerinin konusu olduğunu bilmeyen kalmadı.

Gene de yazarlar dil üstüne konuşmak gereğini duyuyorlar.

Çünkü dil onların kullandıkları, biçim verdikleri, yapılar kurdukları bir gereç.

Bu kitapta dilimizin oldukça hızlı geliştiği, arındığı, Arapçanın, Farsçanın baskısından kurtulma savaşımı verdiği yıllarda yaşamış bir yazarın, 1952'den 1998'e, kırk altı yıl boyunca yazdığı yazıları okuyacaksınız.

Bazıları tartışma açan denemeler, bazıları ise tartışmaların getirdiği değinmeler.

Romanlarda, öykülerde gerçekçilik şive kullanmayı gerektirir mi?

Devrik tümce kullanmak salt bir "üslup" (biçem) sorunu mudur, yoksa anlam gereği midir?

Dilimiz arındırılırken "berbat" mı edildi, yoksa anlatma gücü mü yükseldi?

Yanlışsız, kurallara uygun yazma çabası ile biçem kaygıları arasındaki denge nasıl tutturulabilir?

DİL ÜSTÜNE

İçi boş güzellikler yaratma yolundaki sanatçıların dile sığınışlarındaki aldatmaca...

Şiir dili... Dilin şiiri... Osmanlıca sözcüklerin aykırılık için kullanılışı... Dilde tutarsızlık... Terim çalışmalarının önemi...

Bugün özleştirme çalışmalarına karşı konuşanların, yazanların, araya özellikle bir iki Arapça, Farsça sözcük soksalar da, eskiye döndüremedikleri tertemiz Türkçeleri...

Ben dil tartışmalarını kendime hiçbir zaman öyle fazla sorun etmedim. Değişik görüşleri savunanların düşüncelerini dinleyerek, nereye kadar haklı, nereden sonra alışkanlıklarına yenik olduklarını anlamaya, değerlendirmeye çalışarak hep bildiğimi okudum. Açık, aydınlık, duru bir Türkçeye ulaşmaya çabaladım.

Dilim ya da biçemim için desteklendiğimi, yüreklendirildiğimi söyleyemem. Yönettiğim dergilerde karşıt görüşlere yer vermem, dayanışmacılıktan uzak yaşamam, Türk Dil Kurumu çevresindekilerce hoş karşılanmadı. Onlarla didişenler de, doğal olarak, beni yandaşları saymadılar.

Dil alanında çok özgür, çok gönlümce yaşadım. "Dil yazıyorum" "dilimi buldum" filan gibi şirinliklere hiç kapılmadım. Dili işlevinden saptırmak bana hiç sıcak görünmedi.

Türkçeyi seviyorum.

Arapçanın, Farsçanın egemenliğinden kurtulması kolay değildi, yıllar sürdü. Batı dillerinin ticaretin arabasına binip yaptığı saldırı ise çok yüzeyde. Onu atlatmak kanımca daha kolay olacak. Markalar, dükkân adları, bye bye'lar geçip gider.

Çağdaş yazınımız arınmış Türkçemizin dev bir anıtı gibi yükseliyor...

Memet Fuat
Çamlıca, Aralık 2000

KÖYLÜ KONUŞMASI

Roman ile öykünün oyuna doğru gidişi bizde pek yadırganmadı. Yeni bir şey değil de ondan. Eski yazarlarımızın yapıtlarında roman-oyun türünü andıran parçalar çoktur. Yoksa "konuşma" böyle kimseye çaktırmadan baş köşeye geçip oturamazdı. Önceleri seviniyordum buna, yeni bir edebiyat türüne doğru gidişi hızlandıran bir anlayışın kolayca benimsenmiş olması hoşuma gidiyordu. Şimdi yeriniyorum, çünkü o kolaylığı sağlayan eski yapıtlar yüzünden, daha doğrusu, o yapıtları yaratmış olan yanlış bir gerçekçilik anlayışı yüzünden olmayacak işlere giriştik.

Biliyorsunuz, genç yazarlar, çoğu zaman, konularını köyden alıyorlar. Bu yeni yazış tarzını, yani konuşmalara ağırlık vererek anlatmayı uyguladıklarında, şöyle bir soru çıkıyor karşılarına Yapıtlarımızda köylüleri nasıl konuşturacağız? Gerçekçi bir edebiyat anlayışına bağlı oldukları için de şu yanıtı veriyorlar Gerçekte olduğu gibi. Burada iş çatallaşıyor.

Sarı Sıcak[1] adlı kitabı şöyle bir karıştırın da bakın Köylü konuşmasının kendine göre bir tadı, bir şiirliliği var. Yapıtın insanı hemen sarıveren havası yarı yarıya o kırık dökük konuşmalardan geliyor. Yaşar Kemal'in başarısında kullandığı dilin payı büyük. Bütün bunları biliyorum. Gene de söylerim Bu iş kökünden sakat, sonu yok bu işin. Hele bir de alıp yürürse, edebiyatımıza çok kötülüğü dokunur.

Neye dayanarak böyle kesin konuşuyorum? Onu aşağıda anlatacağım. Önce sanatçılara bir çağrı Bu yazıyı daha çok sizler için yazıyorum. Yanılıyorsam, susmayın, söyleyin niçin yanıldığımı. Büyük yapıtların yazılmasını beklediğimiz şu günlerde, böyle önemli bir sorunu tartışmak hiç de boşuna olmaz.

Gelelim benim diyeceklerime

1. Dil insanların birbirleriyle anlaşmalarına yarar. Birine bir şey söylemek istediğimiz zaman onu kullanırız. Bakışlarla, hareketlerle, ya da, dilsizlerin yaptığı gibi, belirli işaretlerle anlaştığı-

mız da olur, ama bu iş için temel araç dildir. Yazıya gelince, onun da amacı aynı Bir şey anlatmak. Gerçi edebiyat denilen yazı çeşidinde bu amaçtan uzaklaşmak isteyenler, konuşurken çıkardığımız seslerin tadını söylediklerimizin anlamına üstün tutmaya çalışanlar olmuş, ama boşuna uğraşmışlar. Hele günümüzün edebiyatçısı bunun tam tersine inanmış görünüyor, seslerle pek oyalandığı yok, süssüz, yalın bir dil ardında... Şairler bile öyle. Anlatılan, yani yapıtın söylediği "söz" el üstünde tutuluyor. Açık söylemek, herkesin anlayacağı gibi yazmak... Yeni yetişen yazarlar buna özeniyorlar. Bana sorarsanız, yürüdükleri yol doğru yoldur. *Dilin okuru oyalamaması, kendi üstüne çekmemesi gerektiğini anlamışlar* Köylü konuşması ise bunun tersini yapıyor. İkide bir durup, "Bu da ne demek?" diye düşünüyorsunuz. Bazı yerlerde, anlatılanı bir yana bırakıp dili çözmek için didindiğiniz, takılıp kaldığınız bile oluyor.

2. Yazar dili işleyen, güzelleştiren, gücünü artıran, yukarıda anlattığımız amacına ulaşmasına yardım etmeye uğraşan kimsedir. Okurlar üzerinde büyük etkisi görülür. Bu görevini göz önünde tutmayıp, halk öyle konuşuyor diye, yapıtlarını kötü konuşma örnekleriyle doldurursa, dilin bozulmasına yardım etmiş olur. Böyle bir göreve karşı duran bir gerçekçilik ise, yapıcılığını, yaratıcılığını yitirmiş bir gerçekçiliktir, yol gösterme gücünden yoksundur. *Kısacası, yazarın dili örnek bir dil olmalıdır*

3. Romanın, öykünün bugün karşılaştığı bu dil sorunu aslında yeni bir şey değil. Oyun onunla yıllarca önce karşılaşmış, çok çekmiş elinden, sonunda çözmüş. *Gerçekçi oyun yazarlarının dili nasıl kullandıklarını incelemeliyiz.* Sahne dili ile konuşma dilinin alışverişi ne yolda? Bir yazının okunması başka, oynanması başka, doğrudur, gene de bu sorunun yanıtını ararken bazı şeyler öğreniriz sanıyorum. Okurlar belki böyle uzun bir işe girişmek istemezler, köyde geçen bir oyunun bu yanlış gerçekçilik anlayışına göre sahneye konduğunu düşünsünler, yeter.

4. Diyelim ki ben yanılıyorum, bütün bu söylediklerim ıvır zıvır, gerçekçi bir edebiyatın dilde bu yolu tutması doğrudur. Bir de buna göre düşünelim Yazarlarımız bize yalnız Çukurova'yı

anlatacak değiller a! Gün gelecek yurdumuzun başka yerlerini de anlatmak isteyecekler, o yerlerde yaşayan insanları konuşturacaklar. *İyi ama, Doğu ya da Kuzey Anadolu'da yaşayanların konuştukları Türkçeyi anlamak değme babayiğitin harcı değildir, o zaman ne olacak?* Onları bizim anlayacağımız gibi konuşturdular mı, gerçekçilik elden gitti demektir. Ya biri de çıkıp şöyle derse

"Bu yazarlar köylü konuşmasını bir çeşni, bir şiir havası getirdiği için, yapıtlarını süslemek için kullanmışlardır. Bu işin gerçekçilikle bir ilgisi yoktur."

Yolun sonu buraya varıyor Ben çıkmaz diyorum, bakalım sizler ne diyeceksiniz!

Bu yazıyı yazarken daha çok konularını köyden alan yapıtları göz önünde tuttum, ama öyle sanıyorum ki, söylediklerimden, Orhan Kemal'in *Murtaza*'sı ve Ercümend Behzad'ın, dergilerimizde yer yer yayımlanmış olan *Anadolu Destanı*'na da pay çıkar.

(Yeditepe, 15 Aralık 1952)

(1)*Sarı Sıcak*'ın 1952 yılında Varlık Yayınları arasında çıkan birinci baskısı söz konusudur. Yazar "Şive Taklidi Tartışması"ndan sonra yapılan basımlarda, öykülerini çeşitli açılardan gözden geçirirken şive taklidi konusunu da olumlu yönde ele almıştır.

ŞİVE TAKLİDİ

Son günlerde, sanatçılarımız, "Romanlarda, öykülerde şive taklidi olmalı mı, olmamalı mı?" diye, önemli bir tartışmaya giriştiler. Bu sorun sanat çevrelerinde bir iki yıldır konuşuluyordu. Konuşuluyordu ya, nedense, bir türlü dergilere atlayamamıştı. O yüzden de bir sonuca bağlanamıyordu. Ben, bir ara, yazılı bir tartışmaya yol açmayı denemiş, ama başaramamıştım. Bilmem hatırlıyor musunuz, 15 Aralık 1952 tarihli "Yeditepe"de, "Köylü Konuşması" adlı bir yazım çıkmıştı. Baştan sona konuşma ile dolu olan yeni romanlarda, öykülerde, şive taklidi yapmanın zararlarını belirterek, sanatçıları bu sorunu tartışmaya çağırıyor, "Yanılıyorsam, susmayın, söyleyin niçin yanıldığımı. Büyük yapıtların yazılmasını beklediğimiz şu günlerde, böyle önemli bir sorunu tartışmak hiç de boşuna olmaz, diyordum. Kimse kulak asmadıydı. Yalnız, Can Yücel, 1 Şubat 1953 tarihli "Yeditepe"de yayımladığı bir yazıda, şive takidinin gerekli olduğunu ileri sürmüştü. Ama, hem çok kesin konuşuyordu, hem de "Üst tarafı laf ebeliğinden başka bir şey değildir, gibi sözler ediyordu. İster istemez, susmak zorunda kalmıştım.

Sekiz buçuk ay sonra, "Dünya" gazetesinin 15 Eylül 1953 tarihli "Sanat" sayfasında çıkan bir yazısı ile, işi Orhan Kemal ele aldı. Yapıtlarındaki şive taklitlerini gerçekçilik kaygısı ile yaptığını açıkladı

"Romancı, yahut hikâyeci, elbette dilini işleyecek, ona gücünün yettiği en iyi biçimi vermeye çalışacaktır. Ama bu, tiplerin bozuk düzen deyişlerini düzeltmekle olmaz. Diyaloglar dışında, söz sırası kendine geldikçe, dilinin en doğru ve en güzel örneğini verecektir. Böyle hareket etmekle yazar, dilin hem bugünkü durumunu göstermiş olur, hem de nasıl olması gerektiğinin cevabını vermiş. Ben böyle düşünüyorum. Zaten lüzumundan çok ağdalı şive ve taklitlerle anlaşılmazlığa düşmekte de mana yok."

Orhan Kemal, gene o yazısının başka bir yerinde de, şöyle diyordu

"Ana dilini olsun dosdoğru konuşamayan insanlardan bahseden bir yazar, onların konuşmalarını düzeltmekle yalan söylemiş ve kötü bir iş yapmış olur ki bu, namuslu yazarın harcı değildir."

Bu ilk yazısını okuyanlar, Orhan Kemal'in, şive taklidini romanın, öykünün "kaçınılmaz şartlarından biri" olarak gördüğünü sandılar. Ben de öyle sandım. Hele, o "namuslu yazar" sözü, yenir yutulur şey değildi.

Bunun üzerine, "Akşam" gazetesinin 21 Eylül 1953 tarihli "Sanat-Edebiyat" sayfasında, Melih Cevdet'in bir yazısı çıktı. Melih Cevdet, Orhan Kemal'in düşüncelerini eleştirerek, şunları söylüyordu

"Belki onun dediği doğrudur, amma, şimdilik beni kandırmadı. Taklide gidilmesin, demiyorum. Bu gerekçe yetmiyor. Önce şu yüzden İnsanın ana dilini dosdoğru konuşması başka, şive, ağız başka. İçimizden biri Adana ağzı ile konuşur, amma konuşması doğrudur. Burada da taklide izin var mı? Sonra Orhan Kemal bu işi, salt bizim köylümüzün, işçimizin ana dillerini iyi bilmediklerini göstermek, bu yolla onların çizgilerini daha iyi belirtmek için mi yapıyor? Yoksa taklitten başka çıkarları da var mı? Çok sevdiğim *Bereketli Topraklar Üzerinde*'deki konuşmalar, ana dillerini, insanı şaşırtacak bir inceliğe vardırmış insanların konuşmalarıydı. Bu bakımdan, köylü ağzı, bizim gerçek dilimiz odur, diye savunulsa da olur."

Melih Cevdet, şive taklidinin gerçekçiliğe bağlanmasını da doğru bulmuyor, "geliyom" yerine, "geliyorum" demekle bir yapıtın gerçekliğini yitirmeyeceğini söyleyerek, yazısını birkaç soru ile bitiriyordu

"Yurdumuzda köylü ağzı diye bir tek ağız yok; bölge ağızları var. Böyle olunca, hikâyecilerimiz, bölge bölge yurdumuzu dile getirdikçe kaç çeşit hikâye, roman dili çıkacak ortaya? Yazarlarımızın bütün yurdu kucaklıyan millî bir dil yapma ödevleri karşısında bu düğüm ne biçimde çözülecek? Bir yığın soru ki uzun uzun konuşulması, tartışılması gerek.

Derken, "Yenilik"in Ekim 1953 sayısında, Tarık Buğra'nın bir yazısı çıktı

"Romancı veya hikâyeci kendini şive taklidine mecbur etmişse, bu taklide mahkûmsa ne denir? Bu bir kader işidir. Ama biri çıkar da, roman ve hikâyede şive taklid edilmelidir derse buna kediler bile güler.

Tarık Buğra, Orhan Kemal'in yanıtlamaya çalıştığı, "Tiplerinizi niçin İstanbul şivesiyle konuşturmuyorsunuz?" sorusunu da doğru bulmuyor, şunları söylüyordu

"Yazarımız kendi meselesini çözmek istiyorsa şöyle soran birisini beklemelidir Neden roman ve hikâyelerinizde yerli ağızlarla konuşmaya mahkûm insanları seçiyorsunuz?"

Ben anlayamadım doğrusu bunun ne demek olduğunu, tartışılmakta olan şive taklidi sorunu ile bu soru arasında bir ilgi göremedim.

"Yenilik"in çıkışından birkaç gün sonra, "Akşam" gazetesinin 12 Ekim 1953 tarihli "Sanat-Edebiyat" sayfasında, Melih Cevdet'in Orhan Kemal ile yaptığı bir konuşma yayımlandı. Orhan Kemal, ilk yazısının okuyucularda yanlış sanılar uyandırdığını anlamış olacak ki, daha konuşmanın başında bu soruna dokunarak bir açıklamada bulunmuş "Ben, şive taklidi hikâyenin kaçınılmaz şartlarından biridir, demedim. Kimseye karıştığım yok. Ben gerçeği daha iyi belirtmek için şive taklidini yardımcı alıyorum.

Orhan Kemal, Tarık Buğra'nın yazısını, bu konuşmayı yaptıktan sonra okumuş, öyle görünüyor, okuyunca da sarılmış kaleme. "Dünya" gazetesinin 15 Ekim 1953 tarihli "Sanat İlâvesi"nde, ikinci bir yazısı çıktı.

Önce, Tarık Buğra'yı yanıtlayarak, tiplerini niçin yerli ağızlarla konuşmaya "mahkûm" insanlardan seçtiğini anlatıyor. Sonra da, şive taklidi üzerine, şunları söylüyor

"Anday arkadaşımla yaptığım son bir konuşmada belirttiğim gibi, şive ve taklidi mutlaka lâzımdır."

Bu tümcede bir dizgi yanlışı var sanıyorum, "lazım değildir" yerine, yanlışlıkla "lazımdır" dizilmiş. Çünkü Orhan Kemal, Melih Cevdet'e "Şive taklidi mutlaka lazımdır," demediği gibi, o tümcesinin hemen arkasından da, şöyle diyor

"İfadeye kuvvet vermek, yazarın, anlattığı insanları gerçekten tanıdığı hissini uyandırmak için ve çok ustaca yapıldığı takdirde, işin tuzu biberi kabilinden, az miktarda, yani anlaşılır şekilde, şiveden faydanılmalıdır inancındayım.

"Yeditepe"nin 1 Kasım 1953 sayısında ise, Samim Kocagöz'ün bir yazısı çıktı. Kocagöz, "Şive taklidi yapılmalıdır" diyenlerden yana. Gerçi Orhan Kemal'in ilk yazısını pek beğenmemiş, "yeter derecede aydınlatıcı" bulmamış, ama ikinci yazısını beğenmiş. Şive taklidinin salt taklit işi olmadığını, Türkçenin zenginleşmesine yardım edeceğini söylüyor. Kocagöz'e göre, "Türk yazı dili" daha kurulmuş, yerleşmiş değildir. O yüzden de, yerli "romancı, sanatını henüz rüzgâr gibi esip ilerleyen bir dille ifade etmek" zorundadır. Bu gerçeği gören, "Türk yazı dilinin kurulması için emek" verenlerin amacı ise, "hem halkımızın konuştuğu gibi konuşmak, hem de halkımızın konuşma dilini sağlam bir cümle yapısı içine koymak" olmalıdır.

Öte yandan yazar, genç sanatçılar için şöyle diyor

"Muhtevada çok kuvvetliyiz. Fakat ifade ediş tarzımızda perişanlık bir gerçektir."

Bunu bildiği, gördüğü için de, dil üzerine yapılacak tartışmaların yararına inanıyor. İnanıyor ya, şu tümceyi de kondurmuş

"Eminim, ne Orhan, ne ben, ne de bu yolda yazan arkadaşlar bildiğimizden şaşmayacağız."

Öyleyse bu tartışmanın onlara bir yararı olmayacak, diye düşüneceksiniz. Ben de, yazının hemen başındaki bu tümceyi okuyunca, öyle düşünmüştüm. Ama, baktım, sonlara doğru, Kocagöz de yumuşamış

"Benim gibi düşünen arkadaşlarımı da etrafta görüyorum. Bilmem haklı mıyız? Bizi bu tuttuğumuz yoldan kandırıp caydıracak bir eleştirmeci çıkabilir. Ona hak verebiliriz. Ve cayarız. Fakat şimdiye kadar söylenenler beni kandıramadı."

Ne yalan söyleyeyim, şive taklidinin dilimizi zenginleştireceği düşüncesi de beni kandıramadı. Acaba Samim Kocagöz, "deyiş, söyleyiş" dediğimiz şey ile "şive taklidi" denen şeyi birbirine karıştırmıyor mu? diye düşündüm.

Her neyse, şimdilik tartışmanın gidişi böyle. Bakalım, belki bu konuda Nurullah Ataç, Sabahattin Eyuboğlu, Yaşar Nabi, Vedat Günyol, Hüsamettin Bozok, Fahir Onger, Adnan Benk gibi eleştirmenlerin, Yaşar Kemal, Kemal Bilbaşar gibi öykücülerin, romancıların da söyleyecekleri vardır. Melih Cevdet'in de dediği gibi, bu işi uzun uzun konuşmak, tartışmak, gençlere doğru yolu göstermek gerekiyor.

(Yeditepe, 15 Kasım 1953)

TARTIŞMA YÜRÜYOR

"Yenilik"in Kasım 1953 sayısında, Fahir Onger, şive taklidi konusunu ele alan bir yazı yayımladı. Şöyle diyor

"Bugün toplum içinde kişilerin karşılıklı münasebetleri çok karışık ve girift bir manzara göstermektedir. Bu bakımdan yazıcı da rasgele bir adamın peşine takılıp ona bir geçmiş, bir hal ve bir gelecek uydurmaya ve bu zaman akışı içinde yakın çevre münasebetlerini ortaya çıkarmaya imkân bulamamaktadır. Gerçekten, biz insanları davranışları ve konuşmaları ile tanıyoruz. Yani bir insanı ancak dış görünüşleri ile kavrıyabiliyoruz. Bunu en yakın olarak gene kendi konuşmalarından anlıyabiliriz. Böylece dialog'un hâkim olduğu eserlerde yerli şivenin kaçınılmaz bir zaruret olduğu apaçıktır. Ve Orhan Kemal'in de dediği gibi bu, yazarı gerçeğe daha çok yaklaştırır. Romancı veya hikâyeci, konu olarak seçtiği insanların çevresini tanımak ve bilmek zorunda olduğu kadar, bu insanların düşüncelerini belirten dil özelliklerini de iyice anlamak ve anlatmak mecburiyetindedir."

Fahir Onger, "dil özellikleri" sözünü, "şive taklidi" anlamına kullandığına göre, "insanların düşüncelerini" şive taklidinin belirttiğini sanıyor demektir.

Yeni yayımlanmaya başlayan, "İstanbul" adlı aylık derginin Kasım 1953 sayısında, Tarık Buğra, Orhan Kemal'in yanıtına yanıt veriyor. Senli benli bir yazı. Adı da "Tulûatçılığa Dair" Neyse, şive taklidi için, şunları söylüyor

"Bir sanat eseri için mühim olan, insanların yaşayışı, sosyal kadroları, ilişkileridir. Ha Samipaşazade'nin Çamlıca tasvirleri, ha bugünün kılık kıyafet tasvirleri ile ağız taklitleri. Sanatın biricik probleminden, insandan ikisi de aynı derecede uzak. Şive taklidi

az yapılsa, ustaca yapılsa eser için zararlı olmaktan bir ölçüde çıkar, fakat bir çeşni olmaktan öte gidemez. Tekrarlıyorum Hikâye de, roman da, tiyatro da dilde yaşar, dil'in mükemmel, yani değişmez haline yaklaştıkça yaşar. Bu kanunu ben keşfetmedim, bu kanunun münakaşa edilemiyeceğini de ben keşfetmedim."

"Varlık"ın Kasım 1953 sayısında, Yaşar Nabi, bu tartışmaya dokunarak, şöyle diyor

"Ayrı lehçeli insanları kendimiz gibi konuşturmak şüphe yok ki inandırma imkânını zayıflatır. Yazar takdim ettiği kişileri kendi düşünce ve konuşma seviyeleriyle karşımıza çıkarmak zorundadır tabiî. Falanca muhiti ele alacağına düzgün şiveli yerlerden veya münevverlerin hayatından bahset de denilemez. Bununla beraber şiveli konuşmaların çok fazla yer tuttuğu eserlerin okumayı, zevk almayı bir dereceye kadar güçleştirdiğine de şüphe yok. Şu halde bütün mesele doz işinde. O bakımdan iki tez de haklı ve iki tez de aşırılıkları yüzünden haksız.

(Yeditepe, 15 Aralık 1953)

TARTIŞMANIN SON YAZILARI

"Türk Dili"nin Ocak 1954 sayısında Nurullah Ataç, şive taklidi üzerine düşündüklerini anlattı.

Orhan Kemal'in "Dünya" gazetesinde çıkan ilk yazısını okumuş, doğru bulmamış. "Hikâyeci bir köylüye 'Geliyom' yerine 'Geliyorum' dedirtirse yalan söylemiş olmaz, diyor. Sonra, köylüyü ille kendi ağzıyla konuşturmayı da, başka dilde yazılmış bir romanı çevirirken konuşmaları gene o dilde bırakmaya benzetiyor. Bu işi gerçekçilik adına yaptığını söyleyenlere yanıtı ise şöyle

"Bence, hikâyelerini, romanlarını köylü ağzı konuşmalarla dolduran yazarlarımız kolay bir gerçekçiliğe gidiyorlar. Okuyorsunuz, köylülerin öyle konuştuklarını öğreniyorsunuz, ama köyleri, köylülerin yaşamalarını iyice göremiyorsunuz. Gerçekçilik o kadar kolay bir iş değildir."

Ataç'ın bu sözleri söylerken kimleri düşündüğünü bilmiyorum, ama Mahmut Makal, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Muhtar Körükçü, Yaşar Kemal gibi sanatçıların yapıtlarında "köyleri, köylülerin yaşamalarını" görememek için insanın gözlerini yumması gerekir.

Her neyse, Nurullah Ataç şive taklidine karşı olduğunu anlattıktan sonra şöyle diyor

"Böyle düşünüyorum. Ama doğru mudur benim dediklerim? Biricik doğru mudur? Beğendiğimiz, büyüklüğüne inandığımız birtakım yazarlar da var, romanlarında, tiyatrolarında kişileri hep kendi ağızlarıyla konuşturuyorlar."

Monsieur Roger Martin du Gard gibi, Balzac gibi yazarlar bile yapmışlar bu işi. Onlar için yanılmışlar demek kolay değilmiş. Neden? Büyük sanatçılar yanılmazlar mı hiç?

Ataç sözlerini şöyle bitiriyor

"Öyle istemişler, öyle yazmışlar. Kim karışır?"

"Yeditepe"nin 1 Ocak 1954 sayısında da köylü öykücü Halil Aytekin'in bir yazısını okuduk. Bu yazının en ilgi çeken yanı, şiveli hikâyeleri köylülerin de anlayamadıklarını ileri sürmesiydi. Halil Aytekin bir köylüye Yaşar Kemal'in "Bebek" adlı öyküsünü okumuş.

"Bu kitapta bir şeyler var, var olmasına emme yazanın ıcık dili dolaşıkmış," demiş adam.

Bu şaşılacak bir şey değil. Çeşitli ağızlar birbirini tutmaz elbette.

Halil Aytekin'in yazısında şöyle bir tümce var

"Günümüzün aydın ve ileri sanatçısı neden fikir ve yaşamada beraber ve yanyana yaşadığı her çeşit insanları daha iyiye, ileriye ve yeniye götürmek için ödevli olsun da, dilde yani konuşmada bu işi ihmal etsin?"

Yazar doğru söylüyor. Sanatçı her alanda önden yürümeye, iyiye, doğruya, güzele doğru yol göstermeye özenmelidir. Geriden gelmek yaraşmaz ona. Ama şunu da söylemezsek haksızlık etmiş oluruz "Şive taklidi gereklidir" diyenler de bu düşünceyi benimsiyorlar. Yalnız, onlar dil alanında yol gösterme işini, kişilerini konuştururken değil de, kendileri konuşurken yapmaya çalışıyorlar.

"Yeditepe"nin Şubat 1954 sayısında, Cengiz Tuncer'in İzmirli iki öykücü ile yaptığı bir konuşma yayımlandı. O konuşmada Kemal Bilbaşar, şive konusuna dokunarak şöyle diyor

"Bizim hikâyeciliğimizin mazisi, halk hikâyeleri, meddah hikâyeleridir. Onların da en mühim özelliği şive taklidi değil mi? Sonra ben bu işten cayılmasına taraftar değilim. Hikâyeci her-

hangi bir olayı anlatırken kahramanlarının kılık kıyafetlerini ve sosyal durumlarını olduğu gibi vermekle sorumludur. Bir adam nasıl konuşuyorsa hikâyesi de öyle konuşur."

Cengiz Tuncer soruyor

"Peki dilin durulması ve güzelleşmesi nasıl temin edilecek?"

"Hikâyelerde güzel Türkçe konuşmayan insanların hayat şartları da iyi değildir, hayat şartları nasıl düzelecekse, dilleri de öyle düzelecek.

Ben dilin yaşam koşullarıyla bir ilgisi olduğuna inanamıyorum bir türlü. Kentlerimiz Türkçeyi şivesiz konuşan yoksul insanlarla dolu.

(Yeditepe, 15 Nisan 1954)

DEVRİK TÜMCE

"Türk Dili"nin Kasım 1953 sayısında, Ahmet Ateş ile Nurullah Ataç'ın, devrik tümce sorununu tartışan birer yazıları var. Ateş Türkçeyi Türkçe yapan kurallardan birinin şu olduğuna inanıyor "Bir cümlede, zarf başta gelir; onun arkasından fail, mefuller ve nihayet fiil gelir." Bir başka kural da şu imiş "Tamlayan tamamlanandan, belirten belirtilenden önce gelir. Ataç Türkçemizin sözdizimini bozuyormuş. "İtalyanca bilmem" demiyormuş da, "Bilmem İtalyanca" diyormuş. Bu gibi değiştirmeler tümcenin "normal" anlamına bir şey katmazmış. "Halk öyle konuşuyor" da diyemezmişiz, halkın kötü konuşan kesimi yazı diline öncülük edemezmiş. Bu devrik tümcelerde daha çok yabancı dil etkisi kokuyormuş.

Nurullah Ataç, verdiği yanıtta, Ateş'in andığı kuralların eski yazı dilinden öteye geçememiş olduklarını, yaşamadıklarını anlatmaya çalışıyor "Biz, dilimizde söz-dizisi değişmez sanmışız, halkın konuşmasına değer vermiyen yazarlara kanmışız, dilimizin en tabiî biçimlerini kullanmaktan korkmuşuz... Ben bıraktım o korkuyu, yazarlarımızın kurdukları dile ille boyun eğmek gerektiğini kabul etmedim, diyor. Sonra, devrik tümceyi yalnız kendisinin kullanmadığını, Nizamettin Nazif'in, Esat Mahmut'un, Mahmut Makal'ın da kullandıklarını, o yazarlara etkisi olmadığını, olamayacağını anlatıyor. "Dün Turhan Bursa'dan geldi" tümcesi ile, "Turhan geldi dün Bursa'dan" tümcesi arasında, anlam bakımından ayrılık görmeyenlere şaşıyor. Kısacası, Ataç'a göre, devrik tümcelerle yazmak bir zorunluluktur, çağımızın buyruğuna uymaktır

Bir "Türk Dili" alın, o iki yazıyı okuyun, deyip kesecektim, ama içim elvermiyor, Ahmet Ateş'e takılmadan edemeyeceğim.

"Esef ve endişe ile görüyoruz gençlerimizin bir kısmı – onlar ister kabul etsin, ister etmesinler – onun [Ataç'ın] etkisi ile Türk-

çe'nin nahvini bozmakta onun izinden yürüyorlar, onun açıkca davetini – bence – düşünmeden kabul ediyorlar."

Gençlerin bu çağrıyı düşünmeden kabul ettiklerini nerden çıkarmış Ahmet Ateş? Biz, düşünmeden değil, düşüne taşına kabul ettik "onun açıkca davetini" Her işimizi düşüne taşına yapmaya çalışıyoruz. Ama yalnız bizim düşünmemiz yetmez, Ahmet Ateş de düşünsün biraz, şu sorunun yanıtını bulmaya çalışsın "Buna gelene kadar, daha ne çağrıları var Ataç'ın, onları niye kabul etmiyor gençler?"

(Yeditepe, 15 Kasım 1953)

GENE DEVRİK TÜMCE

"Türk Dili"nin Ocak 1954 sayısında Ahmet Ateş, dilimizin sözdizimini ele alan ikinci bir yazı yayımladı. Gene ilk yazısındaki düşüncelerini savunuyor. Ama bu kez daha derli toplu, daha bilgince, daha Türkçe yazmış.

Söylediklerini şöyle özetleyebiliriz

Her dilin değişmez kuralları olduğu gibi, Türkçenin de değişmez kuralları vardır. "Zarf-fail-mefuller-fiil" dizisi de bu kurallardan biridir. Nurullah Ataç'ın "uslu uslu" diye küçümsediği bu sözdizimi, Orhon anıtlarından bu yana, bütün Türkçe yapıtlarda görülebilir. Yani "Türk budunu kadar eskidir. Bunca yıldır değişmediğine göre de, Türk ulusuyla "birlikte yaşayıp gidecektir " Öte yandan, "yüksek nutuklarda heyecan, belâgat vb. sebepleri ile kelimelerin yerleri" değiştirilebilir, ama "bu, kelimelerin tümce içerisinde serbestçe kullanılabilmesi demek değildir." Devrik tümcelerle yazanlar "Türkçeyi Türkçe yapan kuralların yıkılmasına önayak" olmaktadırlar. "Övündüğümüz Türkçe eserlerde" "Türk dili anıtlarında" böyle sözdizimi bozuk tümceler yoktur. "Devrik tümce" dilimize Batı dillerinin etkisiyle girmiştir. Batı uygarlığına yöneldik diye, Batı dillerine boyun eğmek, onların özelliklerine uymak zorunda değiliz ya! "Türkçenin özelliklerini korumak Batı uygarlığını kabul etmemize engel olmaz.

Ahmet Ateş'in yazısı bana hiç de kandırıcı görünmedi. Bir kere konuşma dilini küçümsüyor, bütün düşüncelerini yazı dili üzerine kurmuş. Sonra bir kuralın yüzyıllarca değişmemiş olmasına dayanarak, hiçbir zaman değişmeyeceğini ileri sürmek falcılığını gösteriyor. Üstelik düşüncelerinde öyle bir hava var ki, insan nerdeyse kuralların dilden değil de dilin kurallardan çıktığına inanacak. Bugün "devrik tümce" konuşma dilinde de, yazı dilinde de kullanılıyor, baş köşeye geçip oturdu. Gene de Ahmet

Ateş'in sevgili kuralları değişmemiş! Bir dilbilgisi kuralı nasıl değişir acaba? Önce bilim adamları, dil bilginleri "fetva" mı verirler?!

Okuyalım

"Evet, devrik tümce devrimizin bir özelliğidir. Fakat ne yazık ki, boşa gitmiş emeklerin mahsulü olan ve Türkçeye yeni boyunduruklar getiren bir özellik! Eskilere bir diyeceğim yok. Gençlere, yenilere gelince, onlar sokaktan, gazetelerden, radyodan o kadar yanlış ve bozuk şeyler duyuyorlar ki bu bakımdan doğru ile yanlışı, iyi ile kötüyü ayıramaz olmuşlar. Suç, hepimizle birlikte, onlara bir gramer bilgisini bile çok görmüş olan eski eğitim sistemimizindir."

Görüyorsunuz, Ahmet Ateş de "gençleri, yenileri" küçümseyen bilim adamlarından.

Gelelim bana sorduğu, daha doğrusu sormak isteyip de nedense sormadığı sorulara. Bakın ne diyor

"Bu 'devrik tümce'yi düşünerek kabul ettiğini söyleyen gence, neyi, nasıl ve ne üzerine düşündüğünü sormak isterdim.

Anlaşılan, üç soru soracak 1. Ne düşündün? 2. Nasıl düşündün? 3. Ne üzerine düşündün?

Birinci ile üçüncü sorulara, aklımın erdiği, dilimin döndüğü kadar, yanıt vermeye çalışacağım. Ama ikincisinin yanıtını bilmiyorum.

Üçüncü sorudan başlayalım Günümüzün konuşma dili, yazı dili, bir de dilbilgisi kitaplarındaki kurallar üzerine düşündüm. "Övündüğümüz Türkçe eserleri okuyup inceleyerek" kendimi "haklı çıkaracak bir delil" aramadım. Çünkü benim dil anlayışıma göre, "devrik tümce"nin eski yapıtlarda kullanılmış, ya da kullanılmamış olmasının bir önemi yoktur. Orhon Anıtlarında, *Dîvanü Lûgat-it-Türk*'te kullanılmamış, buna karşılık Âşıkpaşazade'nin *Tarih*'inde, Mercimek Ahmed'in *Kâbusname Tercüme-*

si'nde kullanılmış. Ne çıkar bundan? Hiç. Günümüzün sorunlarını çözmek için geçmişten hız almayı anlarım, ama geçmişi yargıç durumuna yükseltmeyi anlayamıyorum.

Bunu böylece belirttikten sonra, birinci soruya geçelim. Ne düşündüm? Anlatayım Dil sorunlarına ilgi duymaya başladığım zaman kendi kendime sorduğum ilk soru şu oldu Dil neye yarar? Yanıtladım Bir insanın başka bir insana düşüncelerini, duygularını anlatmasına yarar. Öyleyse, dedim, bir dili dil yapan şey anlatma gücüdür. Bir yazarın bu alandaki başlıca görevi ise kullandığı dilin anlatma gücünü artırmaktır. "Devrik tümce"lere de bu açıdan baktım. Dilbilgisi kurallarına göre yanlış olan bu tümceleri, yalnız dilbilgisi kurallarını bilmeyen halk değil, bu kuralları yutmuş olan usta yazarlarımız da kullanıyorlardı. Kimseyi küçümsemeye kalkmadım, kimseyi bilgisizlikle suçlamadım. Dayadım elimi şakağıma, düşündüm, anlamaya çalıştım. Bu işi bilinçle yapan yazarların da yardımıyla şu sonuca vardım "Devrik tümce" dilin anlatma gücünü artırıyor. Birden o korkunç soru dikildi karşıma İyi ama, dilbilgisi kuralları ne olacak? Önce bir ürktüm, sonra aklımı başıma toplayıp kendi kendime Dilbilgisi kuralını yapan da, yıkan da dildir, dedim. Yıkılmış kurallar uğruna Türkçenin anlatma gücünü sınırlamayı doğru bulmadığım için de, "devrik tümce"yi – bile bile – kullanmaya koyuldum.

Ahmet Ateş'in bu sözlerimi beğeneceğini, doğru bulacağını hiç sanmıyorum. Çünkü kuralları gerçeklerden çok seviyor. Nasıl olsa düşüncelerini değiştirmeyecek, bari şunu anlamaya çalışsın Türkçeyi Türkçe yapan kuralları kimse yıkamaz. Yazarlar ancak yıkılmış kuralların kalıntılarını süpürürler.

(Yeditepe, 1 Şubat 1954)

ÖRNEK ALINACAK DEVRİK TÜMCELER

"Yeni İstanbul"un 13 Mart 1954 tarihli "Sanat" sayfasında, "Hilton Oteli Resimleri ve Bağımsızlar" başlıklı, kısa bir yazı çıktı. Devrik tümce tarihine geçecek bir yazı.

"İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi salonlarında resimlerini sergileyecek, Akademi dışındaki ressamlarımız (...) Bu, güçlü gösteri olacak, paylaştırmayı yapanlara. Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun düşündüklerinden örnek alsın diğer Akademi öğretmenleri. Dağıtacakmış, payına düşen yirmi resmi öğrencilerine."

Ne dersiniz, bu yazar "devrik tümce"yi savunanları yere vurmaya mı çalışıyor acaba?

(Yeditepe, 15 Nisan 1954)

DEVRİK TÜMCEDE YÜCEL

"Cumhuriyet" gazetesinin 28 Mart 1954 sayısında Hasan Âli Yücel, "Nesir mi, Nazım mı?" başlıklı bir yazı yayımlayarak devrik tümce konusuna dokundu.

Yazar, önce, günümüzde "nesir" ile "nazım"ın birbirine pek yakınlaşmış olduğunu, ölçülü yazılarla düzyazılar arasında önemli bir ayrılık kalmadığını belirtiyor. Bu düşüncesini Nurullah Ataç ile Baki Süha Ediboğlu'ndan seçtiği birer parça üzerinde biçim değişiklikleri yaparak doğrulamaya çalışmış. Sonra da şöyle bir soru soruyor kendisine

"Neye küçük bir şekil değiştirme ile nazım nesir, nesir de nazım gibi oluveriyor?"

Yazara göre, bunun nedeni dilimizin sözdizimini göz önünde tutmamaktır. Yani "devrik tümce" kullanmak.

Hasan Âli Yücel bu sonuca vardıktan sonra, devrik tümceler üzerine şunları söylüyor

"Türkçe cümlenin yapısı umumi olarak şöyle değil midir? Önce süje (özne), sonra fiil, ikisi arasında tamamlayıcı sözler... Bu kuralın bozulduğunu eski Türkçe metinlerde görürüz. Fakat her zaman değil. En çok konuşmalarda ve çağırmalarda bunlara rastlarız. Onun için günümüzün hikâyesinde ve romanında, bahsettiğimiz yer değiştirmeler, göze batmamaktadır. Fakat onu bazan bir siyasî başmakalede, bazan belli bir tezi savunma için yazılmış toplu bir fikir yazısında görünce aynı rahatlığı, doğrusu, ben bulamıyorum ve bu türlü iğri büğrü yazılardan hoşlanmıyorum.

Görüyorsunuz, yazar "devrik tümce"yi, şiirin yanı sıra, romanda, öyküde de kullanabileceğimizi kabul ediyor. Ama düşünce yazılarında bu "iğri büğrü"lükten kaçınmalıymışız. Desenize, gene eleştirmenlerin başına patladı kabak!

Yazısının sonuna doğru Hasan Âli Yücel, Nurullah Ataç'ı "kaydığı yerden sevgiyle kaldırmak" isteğiyle şunları söylüyor

"P Valéry nazmı dansa, nesri tabiî yürüyüşe benzetirmiş. Dostum Ataç, görüşümü hoş görsün, bu türlü yazılarında bana dans ederek yürüyor, gibi gelmektedir. (...) Atatürk Bulvarında yürüdüğü gibi yazsa ne olur?"

Anlaşılan, Hasan Âli Yücel devrik tümce konusundaki son tartışmayı kaçırmış. Nurullah Ataç'ın bu işi bir üslup kaygısı ile değil de, bir anlam kaygısı ile yaptığını bilmiyor.

(Yeditepe, 15 Nisan 1954)

DEVRİK TÜMCEDE ATAÇ

"Türk Dili"nin Nisan sayısında Ömer Atilâ'nın "Devrik Tümcede Ataç" başlıklı bir yazısı yayımlanmış. Yazar, Ataç'ın "devrik tümce"ye niçin yönelmiş olduğunu, kendi yazılarından aldığı parçalarla anlatıyor.

"Türkçenin Batı Düşüncesine elverişli bir dil olabilmesi için yalnız kavramlara, görütlere (idées) karşılıklar bulmak, bu karşılıkları Türkçe kurallarıyla türetebilecek duruma getirmek yetmiyordu. Batı dillerinin düşünceyi izlemekte yazara olanaklar sağlayan bir yönü de söz-dizimidir. (...) Ataç'a göre 'zengin dil, sözü bol olan dil değil, asıl nahvi kullanışlı olan dildir.' (*Karalama Defteri*, 66). Oysaki Türkçe yazı dili 'tatsız, ölü bir dil'dir. (...) Yalnız tilciklerle değil, söz-dizimindeki değişikliklerle de yeni anlatım olanakları sağlanabilir. Ataç burada Yunus Emre'yi örnek alıyor 'Yunus'un çok mudur kullandığı sözler? Gene de neler anlatmamış... Eski ozanlarımızda da sesin bir kıvrılmasıyla bir duygu, düşünce evrenini sezdirme yeteneği vardır. Konuşma dilimizde de vardır yazı dilinde bulunmayan bu olanaklar.

Ataç'ın devrik tümceye niçin yöneldiğini anlayamayıp onu "Frenkçeye özenmekle" suçlayanlara karşı da şöyle diyor Ömer Atilâ

"Frenkçe düşünüp, düşüncesini Türkçeye çevirmek başka, Batı dillerinin olanaklarını Türkçeye kazandırmak başkadır Ataç'ın önemi Türkçeye Batı dillerinin olanaklarını kazandırmaya çalışmasındadır.

(Yeditepe, 16-30 Nisan 1959)

KADIN ROMANCILAR

"Resimli Hayat" dergisinin Mart 1954 sayısında "Kadın Romancılarımız Matbaamızda" adlı bir resimli konuşma yayımlandı. Bu gibi konuşmaların sanatçılarımızı daha geniş bir okuyucu çevresine tanıtmak bakımından çok yararlı olduğu bir gerçek. Çatık kaşlı sanat sayfacılarının kulakları çınlasın. Çınlasın da oturup şöyle iyice bir düşünsünler Sanat sayfalarını dergiye benzetmekle kimin ekmeğine yağ sürdüler, sanatçıların mı, yoksa gazete patronlarının mı? Bugünkü durum şöyle: Sanatseverler belli günlerde, belli gazeteleri alıyorlar, yani o günlerde satış artıyor, buna karşılık gazete okurlarının büyük bir çoğunluğu da belli günlerde, belli sayfaları okumadan geçiyorlar. Her neyse, "Resimli Hayat"taki konuşma bana pek ilgi çekici göründü. Seve seve okudum.

Bir araya getirilen kadın romancılarımız şunlar Mebrure Alevok, Bedia Altunay, Samiha Ayverdi, Muazzez Tahsin Berkand, Safiye Erol, Rikkat Köknar, Şükûfe Nihal, Cahit Uçuk.

Konuşmayı Müşerref Hekimoğlu ile Nezihe Araz yapmışlar Sorular iyi seçilmiş, ama yanıtların, daha doğrusu soruların yarattığı tartışmaların düzenlenmeden, bir sıraya konmadan kâğıda geçirilmesi, bazı düşüncelerin birbirine karışmasına yol açmış. Sonra görüş karşıtlıkları da gereğince belirtilmemiş.

Kadın romancılarımızın çeşitli konularda neler düşündüklerini öğrenmek isterseniz, bir "Resimli Hayat" alıp okuyun. Ben burada yalnız dil üzerine söylenenlere dokunacağım.

Cahit Uçuk sözcük uydurmayı, ya da halkın dilinden sözcükler bulup çıkarmayı yazarın görevleri arasında görüyor.

Bedia Altunay uydurma işine yanaşmıyor, ama yeni sözcükleri yaymanın, tutturmanın yazarlara düştüğünü söylüyor.

Mebrure Alevok, Safiye Erol, Samiha Ayverdi, Rikkat Köknar yeni sözcüklere karşı değiller, ama yayma, tutturma işine yanaşmıyorlar.

Şükûfe Nihal ise dilimizdeki gelişmeleri hiç beğenmiyor. Bakın neler demiş

"Bu işle uğraşanlar hakikî âlimler değildi. Dilimize birtakım uydurma şeyler girdi, bay bayan gibi... Bunları tramvaycılardan başka kimse kullanmıyor. Dil işiyle sanatkârlar uğraşmalıydı. Bu değişiklik eskiden beri oluyordu ama tacil edildi bu hale geldi.

Şükûfe Nihal dil işiyle "hakikî âlimler"in, bir de "sanatkârlar"ın uğraşmasını istiyor. Nasıl uğraşacaklar acaba? Sözcük uydurmak yok, "hakikî"nin, "âlim"in, "tacil"in Türkçelerini kullanmak yok. Ne kaldı geriye?

Dil konusunda en uzun konuşmayı Samiha Ayverdi yapmış. Söyledikleri baştan sona yanlış gibi geldi bana.

"Türkçe çok hırpalandı, diyor. "Yeni neslin elinde hiçbir şey yok. Türkçeyi doğru dürüst yazıp konuşamıyorlar."

Türkçe hırpalanmadı, kırmalıktan, kölelikten kurtuldu, ya da kurtulmaya çalışıyor. Yeni kuşağın Türkçeyi doğru dürüst yazıp konuşamadığına gelince, buna ne denir, ne denmeli, bilemiyorum. Samiha Ayverdi gençlerin edebiyat alanında verdikleri yapıtları şöyle bir karıştırsa...

"Bence romancı zecrî müdahaleyi hesaba katmadan, evvelce nasıl yazıyorsa öyle yazmalıdır. Zaten bu değişiklik kendiliğinden olacak, birtakım kelimeler tasfiye edilecek, bunların yerini de ister istemez yeni kelimeler alacaktır.

Dilcilerden gelen "müdahale" istenmiyor. Yazarlar babadan gördükleri gibi yazacaklar. İyi, iyi ya, o zaman dil nasıl değişecek kendi kendine, onu bir türlü anlayamadım. Dilcinin, yazarın

çabası olmadan, birtakım sözcükler nasıl "tasfiye" edilecek? Kim "tasfiye" edecek onları? Yerlerini ister istemez yeni sözcükler alacakmış. Yeni sözcükler gökten mi yağacak?

"Bizim lisanımız kelime bakımından fakir olduğu için komşu lisanlardan faydalanmağa mecburdur."

Büsbütün yanlış değil bu söz. Yoksulu zengini, her dil başka dillerden yararlanır. Ama Samiha Ayverdi yabancı sözcükleri "mecbur" kaldığı için değil, sevdiği, ya da kolayına geldiği için kullanıyor. "Nerden biliyorsun?" diyeceksiniz. Yukardaki tümcesinden anladım. Türkçeyi sevse, "lisanımız" yerine "dilimiz" "fakir" yerine "yoksul" "mecburdur" yerine "zorundadır" sözcüklerini kullanırdı.

"Benim yeni kelimelere itirazım yok. Hem temin etmek diyelim, hem de sağlamak. Fakat sağlamayı kullanırken temin etmeyi niçin atalım?"

Türkçe olmadığı için. Bazı kimseler Arapça, Farsça sözcüklerin dilimizi zenginleştirdiğini sanıyorlar. Ben sanmıyorum. Bir zorunluluk altında kalırsak, yabancı sözcükleri de kullanırız elbette. Ama durup dururken, Türkçesi varken, ne diye kullanalım? Zenginliğin böylesine hiç aklım ermiyor benim. "Sağlamak" sözcüğünün Fransızcasını, İngilizcesini, Almancasını da alalım, dilimize yedirip kullanmaya çalışalım öyleyse.

"Biz Orta Asya'daki çadır mimarisinden Akdeniz medeniyetine geçtik. Bu medeniyetle beraber taş mimarisine geldik. Taş mimarisinden çadır mimarisine dönmeğe imkan olmadığı gibi Orta Asya Türkçesine dönmemiz de imkânsızdır."

Samiha Ayverdi dili sanatlarla kıyaslıyor. Çadır mimarlığını yaratan düşünceleri, duyguları anlatan diller ile taş mimarlığını yaratan düşünceleri, duyguları anlatan diller arasında büyük ayrı-

lıklar olduğuna, olması gerektiğine inanıyor. Oysa dil düşüncelerle, duygularla birlikte değişen bir şey değildir. Örnekse, Fransız Devrimi sanatlarda büyük değişiklikler yaratmıştır, dillere getirdiği ise sadece birkaç yeni sözcüktür. Dilin yalnızca bir anlaşma aracı olduğunu, gelişmesinin sanatların gelişmesiyle ölçüştürülemeyeceğini göz önünde tutmazsak, yanlış düşüncelere saplanırız.

(Burada akla şöyle bir soru geliyor Bizim dil davamızın Tanzimat'tan bu yana yapılan devrimlerle bir ilgisi yok mu? Yok, diyemeyiz, çünkü dil alanındaki değişmeler, o devrimlerin doğurduğu halka yakınlaşma isteğinin zoruyla başladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarında yaşayan Türkler iki ayrı dilde konuşuyorlardı. Biri Saray'ın, Saray'a bağlı kimselerin, Saray edebiyatının diliydi Osmanlıca. Öbürü halkın, halktan uzaklaşmamış olan edebiyatçıların diliydi Türkçe. Devrimlerle birlikte Saray'ın çevresindeki bilgili sanatçılar halka doğru gitmeye başladılar. Bu gidiş dilde de görüldü. Türkçenin yavaş yavaş Osmanlıcanın yerini aldığı görüldü. Ama bu iki dil birbirinden büsbütün uzak, büsbütün ayrı değildi. Karşılıklı etkiler içinde gelişmişlerdi. O yüzden de halkın diline gitmekle iş bitmedi. Türkçeye devlet kapılarında zorla, "zecrî müdahale" ile sokulmuş olan Osmanlıca sözcüklerin ayıklanması, unutturulmuş olan Türkçelerinin bulunup çıkarılması gerekti. İşte, bana sorarsanız, dil davamızın devrimlerimizle ilgisi bu kadarcık. Osmanlıca memleketimize "zecrî müdahale"lerle sokulmuş bir azınlık dili değil de, halkımızın dili olsaydı, yaptığımız devrimler bir dil hareketine yol açamazdı. Görüyorsunuz, bu düşünceler yalnız Samiha Ayverdi ile değil, dilcilerimizle de çatışıyor. Sırası gelmişken daha da ileri gidelim. "Batı uygarlığıyla el ele yürüyebilmemiz için dilimizi Türkçeleştirmemiz gerekir, diyorlar. "Batıdaki düşünceleri, duyguları gereğince tadabilmek istiyorsak, Doğu dillerinin, Arapçanın, Farsçanın baskısından sıyrılmalıyız, Batı dillerini besleyen kaynaklara yönelmeliyiz, diyorlar Ben inanamıyorum bu sözlere. Bir düşünceyi Fransızca, ya da İngilizce kavrayabiliyorsa, Arapça da, Farsça da, Osmanlıca da kavrayabilir. Araplar, İranlılar, Batı uygarlığını

memleketlerine sokabilmek için, dillerini büsbütün değiştirmek zorunda mı kalacaklar? Sonra Osmanlıcanın, anlatma gücü bakımından, Türkçeden aşağı olduğunu kim ileri sürebilir? Bana öyle geliyor ki, dil davamızı Batı'ya yakınlaşma yolunda atılmış bir adım diye savunanlar da, tıpkı Samiha Ayverdi gibi, dili bir düşünce işi sanıyor, sanatlarla bir tutuyorlar.)

Gelelim Rikkat Köknar'ın sözlerine

"Fazla şovenist olmaya lüzum yok. Ne kötü Arapça veya Farsçadır diye bir kelimeyi atmalı, ne de yenidir diye kullanmamalı. Hoşlandığımız kelimeleri kullanacağız, hoşlanmadıklarımızı atacağız.

İnsan alıştığı sözcüklerden hoşlanır, alışmadıklarından hoşlanmaz. Onun için de, yazarlarımıza düşen, bütün ustalıklarını kullanarak, halkımızı Türkçe sözcüklere alıştırmaktır. Dil davasını "hoşlandım, hoşlanmadım" diye yürütmeye kalkarsak kolay kolay çıkamayız işin içinden.

(Yeditepe, 1 Nisan 1954)

YANLIŞSIZ YAZMAK

Dille ilgisi olmayan tartışmalarda, karşısındaki yazarın dil yanlışları üzerinde durmak, böylece onu küçültmeye, susturmaya çalışmak, bence, çok kötü bir tutumdur. Yaşlıların söylediğine göre, dilbilgisi alanındaki üstünlüğü yüzünden, Süleyman Nazif ile tartışmak değme babayiğitin göze alabileceği iş değilmiş. "Sen daha dilini bilmiyorsun, diyerek yanlışlarını yüzüne vurup yerin dibine sokarmış insanı. Ataç da yapardı bunu. "Dili her şeyin üstünde tutardı da ondan, diyeceksiniz. Yeter bir özür değil. Yapmasaydı, çok daha iyi ederdi.

Peki, yazarların dil yanlışları üzerinde durmayacak mıyız? Duracağız durmasına, ama bu işi düşüncelerle, sanatla karıştırmamalıyız. Bu söz şu soruyu getiriyor Dilin ötesinde düşünce olur mu? Olmaz, bu ikisi ayrılmaz birbirinden. İyi düşünmek, düşündüğünü iyi anlatabilmek için, dili iyi bilmek gerekir; gerekir ya, yazarken, konuşurken birtakım dil yanlışları yapıyor diye, bir kimsenin düşüncelerini küçümsemek de ölçüyü kaçırmaktır, aşırılıktır. Bunu aşağıda daha ayrıntılı olarak anlatmaya çalışacağım. Önce, yanlışsız yazmanın önemini belirtelim.

A Dergisi"nin Ocak 1959 sayısında Konur adlı bir yazarın "Yazı Dilimiz" başlıklı bir yazısı yayımlandı. Şöyle başlıyor:

"Kolay anlaşılabilen, anlatım gücü yerinde olan, kişisel ölçülerin üstündeki güzellik anlayışına uygun bulunan bir yazı dilimiz yok bugün. Yazı dilimiz bir gelişigüzellik içindedir; yazılarımız dilbilgisi yanlışları ile doludur; anlatımımızdaki kargaşalık yıldırıcı bir gerçek olarak karşımıza dikilmiş bulunmaktadır.

Genç bir yazar olduğunu öğrendiğim Konur, arkadaşlarını dil konusu üzerinde önemle durmaya çağırıyor. Bu işin kolayca başarılamayacağını, "düşünce gelişimi"ne, "uygarlık değişimi"ne bağlılığı yüzünden zaman istediğini belirtiyor. Öte yandan, bu-

gün bile "biraz bilgi" "biraz özen" ile çok şeyler başarabileceğimizi anlatmaya çalışıyor.

Yukarı aldığım sözlerinin hemen arkasından da şunları söylemekte

"Bu durumun önlenmesi için başvurulacak davranışların neler olduğunu araştırma işinde geç bile kaldık. Şimdi elbirliğiyle yazı dilimizdeki başıboşluğun, aksaklıkların, yetersizliklerin incelenmesi, yazı dilimizi daha doğrusu tam deyimi ile nesrimizi içine düştüğü kısır döngüden kurtaracak yolların araştırılması gerekmektedir.

Konur'un bu düşüncelerinden. "Bizden öncekiler hiçbir şey yapmadılar" anlamını çıkaranlar olabilir. Ama yazının bütününden benim anladığıma göre, öyle bir şey demek istemiyor yazar. Saygılı, değerbilir bir kişi olduğu açıkça belli.

Okuyalım

"Yazı dilimizdeki sözdizimi aksaklıklarını dilbilgisi öğrenimimizin yetersizliğine, üslup yoksunluğumuzu genç kuşağın kendinden önceki kuşakla kültür ilintisinin kesilmiş bulunmasına, dolayısıyla kendinden öncekilerin edebiyat ürünlerini okumayışına (...) bağlayabiliriz.

Konur "yazı dili" derken, görüldüğü gibi, hem "dilbilgisi"ni, hem de "üslup"u düşünüyor. Böylece de üslubun değerini belirtmiş oluyor. Ama, dediği gibi, üslup gelişmeleri yılların işi; büyük sanatçıların gelmesi, çağını yaşayıp uzaklaşması, örnek yapıtlar bırakmasıyla gerçekleşebilecek bir iş. Oysa dilbilgisi öyle değil. Genç yazarlar biraz emek, biraz özenle, "yanlışsız yazma" ülküsünün gönüllüleri, giderek gerçekleştiricileri olabilirler Ataç'la başlayan bu çaba onlarda en güzel örneklerine ulaşabilir

Yalnız, elimizde yazarlar için yazılmış dilbilgisi kitapları yok. Birtakım dil sorunlarını çözemediğimiz, işin içinden çıkamadığımız bir gerçek. Onun için de herkesin elinden geldiğince dil

eleştirisi yapması, bence, bu işin tek çıkar yolu. Ya onlar da benim yazılarımdaki yanlışları bulup ortaya vururlarsa diye çekinmemeliyiz. Daha iyi değil mi? Öğreniriz o yanlışları, bir daha da yapmayız. İstediğimiz bu zaten.

Sonra, dil eleştirisi yapmak için uzman olmak da gerekmez. Benim bilmediğimi o bilir; onun bilmediğini, bir başkası... Diyeceğim, yazarlar birbirlerinin yapıtlarında gördükleri yanlışları, hiç çekinmeden, ortaya vurmalı, dil tartışmalarına yol açmalıdırlar.

Kimseyi küçültmez bu iş. Kimseyi de yükseltmez. Evet, dil çok önemlidir, her yazar dilini iyi bilmelidir, yanlışsız yazmalıdır. Çok doğru. Ama bir yazarın başarısı buna bağlı değildir. Örnek Sait Faik.

"Dilbilgisi" ile "üslup"un ayrı şeyler olduğunu, dilde sanat gücünün ikincisinde aranması gerektiğini, bu yazar üzerine düşünürken kolayca anlıyor insan. Sait Faik yanlışsız yazmazdı, gene de bir üslup ustasıydı.

"Türk Dili" dergisinin Temmuz 1952 sayısında Ataç bu yazarın bir yazısı için şöyle diyor

"Varlık'ın haziran sayısında Sait Faik'in 'İki münekkit tipi' adlı bir yazısı var, okuyun onu. Buraya bir iki parçasını almak isterdim, ama doğru olmaz, bütünü güzel o yazının. Sait Faik kızmış, eleştirmecilere kızmış, söyleniyor, homurdanıyor da diyebiliriz. O kadar kızmış ki kara cümleyi unutmuş, yazısında üç türlü eleştirmeciye dokunduğu halde 'İki münekkit tipi' demiş. Ama ne söylenme! ne homurdanma!... Dedikleri haklı mı? Bilmem orasını. Çok su götürür. Ama insan okurken Sait Faik haklı mı? haksız mı? düşünmüyor, bırakıveriyor kendini. Bilirsiniz, yalan söylemem ben kıskandım Sait Faik'i, öyle bir yazı için şimdiye kadar yazdıklarımın da, bundan sonra yazacaklarımın da hepsini verebilirim.

Dediklerini doğru bulmamış pek. "Çok su götürür," diyor. Nesini kıskanmış öyleyse? Yazışını, öfkesini sözcüklere döküşünü, üslup gücünü.

Sakın o yazı Sait Faik'in özene bezene yazdığı, dilbilgisi yönünden yanlışsız bir yazısı olmasın. Açalım "Varlık" dergisinin Haziran 1952 sayısını "İki Münekkit Tipi" Sait Faik. Üçüncü tümce

"Hepsi de kendi hallerinde, büyük büyük lâflar etmiyen, 'hikâyeciliğimiz Avrupa ve Amerikadakinden hiç de aşağı değildir' diyen üç beş pek müsamahakâr münekkide aldanmadan, bu memleketin şimdiye kadar hiç sevilmemiş, ilgi görmemiş yerlerinin, insanlarının hayatiyle olaylariyle haşır neşir...

Yazarın "Hepsi de" sözcüğüyle anlatmak istediği kimseler öykücülerle romancılar. "Kendi hallerinde" olan, "büyük büyük lâflar etmiyen"ler de onlar. Ama, gördüğünüz gibi, "etmiyen" "diyen" "aldanmadan" sözcükleri tümcenin anlamını bozmuş. "Etmiyen", "diyen"le birlik olmuş, eleştirmenleri övüyor.

Başka bir örnek

"Bir tek İspanyol hikâyesi, okunup etkisi altında kalınıyor, daha dün sevdikleri unutulabiliyordu.

Eleştirmenin biri bir İspanyol öyküsü okumuş, etkisinde kalmış, daha bir gün önce sevdiğini söylediği yerli öykücüleri unutuvermiş, yerden yere vurmuş; onu anlatıyor bu tümce.

Başka bir örnek

"Ondan sonra İspanyol hikâyecisinin meziyetlerini, bizimkilerin kusurlarını birer birer dostça, bizden iğrenirmiş gibi haller almadan, bizi bütün bütüne küçük görmeden, birkaç hafta evvel bizim de hikâyelerimizi sevdiğini unutmadan, hiç olmazsa hüsnü niyetimizi göz önünde bulundurarak ders vermeliydi.

Yazar başlamış tümceye, sonra içini dökerken unutmuş nasıl başladığını, yeniden okuyacak değil ya o kızgınlık arasında, bağlayıvermiş. "İspanyol hikâyecisinin meziyetlerini, bizimkilerin kusurlarını birer birer ders vermeliydi, denir mi?

DİL ÜSTÜNE

En küçük bir yanlışa bile katlanamayan Ataç, çok su götürür düşünceleri savunan, üstelik içinde böyle koskocaman dil yanlışları da bulunan bir yazıdan söz açarken, "Öyle bir yazı için şimdiye kadar yazdıklarımın da, bundan sonra yazacaklarımın da hepsini verebilirim, demekle çok, pek çok şey anlatıyor.

Gelin, bir de şu yoldan gidelim Ben birtakım yazarların yapıtlarında dil yanlışları buluyor, sonra da o yanlışları dergilerde yazıyorum. Bunu yapmakla o yazarlara üstünlük mü taslamış oluyorum? Kendimi onlara üstün mü görüyorum?

Ama ben iyi bir örnek değilim bu konuda. Yanlışlarını bulduğum yazarlar da oturup benim yazılarımı inceleseler, kim bilir, ne yanlışlar bulurlar; ben bile buluyorum bilgim arttıkça.

Şöyle düşünelim, daha iyi Bir dil uzmanı bir sanatçının dil yanlışlarını bulsa, o uzman o sanatçıya – dil bakımından – üstün mü görülür? Biri sanatçı, üstünlüğü üslup alanındaki başarısında; biri uzman, üstünlüğü dilbilgisi alanındaki başarısında. Ölçüştürmek bile boş bu ikisini.

İyice anlayabilmek, anlatabilmek için böldük, ayırdık. Şimdi de birleştirelim "Üslup" ancak "dilbilgisi" ile el ele verince eksiksizliğe ulaşabilir. Sait Faik'e eksiksiz bir yazar diyemeyiz.

Öyleyse gençlerin yanlışsız yazma çabası sevinçle izlenecek bir çaba. Başta "Türk Dili" olmak üzere, bütün dergilerin onları desteklemesi, onlara yardım etmesi gerek. İnsan umutlanıyor. Bir yazarın "Yanlışsız yazıyor," diye övülemeyeceği günler yakın mı dersiniz!

(Varlık, 1 Şubat 1959)

DİLDE ANLAMSIZLIK

Devrik tümcenin gerçeğini anlamayanlar konuşma dilinin inceliklerine varamamış kişilerdir. Konuşma dili devrik tümceden anlam adına yararlanır. "Buraya gel" sözü ile "Gel buraya" sözü arasında gözden kaçmaması gereken bir anlam ayrılığı var. Konuşmalarda kendiliğinden olagelen bu işi yazarların bilerek yapması beklenir; beklenir ya, devrik tümceyi salt bir üslup işi sananların az olmadığı da bir gerçek. Devrik tümcenin kullanılışında üslup kaygısının hiç etkisi bulunmamalı, denemez. Ne var ki bu kaygı arkada olmalı. Anlamın itişiyle gelmeyen devrik tümceye pek bir önem verilemez kanısındayım. Ama bir ara modaya uymak hevesiyle kimi yazarların her tümceyi ters söylemek, devirmek isteğine kapıldıklarını görmüştük. Tek kalınca bir özgünlük, bir özellik tadı verebilir böyle bir davranış; yayılması, üsluplaşın ortak niteliği durumuna yükselmesi kötü. Demek ki anlam adına devrik tümce kuranlarla, bu işi salt üslup kaygısıyla yapanları ayırmak, ikincileri yererken birincileri övmek gerekiyor.

Yeni terimler, yeni sözcükler konusu da böyle.

Anlamsızlık arayanlar, kapalılıktan bir şeyler umanlar, açıklıktan kaçmakla düşüncelerine derinlik havası verebileceklerini sananlar yeni terimlerle sözcüklere dört elle sarıldılar. Bunların dildeki gelişmelere, dili güçlendirmek için girişilen çabalara gerçekten yakınlık duyduklarını sanmıyorum. Yazışlarını elden geldiğince karışıklaştırıp kördüğüme çevirirken, yeni terimlerin, yeni sözcüklerin bilmeyenlerce "yadırganmasından" gölgeli kalmasından da yararlanmak istiyorlar.

Derinliği anlamda, düşünüşte, duyuşta aramak gerektiğini bilirler bilmesine!.. Ama çözülememiş, derin anlamları ortaya vurmak isteyenlerin katlandıkları kapalılık, gölgelilik onlarda bir "derin görünme" yöntemi olarak soysuzlaşıyor. Bilmek yetmiyor çünkü; kestirme yolların gösterişli rahatlığına kapılmayacak kadar işine güvenmek, olduğundan başka görünmek istemeyecek

kadar erdemli olmak gerekiyor. Kapalı, anlaşılmaz, karışık yazarak "derin" görünebilirim sanan yazarla (ki bu sanı her zaman boşa çıkmıyor), gerçek bir derinliğin oluşturduğu düşünceler, duygularla yüklü bulunduğu, söyleyeceklerini başka türlü söyleyemeyeceği için kapalılığa, karışıklığa düşen yazarın birtakım kavgalara yan yana girmek zorunda kalmaları büyük talihsizlik (ikinciler için).

Bir talihsizlik de derin görünme yöntemini uygulayanların dilcilerin yanında yer almaları

Dilin anlatma gücünü artırmaya çalışanlar, yeni sözcükler, yeni terimler, onlarla belirlenen yeni kavramlarla düşünce yaşamımızda olumlu etkiler yaratacak kadar ileri gidenler... Sonra onların arasında, yeni sözcükleri, yeni terimleri kapalılık, anlamsızlık, karışıklık yaratmak için kullananlar...

Edebiyat, sanat, düşünce alanlarının her zaman şarlatanları olmuştur, ama bu şarlatanların gerçek edebiyatçılara, sanatçılara, düşünce adamlarına hiçbir zaman günümüzdeki kadar zarar verebildiklerini sanmıyorum.

Amaçları bulandırmaları bir yana, bu gibi kimselerin yeni yetişenler üzerinde kötü etkileri de oluyor. Güvendiğim sanatçıları (daha çok da kapalı şiir yolundakileri) açık, aydınlık, anlaşılır eleştiri yazıları yazmaya çağırmam bu yüzden. Bir de dilcilerin yeni terimleri kullanmada çok ustaca davranmaları, anlamsızlığa yönelen yolları kesmeleri gerekiyor. Yoksa kapalı eleştiri modası alıp yürürse, ondaki şarlatanlık yüzdesi şiirdekiyle ölçüştürülemeyecek kadar yüksek olacaktır.

(Varlık, 1 Aralık 1961)

TOPLUMUN DİLİ

"Türkçe"nin daha bir tek sayısını gördük, Ocak 1960 sayısını, ama getirdiği yazılarla hepimize büyük umutlar verdi. Çoğu dergilerin ilk sayıları aceleye gelir, düzenini bulamamış, yerleşmemiş olur. "Türkçe" öyle değil. Tersine, "Her sayısı böyle çıkabilse, dedirtiyor insana. İçindeki yazıların ağırbaşlılığı bir yana, dil davasını ele alışı da umut verici. Örneğin "Töre Dili de Türkçeleştirilmelidir" "Felsefe Dilimizin Gelişmesi" başlıklı yazılar. Sekiz sayfalık bir dergiye terim sorunlarına değinen iki yazının girmiş olması sevindirici bir olay. Ama böyle bir dergide en küçük sürçmeler bile göze batıyor.

Ocak sayısında iki minik yazı vardı ki "Türkçe"ye nasıl girdi, yazı işlerini yöneten Konur'un gözünden nasıl kaçtı akıl erdiremedim. Birinci sayfada, çerçeve içindeki yazının başlığı şu "Dil Üzerine" İmza yerine yalnızca "D. konmuş. Şöyle başlıyor

"Bir ulusun dili, bir ulusun düşüncesidir. Düşünmek de varlığın ta kendisi değil midir?

"Uluslar yenilebilirler. Ülkeleri başka ülkelere katılmış olabilir. Dili ölmemişse, ulus yaşıyor demektir, düşünüyor demektir. Özgürlüğünü, ergeç, yeniden elde edecek, yurdunu kurtaracak demektir."

"Ulus"un tanımlaması yapılırken öğelerden biri olarak "dil" de gösterilir. Ama arkasından bunun başlıca öğe olmadığını belirtmek için aykırı örnekler de verilir.

Amerika'da da İngilizce konuşuluyor, İngiltere'de de. "Öyleyse bir gün Amerikan ulusu ile İngiliz ulusu birleşecek, tek bir ulus olacaklar, diyebilir miyiz? İsviçre'de üç ayrı dil konuşulurmuş. İsviçre bir gün üçe mi bölünecek? Hele memleketimiz düşünülürse, bu anlayışın, dili ulus kavramının başlıca öğesiymiş gibi görmenin ne kerte yanlış olduğu kolayca ortaya çıkar.

"D."nin yazısına neden bu sözlerle girdiğini anlıyorum; dilin önemini belirtmek istiyor, onun için de "ulus" sözcüğünün yüceliğinden yararlanıyor. Bence, boşuna bu gibi çabalar.

Bir de dil devriminin öteki devrimlerimizin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu söyleyenler vardır. Onlar da devrimlere olan bağlılığımızdan yararlanmak istiyorlar. Oysa dil davasının devrimlerimizle doğrudan doğruya bir ilgisi, sımsıkı, kaçınılmaz bir ilgisi yok, bence. Üstelik dilde devrim de olmaz. Bir toplumda bir gün, bir ay, bir yıl içinde birdenbire her şey değişebilir, bir devrim yapılabilir, ama bu devrim yapılır yapılmaz dil de bir devrime uğrar mı? Tarihte bunca devrim yapıldı, hangisi uluların dilini birdenbire değiştiriverdi! Birtakım yeni kavramlar doğar, dil onları karşılamaya çalışır, birtakım evrimlere uğrar, onu anlarım. Ama dili – sanat gibi, felsefe gibi – toplumda olagelen değişmelere sımsıkı bağlı bellemeyi anlamıyorum. Dil davasını savunurken "ulus" sözcüğünden, "devrim" sözcüğünden yararlanmaya sapanlar, kolaya kaçanlardır. "Türkçe" dergisinin bu konuyu incelemesini, dil davasının devrimlerimizle ne kerte ilgili olduğunu belirtmesini çok isterdim.

Gelelim öteki minik yazıya. Derginin arka sayfasında. O da çerçeve içinde. Başlığı "Dil, Toplumun Dili" Yazan Hilmi Yavuz. Şöyle başlıyor

"Osmanlı İmparatorluğundan bu yana Türkiye'de mutlu azınlığın sözcüsü olan aydınlar ile toplum arasında süregelen bir uzlaşmazlık var. Bu uzlaşmazlığın kaynaklarını araştıracak değilim. Bilim adamlarımız bu konuda çok şeyler söylediler, yazdılar. Ben yalnız, dil ayrılığının aradaki anlaşmazlığı daha da arttırdığını söylemekle yetineceğim.

Hilmi Yavuz bu girişten sonra Divan edebiyatına dokunuyor, o edebiyatın "Saray'la aydınlar arasında geçerli olmaktan öteye" gidemediğini belirtiyor. Tanzimatçılar için söyledikleri de şunlar

"Bu anlaşmazlığı 'yüzeyde batılı' tanzimatçıların da sürdürdüğünü söylemek yanlış olmaz. Onlar, toplumun isteklerine aracı olduklarını söylerken toplumun dilini kullanmayı düşünmediler. Eksik kaldılar."

Bence, buna hiç şaşmamalıyız. Tanzimatçılar gerçi "toplumun isteklerine aracı olduklarını" söylüyorlardı, ama bu istekleri Saray'a, birtakım aydınlara karşı savunmaktaydılar, yazdıklarının onlarca anlaşılması yetiyordu. Halkın, toplumun sanatçısı olmak diye bir amaçları yoktu. Onun için de toplumun dilini kullanmak zorunluluğunu duymadılar.

Okuyalım

"Atatürk devrimleri ile başlıyan gerçek batılılaşmanın temelinde dil özleşmesi yer alıyordu.

Çok su götüren bu görüşün arkasından da (iki tümce sonra) bitiriş tümcesi geliyor

"Artık küçük parmaklarımızın ardına saklanmaktan çıkıp şunu açıkça bilmemiz gerek Toplumun istediğini, onun diliyle söylemek, yazmak, aydınların kaçınılmaz ödevidir.

Hilmi Yavuz bu sözü dil özleşmesine karşı çıkmak için söyleseydi, dil davasının aşırılıklarından kaçınmasını, toplumun dilinden uzaklaşmamasını istediği için söyleseydi, çok önemli bir konuya dokunmuş olacaktı. Dil davasının bugünkü durumuna karşı herkesin içinde az çok kıpırdanan bir kuşkuyu canlandıracak, belki de enine boyuna tartışmalara yol açacaktı. Ama Hilmi Yavuz bu sözü dil özleşmesini savunmak, güçlendirmek için söylüyor. Karışık bir iş.

Dil davası başlangıçta elbette halkın diline, toplumun diline doğruydu. O zaman her türlü kuşkudan da uzaktı. Edebiyat dili, yazı dili halkın dilinden, çoğunluğun dilinden ayrı olmamalı, deniyordu. Saray'a, birtakım aydınlara değil de, halka söyleme-

ye, halk için yazmaya başlayan sanatçı ister istemez bu yola girecekti.

Ama dil davası bununla yetinmedi. Toplumun dilinin yetersiz olduğu, Osmanlıcanın etkileriyle bozulmuş olduğu, gereğince işlenmemiş olduğu söylendi. Böylece de, ulaşılmak için çırpınılan dile, toplumun diline öncülük edilmeye başlandı. Yeni terimler, yeni sözcükler derken, öylesine ileri gidildi ki toplumun dili ile aydınların, yazarların dili arasında yeni bir ayrılık başladı. Bu arada birtakım kuşkular da başgösterdi. "Halk yazdıklarımızı anlamıyor, kimin için yazıyoruz?" düşüncesi ortaya çıktı. Hilmi Yavuz o düşüncenin itişiyle söyleseydi bu sözü – "Toplumun (...) diliyle söylemek, yazmak, aydınların kaçınılmaz ödevidir" sözünü – yukarda da dediğim gibi, çok önemli bir konuya dokunmuş olacaktı...

Tümceyi bir de şöyle okuyalım "Toplumun istediğini (...) yazmak aydınların kaçınılmaz ödevidir. Bu da sakat bir düşünce. Gerçi Shakespeare "Nasıl isterseniz" "Beğendiğiniz gibi" demiş ama, sanatçı her zaman öylesine yumuşak başlı olmuyor; toplumun istediğini vermeye yanaşmıyor; toplumu etkilemeye, topluma öncülük etmeye kalkıyor. Dil özleşmesini, toplumun dilini düzene koyma işini böyle kolayca benimsemesi de, o alışkanlığından olsa gerek.

"Türkçe" gibi bilimsel yolu seçmiş dergilerin dil davasını savunuşları daha güçlü, daha çok yönlü olmalıdır sanıyorum.

(Yeditepe, 15 Mart 1960)

SANAT EĞİTİMİ

Geçenlerde *Kulaktan Kulağa*'nın çevirisi üzerine konuşurken sözü devrik tümcelere getiren aydın bir kişi şöyle dedi "Esat Mahmut gibi. On yıl önce bir kere daha başıma gelmişti!

Devrik tümce iyidir kötüdür diye tartışmayı anlamam. Ortada dilimizin bir gerçeği var, anlamla sıkı sıkıya ilgili bir gerçek! Önemli olan devrik tümcenin "doğru" "yerinde" kullanılıp kullanılamadığıdır. Anlam mı gerektiriyor, yoksa bir üslup oyunu mu? Esat Mahmut devrik tümceyi salt üslup kaygısıyla benimsemiş, iyice de sulandırmış bir yazar. Öte yandan Nurullah Ataç, Sabahattin Eyuboğlu pek öyle değiller. Onların kaygısı bambaşka, anlamla ilgili... Örnekse "Buraya gel" sözü ile "Gel buraya" sözü arasındaki anlam ayrılığını çok iyi biliyor onlar. Ayrıca bir yere kadar, üslup kaygısı da olumlu karşılanmalıdır.

Neyse, beni yıkan, şaşkına çeviren gerçek şu Okumuş, dil bilen, aydın bir kişi, devrik tümce konusunda konuşurken, Ataç'ı, Eyuboğlu'nu değil de, Esat Mahmut'u hatırlıyor...

Gene çiçeği burnunda başka bir anı Ekonomi alanında memleketimizin geleceği üzerine söz söyleyebilecek, yazıp çizebilecek kadar önem kazanmış bir kişiyle tanıştım geçenlerde. Yeni tanışmanın bol gülümsemeli, anlamsız konuşmaları arasında, herhalde iyi bir şey söylemiş olmak için, "Yetiştiğimiz yıllarda yazılarınızı hep okurduk, deyiverdi. Evet, yetişme yıllarından sonra, artık okumuyor. Söyledim. Güldük...

Özel bir durum sanmayın bunu. Ne o seçkin aydın kişiye, ne de bana bağlı!.. Aydınlarımızın büyük çoğunluğu böyle Yetişme yıllarında edebiyata, sanata ilgi duyar, sonra ardını bırakırlar. Oysa bizim toplumumuzun insanları alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemeyen insanlardır. Örnekse sigarayı bırakmak günlük konuşmalarımızda önemli bir yer tutar. Anlaşılan yetişme yıllarındaki ilgi de bir alışkanlığı doğuracak kadar güçlü değil.

Devrik tümceden konuşurken büyük bir ağırbaşlılıkla Esat Mahmut'u anan, sanata duyduğu ilgiyi yetişme yıllarından öteye götüremeyen aydınları (gerçekten seçkin, değerli aydınları) gördükçe düşünüp kalıyorum. Şöyle bir söz var kafamda "Sanatsız bir ulusun hayat damarlarından biri kopmuş demektir. Güzel bir söz söylemek için mi söylenmiş dersiniz!..

Biz sanat eğitiminden geçmeyen bir toplumun insanlarıyız. Okullarda sanat tarihi, edebiyat, müzik, resim – okuyoruz okumasına, ama tadına varmadan, anlamadan, baş belası diye, ya da çok daha kötüsü, "Sanat önemlidir, okumalı insan!" diye...

Aşağı yukarı bütün yeni sanatçıları, dinç, çağıyla ilgiler kurabilen sanatçıları, memleketin kötülüğünü isteyen kişiler olarak gören, gösteren bir anlayışın elindeki eğitim kurumlarımızın başka bir hava estirebileceklerini sanmıyorum.

Okullardan umudu kesince akla gazeteler geliyor Ama onların da sanat eğitimine katılmak, bu alanda bir şeyler yapmak isteğini taşıdıkları söylenemez.

(Yön, 10 Nisan 1963)

DİL YAZIYORUM

Son günlerde yeni bir modanın gittikçe yaygınlaştığı görülüyor.

Bir öykücü, anlatılması çok güç bir şeymiş gibi, düşüne duralaya, elleri omuzları başı bakışlarıyla, "Dil... diyor... "Dil yazıyorum... Dil çok önemli...

Öteden bir şair çıkageliyor "Çok beğeneceksin... Sonunda buldum dilimi...

Eleştiri yazılarını açıyorsunuz "Ortak-dil, karşı-dil, öte-dil, kaynak-dil, erek-dil...

Ortada dilden başka bir şey kalmadı...

Yazarın düşünceleri, duyguları, yansıtmak istediği gerçekler, kurduğu düşler, okuyanlar üzerinde yaratmak istediği etkiler artık önemli değil. "Dil" önemli yalnızca... Dili nasıl kullanmış? Dille nasıl bir yapı kurmuş? Dili nasıl herkesin girebildiği anlaşma alanından uzaklaştırıp kendine özgü kılmış?

Öyle ya! Yazar söylemek istediklerini okura nasıl olsa iletemez!.. Okur kendi algılama gücü, kendi bilgileri, kendi çağrışımlarıyla yeniden üretecektir okuduklarını. Yazar-kaynaklı-dil'le okur-kaynaklı-dil'in çakışabildiği noktalardan çıkan anlam...

Bu karikatürü çizen ben değilim, bu karikatürü yaşıyoruz.

Son yıllarda dilbilim alanındaki, yazınbilim alanındaki yaygın çalışmalar, araştırmalar, varsayımlar, öneriler, varılan geçici ya da kalıcı sonuçlar, yüksek düzeyde tartışmalar, sanat dünyamıza böyle yansıyor. Bu dünyayı dolduran yetenekli yeteneksiz züppelerin öne çıkma, gözleri üstlerine çekme çabalarında, nice bilim adamının yıllarını almış, nice önemli çalışma, salt bir moda öğesi olarak kullanılıyor.

Evet, artık dil yazıyoruz, kendi özel dilimizi kuruyoruz, toplum düzenini beğenmiyorsak, siyasal bir başkaldırı olarak, karşı-dil yaratıyoruz.

"Züppe" sözcüğünü kötü anlamda kullanınca, İsmet Özel'in sözleri geliyor aklıma.

İngilizcede iki sözcük var Türkçeleri "züppe" olarak verilen.

Biri

Dandy, Giyimine çok özen gösteren, züppe. (Argoda Kendi türünde eksiksiz olan.)

Öbürü

Snob, 1. Kendisinden üstün gördüklerine özenen, onlar gibi görünmeye çalışan, onlarla birlikte olmanın yollarını arayan, gösterişçi. 2. Kendisinden aşağı gördüklerini yanına yaklaştırmak istemeyen, herkesi küçük gören, züppe.

İsmet Özel, züppeliği "dandy"lik olarak değerlendirince, sanat dünyamızı dolduran züppelerden, "işine özenme, türünde eksiksiz olanı arama" gibi gerçekten üstün nitelikler bekliyor.

Oysa bizim züppelerimiz, çeşitli düzeylerde, tam anlamıyla, birer "snob" Kendilerini üstün görebilmek için çabalıyor, çevrelerindekileri küçümseyebilecekleri bir yere ulaşmak için her şeyden yararlanıyorlar. Keşke "dandy" olabilseler...

Bir ara Mallarmé, Rimbaud, Verlaine, bir ara gerçeküstücüler kullanılırdı, sonra uzun süre varoluşçular kullanıldı, şimdi de dilbilimciler, yazınbilimciler kullanılıyor Sanat alanında üstünlük sağlamak, şu ya da bu nedenle bu bilgilere ulaşamayanları aşmak, ezmek için...

Kötü olan, bilginin üstünlük aranışı için kullanılmasıdır. (Bunu önlemenin yolu ise, bilgiyi olabildiğince yaymak, orta malı etmektir.) Üstünlük aranışı içindeki kişi, belli bir yere oturduktan sonra, kendi "özel görüş"ünü "ortak görüş" olarak kabul ettirme, sanatlara başka türlü yaklaşanları kendi etki alanına alma denemelerine girişir.

Yazarların ilgisini dilbilim, yazınbilim alanlarındaki çalışmalara çekmenin kesinlikle karşısında değilim. Bu bilimler herkesten çok onları ilgilendirir. Ama bu gibi bilimsel çalışmaların sanatçıyı yaratıcılık sürecinde yönlendireceğini sanmıyorum.

DİL YAZIYORUM

Yazarı biçimlendiren, değiştiren, kuramsal bilgiler değil, kişiliğini oluşturan etkilerdir. Yaşamdan, doğadan, toplumsal ilişkilerden, insanlardan alınan, ardı arkası kesilmez etkilerdir temel belirleyici... Arkadan, yorumlama gücü gelir. Bilgi birikimi, inançlar, onların ürünü olan, ama onları da içeren dünya görüşü... Sonra da saptamaları, yorumları, düşünceleri, duyguları iletecek olan sanatsal araçlarla dil. Çok daha önceden işin içine girmiş olan dilin, bilinçle (yazarca) ele alındığı, etkili bir iletici olarak kullanılmaya başlandığı nokta, işte böyle ta uçtadır. Dahası, tıpkı öbür sanatsal araçlar gibi, dil de – her türlü bilimsel yaklaşımın ötesinde – sanatçının öznel eleştiri gücüyle denetlenip yoğurulacaktır.

Dilin önemini kim yadsıyabilir! Ama dil yazmıyoruz. Bu kesin...

Bilindiği gibi, Yunus Emre, Karacaoğlan, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Türkçenin şiirsel doruklarına ulaşırlarken dilbilim çalışmalarından, yazınbilim çalışmalarından yararlanmadılar.

(Somut, 22 Nisan 1983)

ŞİİR DİLİ

Bu cihan cehennemini
Sekiz uçmağ ede bir söz

Dille oynamaya, dili bir madde olarak alıp yoğurmaya en yatkın olan edebiyat türü şiirdir Dilin gündelik yaşamdaki kullanımından uzağa düşen ürünler daha çok bu alanda görülür. Öyle ki, şairler arasında, ortak dille şiir yazılamayacağına inananlar bile vardır. Her şair kendi sözlüğünü, kendi dil dizgesini kurmalıdır, derler.

Şiirde dilin, anlam taşıyıcı olarak da, malzeme olarak da önemi yadsınamaz. Sözcüklerin seçimi, bir araya getirilişi, seslerin uyumu, zaman zaman anlam kaygılarını aşan boyutlara ulaşabilir. Nitekim, bu yolda coşup şiir dışına düşenler de olmuştur.

Ama dilin önemini belirtirken, şunu hiç unutmamak gerekir

Şiirde de, biçimsel başarının anahtarı, kullanılan maddeden önce, kullanılış tarzında, yani üsluptadır.

Bu söz şu soruyu getiriyor

Şairin dili kullanışı, gündelik yaşamdaki kullanışlardan ne kadar değişikse, şiiri o kadar başarılı mı olur?

Her şair bireysel özelliklerinden kaynaklanan değişik bir üslup geliştirecektir. Söz konusu olan daha ilerisidir Göze batan, aşırı değişiklikler...

Bu gibi değişiklikler, ilgiyi çekseler de, her zaman başarılı sayılamazlar. Başarı salt değişik olmaya bağlı değildir. Bir şiirin değişik olduğunu görür, ama beğenmeyebiliriz.

Başka bir soru

Beğendiklerimiz hep değişik olanlar arasında mı?

Hayır.

Bir soru daha

Ortak olanı, yani okuduğumuz bir şiirin yazıldığı dönemin ortak dilini, yaygın üslup özelliklerini biliyor muyuz her zaman?

Örnekse, Ahmet Haşim okurken, yazdığı günlerin ortak dilini, yaygın üslup özelliklerini bilerek mi değerlendirme yapıyoruz? Yoksa onu da bugünkü ortak dilden değişik bir dil (eski de olsa) kullandığı, değişik bir üslup (eski de olsa) yarattığı için mi beğeniyoruz?

Böyle bir soru sanırım kimsenin aklından geçmemiştir. Ahmet Haşim'de kesinlikle imgelerdir çağdaş okurun ilgisini çeken.

Görüldüğü gibi, dili aşan çok şey var şiirde. Daha içeriğin sözünü bile etmedik. Şairin çevresinden şiir topladığı, şiir duyup düşündüğü aşamadan iyice uzaklardayız.

Karmaşık bir iş olan şiirin, ortak dille mi, yoksa kişiye özgü bir dille mi yazılabileceğini tartışmak, sorunu önemsiz bir köşesine sıkıştırıp boğmak, biçimsel bir şiirleştirme yöntemini gereğinden fazla önemsemek oluyor.

Şairler sever dille oynamayı. Bu oyundan şiirsel tatlar çıkarırlar.

"Güvercin"in başından "G" harfini alıp sonuna koyarsanız "Üvercing" olur. Ama sonda "g" yok Türkçede, "k" yaparız. Seslisini de ekleyelim yanına "Üvercinka" Anlamsız bir sözcük mü oldu? İlk bakışta öyle. Ama anlamını çıkarınca, eski bir simgenin çağrışımıyla, "barış"a kadar gidiyor. Üstelik "Güvercin"i de yıpranmışlığından kurtarıp yenilemiş olduk.

Şimdi de başka bir sözcük

L L L
â e i

Nedir bu? İlk duralamadan sonra birleştiriyoruz Lâleli.

"Lale"nin *Sözlük*'te üç anlamı var. Bir de semt adı olarak "Laleli" karışıyor işin içine. Sözcüğü toparlayıp çözünce böyle dörtlü bir belirsizlikle karşı karşıya kalıyoruz.

Şair bu oyunda bir şiirsellik bulmuş.

İkinci Yeni dönemini bırakıp bir de çiçeği burnunda bir şairden örnek verelim:

Birinç! diye haykıran
ilk oynıy'cak.
–Yalanc
ıı!

Gerçekçi bir betimleme bu. "Yalancı" sözcüğünde yapılan kesip alta alma da, bir sesi, bir tonlamayı yansıtabilmek için yapılmış, gerçeğe yardımcı bir değiştirim. Ama bir yönüyle gene bir şiirsellik aranışı...

İsteyen istediğini yapar...
Ama birileri çıkıp da gündelik dille, herkesin kullandığı dille şiir yazılamayacağını söylerse...
O zaman bize düzyazı okumak düşer

"Büyük Itrî'ye eskiler derler, bizim öz mûsikîmizin pîri; o kadar halkı sevkedip yer yer, o şafak vaktinin cihangîri, nice bayramların sabâh erken, göğü, top sesleriyle gürlerken, söylemiş saltanatlı Tekbîr'i.

Evet ama, yazıldığından daha önceki bir dönemin ortak dili bulaşmış bu yazıya. Yani beğenmediniz, iyi bir örnek olmadığı kanısındasınız...
Değiştirelim. Şunu okuyalım

"Ben içeri düştüğümden beri güneşin etrafında on kere döndü dünya. Ona sorarsanız 'Lafı bile edilmez, mikroskobik bir zaman. Bana sorarsanız 'On senesi ömrümün.

Bunu da beğenmemiş görünüyorsunuz... Anlaşılan ortak dille düzyazı da yazılamıyor...

(Somut, 29 Nisan 1983)

"DELİ EDER İNSANI BU DÜNYA"

Melih Cevdet Anday'ın *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* adlı kitabında gündelik yaşamdan bir olayı ele alıp – belirsizleştirmeden, soyutlamadan – düpedüz anlatan birkaç şiir vardı. İç biçim oyunlarına, boşluklara, atlamalara yer verilmeyen şiirler... Öne çıkmayan, ölçülü benzetmeler de anlamı vurgulamak, derinleştirmek için kullanılmıştı, anlatımı süslemek için değil. Şiir gücünden emin, duru bir konuşma...

"Duvarcının Oğlu"ndan bir bölümü okuyalım

> Koca siniyi doldurmuş gizemli ekmek,
> Orta yerde kapağı kapalı kuşhane,
> Payam, Tavas leblebisi, taze sarmısak,
> Ve bilgeliğin yüce tuğrası kaşıklar.
> Çepeçevre sardık sofrayı,
> Ben, duvarcı Avni, eşi, iki çocuğu,
> Küçüğü kız, büyüğü haylaz oğlan.
> Buldan örtüleri, dipte pirinç karyola.
> Keşkek yedik, rakı içtik komşumla,
> Sakız gibi olur keşkek buğdayı.

Konuşuyor şair, yaşadığı bir olayı anlatıyor. "Şiir değil bu!" demek gelmiyor içimizden; düşününce de, tersine, şiirin ne olduğu üzerine bildiklerimizden kuşkulanıyoruz. Gündelik dille, gündelik konuşma tümceleriyle, gerçek bir olay (yaşanmış, şairin başından geçmiş izlenimini veren bir olay) anlatılıyor.

Anlatan çağdaş bir aydın. Çağdaş aydınların ortak dilini kullanmış... Hele bu yukarı aldığımız betimleme bölümünde pek öyle benzetme de yok...

Melih Cevdet Anday şiir kurmanın türlü yollarını denemiş olmanın çok yönlülüğü içinde, işin kurallarını arayanlarla alay eder gibi davranıyor. Bu apaçık anlatımlı şiirlerin yanında, bakıyorsu-

nuz, baştan sona iç biçim sanatlarıyla örülmüş düzyazı bir şiir. Ama kullanılan, gene çağdaş aydınların ortak dili.

Bir de, sonraki yıllarında dille oynamanın türlüsünü denemiş bir şairin, Metin Eloğlu'nun *Yine*'sini karıştıralım.

"Harama Çözülmüş Uçkur"un girişi

> Bütün bunları yazdıktan sonra,
> Aramızda her şey bitiyor.
> Elaleme rezil oluyoruz işte;
> Oh, diyecekler, yüreğimiz yağ bağladı;
> Elkızının fendi eloğlunu yendi, diyecekler;
> Orası senin umurunda mı!

Bu şiir de, görüldüğü gibi, ortak dille yazılmış. Gündelik dilin söyleyişleri, deyimleriyle dolu. Üstelik aydın ağzı da değil. İstanbullu bir halk çocuğu konuşuyor.

Herkesin konuştuğu, herkesin anladığı dilin şiirimizdeki örneklerini ararken çok daha eskilere de gidebiliriz.

1940'larda Rıfat Ilgaz İstanbul kentindeki yoksul insanların diliyle şiirler yazmaya özel bir özen gösterirdi. Aralarında yaşadığı, yazgı birliği ettiği toplumsal kesimden kopmama kaygısını dil bağıyla sürdürürdü.

"Yarenlik"in giriş bölümü

> Günümüzü gün etmek için
> Şöyle bir demlenelim deriz
> Dert olur meyhanecinin kazanç vergisi
> Garson Nuri'nin nüfustaki işi
> Tatlı tarafından açmak isteriz
> Söz döner dolaşır
> İşten el çektirilmesine dayanır
> Dokuz nüfuslu gümrükçünün

Bu örnekte, gündelik dille, ortak dille şiir yazmanın da ötesine geçilmiş, konuşma dilinin şiirine, "herkesin şiiri"ne ulaşılmak isteniyor.

Kırsal kesimde konuşulan dille yazılmış şiirlere örnek bile vermek gerekmez.

Gündelik dilin, ortak dilin her türlüsüyle şiir yazılabileceği, yazıldığı kimsenin yadsıyamayacağı bir gerçektir. Kendi şiir dilini kurmak, kendine özgü bir dil yaratmak "bir şiir kuramı"nın gereğidir, "şiir"in değil...

Dahası, yukardaki örneklerde iç biçim sanatlarından da pek yararlanılmadığı açıkça görülüyor.

Yoksa bunlar şiir değil mi!

Şiir dünyasına kim el koyabilmiş ki...

(Somut, 6 Mayıs 1983)

DİLİMİZDEKİ ARINMA

Dilimizi yabancı sözcüklerden arındırma çalışmalarına önceleri geçmişi özleyen kişiler karşı çıkardı. Cumhuriyetle uzaklaşılan bir yaşam biçimini, yüzyılların ürünü Osmanlı kültürünü, bu arada Osmanlıcayı seven, Osmanlıca yazın yapıtlarının tadına varmış olan kişiler...

Konuşma diliyle yazı dili arasındaki uzaklık büyük oranda kapanarak yabancı kuralların yerini Türk dilinin kuralları aldıktan, kısacası iş sözcüklere gelip dayandıktan sonra ise, karşı çıkış kaygıları daha bir çeşitlendi. Güzel günleri geçmişte görenlerin, sağcıların yanı sıra, güzel günlerin gelecekte olduğuna inananların, kimi solcuların da Türkçeyi arındırmak isteyenlere sıcak bakmadıkları görüldü.

Ama herkes, yalnız arındırmacılar değil, karşı çıkanlar da, bugün arınmış, temiz bir dille, Türkçe kurallar, Türkçe sözcüklerle konuşup yazıyorlar.

Eskiden, "Dili güzel kullanıyor, aydınlık, açık bir anlatımı var, demek önemli bir övgüydü. Bugün böyle bir şeyden kimse söz etmiyor. Biraz yetenekli gençlerce daha işin başında edinili-yor bu nitelik.

Dilimizin arındırılmasına karşı çıkanlar da düşüncelerini savunurlarken, araya özellikle bir iki Osmanlıca sözcük seçip yerleştirseler de, bu işi karşı çıktıkları kişilerin çabalarıyla geliştirilmiş temiz bir dille, Türkçe kurallar, Türkçe sözcüklerle yapıyorlar...

Günümüzün en önemli dil sorunu aslında yabancı sözcükler... Eskiden Arapçaya, Farsçaya boğulmuştuk, şimdi de özellikle İngilizcenin saldırısına direnmeye çalışıyoruz. Batı ülkelerinin pazarlamacıları daha nitelikli mallarla piyasamıza girip yabancı firmaları öne çıkarınca, markalar, dükkân adları, dergi adları derken, kentlerimiz Avrupa kentlerine döndü. Caddelerde yabancı sözcüklerden geçilmiyor.

Sonra bir sürü yeni aygıt... Dilin hepsine bir çırpıda karşılık bulması olanaksız... Biçerdöver, buzdolabı, bilgisayar, ne güzel!.. Ama traktör, buldozer, posta, telefon, televizyon, video, teyp, mikser vb. öylece kalıyor.

Dillerin birbirinden etkilenmesi kötü bir şey mi? Bir dili bütün yabancı sözcüklerden arındırmak mı gerekir?

Birileri, bir yerlerde, böyle bir şey söylemiş midir, bilmiyorum. Ben arındırmacılığı hiçbir zaman böyle anlamadım. Diller elbette birbirlerini etkilemişlerdir, bugün de etkiliyorlar, gelecekte de etkileyeceklerdir. Ama bir dili başka bir dilin, ya da dillerin tutsağı durumuna düşürmemek gerekir. Dillerin birbirlerinden etkilenmeleri doğaldır diye yabancı sözcüklere dört elle sarılmak, dilin kendi yaratıcılığını engellemek yanlış bir tutumdur.

Bana tertemiz bir Türkçeyle mektup yazan bir okurum, Sayın Osman Bleda, "tansık" sözcüğünü kullanmama öfkelenmiş. Şöyle diyor

"'Mucize'nin ne olduğunu bugün dağ başındaki çobana sorsanız bilir. Ya 'tansık'ı? Bir gün gazeteye giderken yolda karşılaşacağınız vatandaşlara bir soruverin, bakalım kaç kişi bunun ne demek olduğunu bilecek...

Osman Bleda genç bir insan olsa gerek... "Yazdığı mektubu ben yazsaydım hangi sözcükleri kullanmazdım, diye düşündüm. Topu topu dört sözcük buldum "İhtimal, meydan, kütüphane, ukalalık" Ben olsam, bunların yerine, "Olasılık, alan, kitaplık, bilgiçlik" derdim. Arı bir dille yazma kaygısı içinde olsa, bunları Osman Bleda da hemen bulurdu. Demek ki kendini bıraktığı, arı bir dille yazma kaygısı gütmediği halde böylesine tertemiz bir dille yazabiliyor. Yıllardır dilimizi arındırmak için çaba göstermiş olan dilciler ne kadar övünseler azdır...

"Tansık" sözcüğüne gelince, birçok kimsenin bu sözcüğü bilmemesi bir şeyi değiştirmez. Yıllardır "mucize" kullanılıyor, "tansık"ı bilen azdır diye düşünür, yazınıza bir açıklama yaparak girersiniz, olur biter.

"Tansık" *Türkçe Sözlük*'te var. "İnsanları hayran bırakan ve doğaüstü sayılan olay" diye açıklanmış. 14. yy'dan 17 yy'a kadar Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplar tarandığında da bu sözcüğe "dansuk, tansuk, tansık, tansak, dansık, dansuh" biçimleriyle rastlanıyor "Acayip, tuhaf, garip, şaşılacak şey." Derlemeciler ise Kozan'da (Adana) "tansık"ın "değerli" anlamına kullanıldığını söylüyorlar...

Sözcüklerin de, öğrenmenin de sonu yok. En iyisi bu yazıyı burada kesip Salâh Birsel'in bir deneme kitabını açarak tatlı tatlı okumak...

(Cumhuriyet, 2 Mart 1994)

DİL KONUSUNDA

Bu konuya isteyerek dönmüyorum. Bizim kuşağımız bu konuyu kırk yıl önce tartıştı... Uygulamalarını gördük, seçimimizi yaptık... O gün bu gündür de yeni bir şey söyleyen çıkmadı...

Sonraki kuşakların doğallıkla birtakım kaygıları, tepkileri oldu. Düşüncelerini açıkladılar. Onları da dinledik... Sırasında düşüncelerini açıklamalarına yardımcı da olduk...

Benim yönettiğim dergilerde dili arındırma çalışmalarını yeren yazılar çıktığını görenler sorarlardı

"Dilin arındırılmasından yana olduğun halde neden Türk Dil Kurumu'na karşı çıkan Osmanlıcacıların yazılarını yayımlıyorsun?"

"Ben dergi yönetiyorum, derdim, "insanların düşüncelerini değil... Herkes görüşlerini söylemeli...

Söylemeli de, inanılır şey değil, yıllardır bir türlü arkası gelmedi, gelmiyor... Dilcilerin, arı bir dille yazmaya özen gösteren yazarların dilimizi ulaştırdıkları noktanın bütün güzelliklerini sonuna kadar kullanan kimseler, bakıyorsunuz, yadırgadıkları bir iki sözcüğe takılıp onca çalışmayı yerin dibine batırıyorlar.

Üstelik de kırk yıldır aynı görüşleri yineleyerek... Aynı yöntemler, aynı sözlerle...

Ya çağrışımlarla zenginleşmiş Osmanlıca bir sözcük seçilip Türkçesinin onun karşısında nasıl içi boş kaldığı gösteriliyor, ya dilin yoksullaştığından, anlatım gücünü yitirdiğinden söz ediliyor, ya da olaya siyasal boyutlar eklenerek bazen aşırı milliyetçilik, bazen de kuşaklar arası iletişimi bozmak, anarşi yaratmak gibi suçlamalarda bulunuluyor.

Çok tutulan bir yöntem de Arapça, Farsça sözcüklerin yerine önerilen Türkçe sözcüklerin Türkçe olmadığını göstermek...

Örnekse "peder" yerine "baba", "kâinat" yerine "evren" "taraf" yerine "yön" "meydan" yerine "alan" dediniz mi, "Onlar da

Türkçe değil ki, Yunanca'dan alınma, diyorlar Doğru mu, yanlış mı, bilimsel bir araştırma sonucu mu, yoksa iki dili de bilenlerin yakıştırması mı, kim kimden almış, işleri yoksa dilciler tartışsın dursunlar...

Kırk yıl öncesiyle bugün arasında benim gördüğüm çok açık değişiklik kısaca şöyle belirtilebilir Eskiden Türkçenin arındırılmasına karşı çıkanlar bu işi daha karışık, daha çapaklı bir dille yaparlardı, şimdi bayağı arınmış, oturmuş, derli toplu bir dille yapıyorlar...

Günümüzün arınan Türkçesine gerçekten direnebilmiş tek çağdaş yazar, bence, Attilâ İlhan'dır. O da bunu ancak bir romanında, 1981'de yayımladığı *Dersaadet'te Sabah Ezanları*'nda yapabildi, bütün yazdıklarında değil... Belki bazı şiirleri de örnek gösterilebilir Osmanlıca'ya düşkünlüğüne... Ama televizyonda Türkçeciliği yererken, araya eski sözcükler katmaya özen gösterse de, bayağı arınmış bir dille konuşuyor. Yazılarında da günümüzün Türkçesini Osmanlıcayla süslemekten öteye geçtiği söylenemez. Bu konuda tıpkı genç İslamcı yazarlar gibi davranıyor. Onlar da günümüzün Türkçesiyle yazdıkları yazıları, öyküleri, şiirleri, Osmanlıca sözcüklerle, dinsel deyişlerle süsleyerek başka bir dünyanın çağrışımlarına yöneliyorlar.

Şu bir gerçek

Türkçe iyice arındı, bugün yazın dili de, bilim dili de halkın konuştuğu dile yaslanıyor, halkın konuştuğu dilden güç alıyor, halkın konuştuğu dile katkıda bulunuyor.

Artık eskiden olduğu gibi, yönetenler, seçkinler ayrı bir dil, yönetilenler, sıradan insanlar, yani halkın büyük çoğunluğu ayrı bir dil konuşmuyor.

Öyleyse ne gereği var şimdi dil konusunu ele almanın?

"Cumhuriyet"te yazdığım bir yazıda "tansık" sözcüğünü kullanmıştım. Eskiden dili arındırmaktan yana olduğunu, ama sonradan bu işin yanlışlığını anladığını söyleyen bir okurdan, Sayın Osman Bleda'dan oldukça sert bir mektup aldım. Herkesin anlayacağı "mucize" dururken "tansık" dememe öfkelenmiş... Bunu

belirtirken yazımdaki Türkçe olmayan sözcüklerin de bir listesini veriyordu. Gene "Cumhuriyet"te yazdığım bir yazıyla, eleştirilerini yanıtlamaya çalıştım. Söylediklerimi doyurucu bulmamış olmalı ki, aynı konuda iki mektup daha gönderdi.

Son mektubunda bir yazı ile dört şiir (ya da şarkı sözü) vardı. Yunancalarıyla birlikte gönderdiği şiirleri, Osman Bleda, dengeli, tertemiz bir Türkçeyle çevirmiş... Diyeceğim, ettiği dediğini tutmuyor... Çünkü sorunu dil değil, sözcükler...

"Kalimer(h)aba" adlı yazısını ise dergimizin bu sayısında okuyabilirsiniz. Mektubunda, "Uygun bulursanız Adam Sanat'ta yayımlayın, diyordu; yayımladık, ama uygun bulduğumuz, dil konusunun yeniden tartışılması gerektiğine inandığımız için değil, eli kalem tutan bir aydınımıza düşüncelerini söyleme olanağı vermek için...

Osman Bleda yazıyı gönderirken üstüne ilginç bir de not eklemiş

"Uzun zaman önce İstanbul'daki Türk Dili Dergisine yolladığım, ama rağbet görmeyen bir yazı. Herhalde işlerine gelmedi, foyaları meydana çıkar diye!"

İstanbul'daki Türk Dili Dergisi dendiğine göre, yıllarca dilimizi arındırma çalışmalarının ağırlığını taşımış olan eski Türk Dil Kurumu üyelerinin yayımladıkları dergiden söz ediliyor... Ahmet Miskioğlu'nun dergisinden...

Onlar dilci, bu tür yazıları "foya" açısından değil de, "bilimsellik" açısından değerlendirirler. Böyle bir yazıyı dergilerinde yayımlamalarının kendilerini de bilimsel sorumluluk altına sokacağını düşündükleri için yayımlamamışlardır.

Bir dergiye gönderilen yazının başına böyle bir not eklemenin gereğini anlamak ise hiç de kolay değil. Biz de yayımlamasaydık ne olacaktı? "Herhalde işlerine gelmedi, foyaları meydana çıkar diye!" mi denecekti?

Osman Bleda'nın düşüncelerini kamuya duyurmak isteği anlaşılan çok güçlü...

Durumu şöyle değerlendirmeliyiz Bir aydınımızın birtakım bilgileri var, okurlarla paylaşmak istiyor. Çok doğal, üstelik de olumlu bir istek...

Sözü gelmişken, bu konunun son derece önemli olduğunu belirtmeliyim. Aydınlar düşüncelerini kamuya ulaştırmakta zorlanıyorlar. Dergilerde, gazetelerde, yazar olmayanlar için ayrılmış bölümler ya hiç yok, ya da iyice kısıtlı...

Her neyse, bizler, "Adam Sanat"ı yönetenler, dilci ya da bilim adamı olmadığımıza göre, "Kalimer(h)aba"yı yayımlamamıza herhangi bir engel yok. Söylenenler yazarı bağlar...

Osman Bleda'nın yazısını okuyunca göreceksiniz, dil konusuna sözcükler açısından bakıyor.

Son sözleri şöyle

"Dilin halkın malı olduğunu unutarak sokaktaki vatandaş anlar mı, anlamaz mı diye düşünmek zahmetine katlanmadan kendi buluşlarımız olan masabaşı sözleriyle yazılar, kitaplar yazdığımız sürece 'Halkımız okumayı pek sevmez!', 'Halkımızın okuma alışkanlığı yoktur!' diye şikâyet etmeye ve bütün suçu halka yüklemeye de hakkımız yoktur...

Özeti şu Yazılarınızda sokaktaki vatandaşın anlamayacağı sözcükleri kullanmayın...

Tartışma sözcüklerin seçimine gelip dayanınca kaçınılmaz olarak kişiselleşiyor. Her yazarın sevdiği sevmediği, kullanmak istediği istemediği sözcükler vardır. "Şu sözcükleri kullanacaksın, şunları kullanmayacaksın, diyebilir miyiz? Sözcüklerini seçmek yazarın kişisel beğeni sorunudur

Sokaktaki adam "kelime" der, Ataç "tilcik" derdi, Melih Cevdet Anday "sözcük" diyor. Siz de bunlardan birini seçiyorsunuz. Ondan ötesi sizinle okurlarınız arasındaki bir olay...

Örnekse Osman Bleda da "kelime" yerine "söz" diyor, "söz"e "kelime" anlamını da eklemiş. Kim ne karışır?

DİL KONUSUNDA

Bir yazarın dilini, seçtiği sözcükleri, üslubunu beğenmezseniz, tıpkı düşüncelerini beğenmediğiniz zaman yaptığınız gibi, yazılarını okumazsınız, olur biter...

Bana sorarsanız, "Dile kimse karışamaz!" sözünü şöyle değiştirmek daha doğru olur "Dile her isteyen karışabilir, ama dil kimseyi dinlemez!"

Masa başı sözcükleri nasıl yasaklanacak? Sözcük uydurmayı yasaklayan yasa mı çıkaracaksınız?

Bütün sözcükler uydurma!.. Ama oturun masa başına, hiçbir engel yok, siz de uydurun bir sözcük, bakalım gerçekten "uyacak" mı, kullanıma girecek mi, başka bir söyleyişle, uydurduğunuz sözcüğü dil benimseyecek mi?

Adam "gök" demiş, tutturmuş; "ekmek" demiş, tutturmuş; "biçerdöver" demiş, tutturmuş; "bilgisayar" demiş, tutturmuş... Siz de deneyin... Dil benimserse Türkçeye bir sözcük kazandırmanın mutluluğunu yaşarsınız...

Terimler söz konusu olduğunda bile aynı sorun var... Bir terim önerirsiniz, benimsenmez, başka bir terim önerirsiniz, o benimsenir... Neden?

Öyle kolay bir iş değil sözcük uydurmak!..

Ama uydurmak da, seçmek de, sözcük konusu bütünüyle yazarın kendi bileceği bir iş, bir beğeni işi... *Yazar, dil, okur* – araya kimsenin girmesi gerekmez...

Osmanlıcadaki Arapça, Farsça sözcükler yerine halkın dilindeki Türkçe sözcükleri kullanırsak, ama bunların da başka bir dilden alındıkları anlaşılırsa ne olur?

Örnekle konuşalım "Peder" Farsça; halk Türkçe "baba" diyor; "baba" Eski Yunanca "pappa"dan, ya da Yeni Yunanca "papas"dan gelmişse ne yapmamız gerekir?

"Nerdeyse dilimizde başka dillerden gelmemiş Türkçe sözcük yok gibi bir şey, iyisi mi biz kıvrak Osmanlıcamızdan vazgeçmeyelim, Arapça, Farsça sözcükleri koruyalım, örnekse 'baba' yerine 'peder' diyelim, ayrıca o sözcüklere kendi kuralları daha bir

yakışır, üstelik dinimizin kutsal diline de yaklaşmış oluruz, diye mi düşüneceğiz?

Osman Bleda'nın böyle bir şeyi özlemediği yazısında kullandığı dilden belli...

Konunun yeniden, üstelik de karşı açıdan ele alınmasının başka bir nedeni olmalı. Yoksa gene devlet dil alanında Türkçeciliği mi destekliyor, yurt yönetiminde görev alanlara, eğitimcilere, öğretmenlere, öğrencilere baskı mı yapılıyor?

Tam tersi...

Öyleyse kime karşısınız?

Arı bir dille yazan yazarlara karşı çıkanlar bireylere karşı çıktıklarını, kendi beğenileri adına bir eleştiri getirdiklerini bilmelidirler. Yaptıkları nesnel değil, öznel bir yaklaşımdır... Hiçbir şeyi kanıtlamaları da gerekmez...

Ama, bence, bu çaba hem anlamsız, hem de boşunadır Kimse karışamaz bir yazarın dil beğenisine...

Ayrıca, yıllardır söylenen şeyleri, sürekli yineleyerek yazarlar üzerinde bir etki yaratılabileceğini de sanmıyorum...

(Adam Sanat, Haziran 1994)

OSMANLICA SÖZCÜKLER

Bizim kuşağımız Osmanlıca öğrenimi görmedi. Türkoloji okumayanlarımız bu dilin kurallarını bilmezler. Osmanlıca sözcükleri Türkçeye yansıdıkları biçimleriyle öğrendik.

Ama çevremizde Osmanlıca öğrenimi görmüş büyüklerimiz vardı, onun için de Arapça, Farsça sözcüklerin söylenişinde kulağı tırmalayan yanlışlar yapmazdık.

Sonraki kuşaklar, çevrelerinde Osmanlıca bilenlerin azalmasından olsa gerek, Arapça, Farsça sözcüklerin söylenişinde yanlışlar yapmaya başladılar.

Radyo, televizyon derken, bu yanlışlar çok yaygınlaştı. Öylesine ki, zaman zaman, acaba doğrusu böyle de, ben mi bilmiyorum diye kuşkuya düştüğüm, sözlüğe baktığım oluyor.

Türkçeyi doğru konuşmak için eğitim gördüklerine inanılan radyo ya da televizyon konuşmacılarına da güvenmezsek kime güveneceğiz!

Ama, ne yazık, bugüne kadar baktığım hiçbir sözlük onlardan yana çıkmadı...

Yazın dünyasında da yaşanmıştı benzer sıkıntılar...

Bir zamanlar başımızda bir "tenkit" derdi vardı.

Arapçada "eleştiri" anlamına gelen "tenkid" Osmanlıcadan alınırken, Türkçe sözcüklerin sonunda "d" olmaz diye, "tenkit"e dönüştürülmüştü.

Ama Osmanlıcayı iyi bilenler buna karşı çıkıyorlardı. Çünkü Osmanlıcada gene Arapçadan gelme bir de "tenkıt" sözcüğü vardı. Bu sözcük "Tı" ile yazılınca "noktalama", "Te" ile yazılınca "kötüsünü çıkarma, temizleme" anlamına geliyordu.

Onun için de "tenkid"in sonundaki "d" mutlaka korunmalıydı. Eleştirmen anlamına da "münekkit" değil, "münekkid" yazılmalıydı. Okurken de gene buna göre okunmalıydı.

"Eleştiri" ile "eleştirmen" sözcükleri önerilip benimsendi de bu dertten kurtulduk...

Televizyonlarda sporcuları, spor eleştirmenlerini, spor anlatıcılarını dinlerken hep şu "rakip" sözcüğüne de dilimize yatkın bir karşılık bulunabilse diye düşünüyorum.

Aslı Arapça "rakîb" olan bu sözcük Osmanlıcadan Türkçeye aktarılırken sondaki "b"nin "p"ye dönüştürülmesi, "i"nin üstündeki şapkanın da kaldırılması gerekmiş.

Türkçe Sözlük'te şöyle deniyor

Rakip, (.-) (k kalın okunur) Herhangi bir işte birinden üstün olmaya çalışan kimse, yarışıcı.

Ayraç içindeki nokta ile çizgi, birinci hecenin kısa, ikinci hecenin uzun okunacağını gösteriyor.

Televizyonlarda izlediğimiz sporcular, spor eleştirmenleri, spor anlatıcıları ise özellikle birinci heceyi uzatıp "k"yı incelterek söylüyorlar bu sözcüğü Raakîp...

Oysa Osmanlıca'da Türkçeye geçmemiş bir sözcük daha var "râkib" diye...

Osmanlıca-Türkçe Sözlük'ten okuyalım

Râkib, **râkibe**, (Rükûb'dan) 1. Binen, binici. 2. Taşıta binen, binmiş olan.

Rakîb, **rakîbe**, (Rekabet'ten) 1. Başka biriyle aynı şeye istekli olan. 2. Bir işte çalışanlarla yarış ederek, onları çürütüp ilerlemek isteyenlerden her biri öbürüne göre.

"Bizi ilgilendirmez, biz ikincisini alıp benimsemişiz, tepe tepe kullanıyoruz, öbürü Türkçede yok, diyebilirsiniz.

Ama Türkçeye nereden alındığı, nasıl yazılacağı, nasıl okunacağı açık açık belirtilmiş sözlüklerimizde.

İkincinin anlamını, birincinin okunuşunu alıp birbirine karıştırmanın ne gereği var?

Osmanlıca ya da Arapça bilenler, bizim televizyonlarımızdaki anlı şanlı programları izlerlerse, önce hiç ilgisi olmayan sporlarda niye binicilerden söz edildiğini çıkarmaya çalışacaklar, sonra da yapılan yanlışlığı anlayınca tatlı tatlı gülümseyeceklerdir.

Yıllardır "rakip" sözcüğünün dilimize yatkın bir karşılığını bulamadık, hiç değilse doğru söylemeye özen gösterelim.

(Cumhuriyet, 5 Ekim 1994)

DİLDE TUTARSIZLIK

Bizim kuşağımızın yazarları doğrudan dilci olmasalar da, bir özleştirme etkinliğinin içinde yaşadıklarından, hangi sözcüklerin Osmanlıca, hangi sözcüklerin Türkçe olduğunu aşağı yukarı bilirlerdi.

Bizden önceki kuşaklar ise bir süre Osmanlıca okumuşlar, eski yazıyı öğrenmişler, sonradan Türkçeye, yeni yazıya geçmişlerdi. Onlardan Osmanlıca sözcüklerin ekini kökünü de öğrenebilirdiniz.

Türkçe yazı dili olarak Osmanlıcanın yerini alıp iyice öne geçince, hele özleştirme etkinliği de sona erince, bizden sonraki kuşaklar dilimizde yaşayan sözcüklerin hangilerinin Osmanlıca, hangilerinin Türkçe olduğunu ayırmakta zorlanmaya başladılar.

Bu durum yazılarda birtakım tutarsızlıklara yol açtı, açıyor. Türkçe ağırlıklı bir yazıda gereksiz Osmanlıca sözcükler, ya da Osmanlıca ağırlıklı bir yazıda gereksiz Türkçe sözcükler görebiliyorsunuz.

Diyelim, "Vak'a, tevsik, tesbit" diye yazıyorsanız, araya "saydam, ayrımsama, egemen" diye sözcükler sokmamalısınız. Ya da bunun tersi Türkçe sözcüklerle yazıyorsanız araya Türkçesi olan Osmanlıca sözcükler sokmamalısınız.

Ben dilde yaşayan her sözcüğü kullanmaktan yana değilim. Özellikle eşanlamlı sözcüklerin hep Türkçelerini seçerim. Hem "yıl" hem "sene"; hem "olağanüstü", hem "fevkalade"; hem "yaşam" hem "hayat" demem. Oysa bunların hepsi *Türkçe Sözlük*'te yer alan, Türkçe, ya da Türkçeleşmiş sözcükler.

Gene de, benim anlayışıma göre, bunları birbirine karıştırarak kullanmak tutarsızlıktır. Türkçeleri varsa Osmanlıca sözcükleri kullanmamak gerekir.

Kimi eleştirmenler bir ara "réalité" karşılığı "gerçek", "vérité" karşılığı ise "hakikat" sözcüklerini önermişlerdi. Bu bambaşka bir

şey Eşanlamlı iki sözcüğü yeni anlamlar yükleyerek birbirinden ayırıyorsunuz...

Türkçe arınıp yazın dünyasında işlendikten, iyice yerleştikten sonra siyasal çekişmeler çerçevesinde bir karşı eyleme geçen tutucular, Osmanlıca sözcükleri diriltmeye bayağı özen gösterdiler. İster istemez Türkçe konuşuyor, ama araya özellikle seçtikleri Osmanlıca sözcükleri sokuyorlardı.

Sonra İslamcılar Osmanlıcayı, daha doğrusu Arapçayı savunmaya başladılar. Bu kez de Türkçe şiirler araya sokulan Arapça sözcüklerle, deyimlerle bezendi.

Sanatçılar yazılarına, hele şiirlerine, herkesin kullanmadığı aykırı sözcükler katmaktan oldum olası hoşlanırlar. Bunda bir tat bulurlar. Güzele giden çetin yolda her kolaylığa dört elle sarılınmasını anlayışla karşılamak gerek...

Hangi sözcüklerin Osmanlıca, hangi sözcüklerin Türkçe olduğunu ayırmakta zorlanan kuşaklarda ise bu modanın bir dil savrukluğuna, bir beğeni yokluğuna yol açması kaçınılmazdı.

Bugün dilde tam bir tutarsızlık yaşanıyor. Türkçe, Osmanlıca, Batı dilleri karmakarışık. Günümüzün genç sanatçıları Türkçeyi ulaştığı yerden geri çekmeye çabalar gibiler.

Aslında bu Attilâ İlhan'ın özlediği bir durum, ama o bunu da yeterli bulmuyor olmalı ki, son günlerde televizyondaki konuşmalarında dönüp dolaşıp dil davasına Atatürk'ün ne kadar karşı olduğunu anlatıyor.

Sanırım birilerinin Türkçeciliğe Atatürk sevgisiyle yöneldiklerini düşünüyor. "Atatürk vazgeçmişti," derse onlar da vazgeçecekler...

Yazın adamları bu işe Atatürk'ten çok önce başladıklarına göre, herhalde onları düşünmüyor.

Kimleri düşünüyor olabilir?

Herhalde siyasa adamlarını da değil. Onların büyük çoğunluğu zaten Attilâ İlhan'dan yana.

Orduyu mu?

"Genel Kurmay" yerine "Erkân-i Harbiyye-i Umumiyye" mi dedirtecek?

Yok canım!..

Öyleyse niye yapıyor bu konuşmaları Attilâ İlhan?

Bir yerlerde özleşmecilik yolunda Türkçeyi zorlayan birileri mi var?

Yoksa arınmış bir Türkçeyle yazmış bütün sanatçıların üstünde çiçeklendikleri toprağı altlarından çekip almayı mı düşlüyor?

(Cumhuriyet, 5 Kasım 1994)

"NE...NE" BAĞLACI

Kullanılışı üzerinde yıllarca tartışılmış olan "ne...ne" bağlacı bugün de yazarları düşündürüyor. Kestirmeden giden katı kuralcılar bu bağlacın ana görevi olumsuzluk olduğu için, "Bulundukları tümcelerin yüklemleri olumlu olmalıdır," deyip çıkıyorlar işin içinden.

Muharrem Ergin *Türk Dil Bilgisi* (İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, 2. basım, 1962) adlı kitabında bu konuya pek önem vermemiş

"*Ne ne* edatı 'hiç biri' ifadesiyle menfilik edatı durumunda olduğu için bulunduğu cümlede fiil umumiyetle müsbet olur *Ne beni ne seni gördü* misalinde olduğu gibi. Fakat menfi de kullanılmaktadır." (s. 334)

Görüldüğü gibi, yazar tartışmada yan tutmaktan kaçınıyor "Umumiyetle," diyor... Doğru ya da yanlış diye nitelemeden, "Fakat menfi de kullanılmaktadır," diyor...

Tahir Nejat Gencan ise *Dilbilgisi* (Türk Dil Kurumu, 1966) adlı kitabında "ne...ne" bağlacına beş sayfa ayırmış. Tartışmalara değiniyor, örnekler vererek geniş açıklamalar yapıyor. (ss. 299-303)

Bu kitaptan yararlanarak konuyu özetlemeye çalışalım. Önce tartışmalar, görüşler

En ünlü tartışma Ebüzziya Tevfik Bey ile Ahmet Mithat Efendi arasında geçmiş.

Ebüzziya makalelerle hızını alamayınca *Ne* adlı bir kitap yayımlamış. Ahmet Mithat Efendi ise aynı konuda kendisine karşı çıkan başka bir yazarı da araya katarak şöyle yanıt vermiş

"Ne senin, ne de onun kitabı işe yaramaz."

Recaizade Ekrem *Talim-i Edebiyat*'ında bu konuyu uzun uzun incelemiş, ama kesin bir kurala varamamış.

Muallim Naci "yerine göre" iki söyleyişin de doğru olduğunu ileri sürmüş.

Falih Rıfkı Atay, "Bu zevke bağlı bir iştir," demiş.

Tahir Nejat Gencan ise örnekler üzerinde çalışarak "ne...ne" bağlacının bulunduğu tümcelerdeki yüklemlerin hangi durumlarda olumlu, hangi durumlarda olumsuz kullanıldığını şöyle saptıyor

1. "Ne...ne" bağlacının her biri ayrı bir bağımsız önermede ise;

*(Örnek Ne öl*üye *ağlar, ne diriye güler.)*

2. İkinci bağımsız önermenin yüklemi düşmüşse;

(Örnek Ne şiş yansın, ne kebap.)

3. Birinci bağımsız önermenin yüklemi düşmüşse;

(Örnek Ne öldüğünü, ne unduğunu ister.)

4. Aynı tümcede "ne...ne"lerle bağlanan öğeler yükleme yakınsa.

(Örnek Mutluluk ne ünde, ne parada, ne eğlencede, ne de köşesine çekilmededir.)

Bu dört durumda, örneklerde görüldüğü gibi, yüklemler *olumlu* kullanılır.

Buna karşılık

1. Bir tümcede "ne...ne"lerle bağlanan öğeler, yüklemden uzaksa, araya başka öğeler girmişse;

(Örnek Ne okuldaki öğretmenler, ne ben, bütün çabalarımıza karşın, ona doğru dürüst okuyup yazmayı öğretemiyorduk.)

2. Yüklem "ne...ne"lerden önce gelmişse;

(Örnek Açılmaz ne bir yüz, ne bir pencere.)

3. "Ne...ne" bağlacının bulunduğu önermenin yüklemi koşullu ise;

(Örnek Ne sen, ne ben işe karışmasaydık.)

4. "Ne...ne"lerle bağlanan öğelerin yüklemi, çekimli fiil değil de, fiilimsilerse;

(Örnek Ne kitabı, ne defteri bulamayınca kızdı.)

5. Yüklemden önce, olumsuzluğu pekiştiren bir zarf, bir tümleç ya da arasöz varsa;

(Örnek Bugün ne bahçeye, ne sokağa hiç çıkmadım.)

6. "Ne...ne"lerin bağladığı öğelerden sonra bir duraklama olursa; öğelerden biri belirtme vurgusu ya da tonuyla canlandırılmak istenirse, "ne...ne"ler olumsuzluk anlamından, yani asıl görevinden sıyrılarak "de...de" bağlaçları yerine kullanıldığı için.

Bu altı durumda yüklemler ***olumsuz*** kullanılır.

Tahir Nejat Gencan kuralları kendi koymuyor, örneklerin üzerinde çalışarak dilden çıkarıyor. Dili yaratan, işleyenler de konuşanlar, yazanlar...

Yani bilerek bilmeyerek bunlara uymaktayız...

Peki tartışma neden sürüp gidiyor?

Kanımca, "ne...ne"lerle bağlanan öğeler yükleme yakın mı, uzak mı, bunda anlaşamıyoruz. Kuralı kolaylaştırmak isteyenler, "ne...ne"ler tümceye olumsuzluk anlamı kattığına göre yüklemler olumlu kalmalıdır görüşüne sımsıkı sarılanlar, bağlaçla yüklem arasındaki uzaklık yakınlık durumunu sezemez oluyorlar.

Aslında bu sezginin bir kuralı yok. Recaizade Ekrem'in işi konuşana, yazana bırakması da, Falih Rıfkı Atay'ın, "Bu zevke bağlı bir iştir," demesi de bundan.

Namık Kemal, "Ne şarkta, ne garpta devleti hudud-u tabiiyesinin haricine çıkarmadı, diyor.

Yakup Kadri, "Bir rejim, ya örgenleşmiş bir sınıfa, ya da halkın iyice belirli tabakalarına dayanmaz...sa ne yaşamak, ne devam etmek, ne de – pek tabiî olarak – başarı sağlamak imkânını bulabilir, diyor.

Size göre birincisi yanlış, ikincisi doğru olabilir. Bana göre ikisi de doğru.

Namık Kemal'in tümcesi "çıkardı" diye bitirilse, kural adına zorlanır, yadırganırdı.

Yakup Kadri'nin tümcesi "bulamaz" diye bitirilebilirdi, ama "bulamayabilir" pek uygun düşmüyor.

Yazıda "en sıcak yasa" anlamın duralamadan, ikinci bir okumaya gerek duyulmadan algılanmasıdır.

İyisi mi bu konuda birbirimizin işine karışmayalım, herkes kendi dil sezgisine, kendi dil beğenisine göre davransın...

(Cumhuriyet, 14 Ocak 1995)

DİLCİLER

Yazarların varlığı her şeyden önce dile bağlıdır. Bunu kendileri de çok iyi bilirler. Aralarından "Vatanım dilimdir," diyenler bile çıkar. Ama dili inceleyen, dilin kurallarını araştırıp bulan dilbilgisi uzmanlarına, nedense, pek yakınlık duymazlar.

"Nedense"nin belirsizliğindeki çok yönlülüğü yadsımadan kendimizce bir yakıştırma yapalım

Dili çok iyi kullandığına, düşüncelerini açık açık anlatabilmenin ötesinde, dille güzellikler yarattığına da inanan bir yazar düşünün. Okurları da onu bu yönüyle değerlendirip seviyorlar...

Bir dilci çıkıp o yazarın dil yanlışlarını ortaya vurur, dilbilgisi kurallarını bilmediğini gösterirse, yarattığı güzellikler gölgelenmez mi?

Yazarları tedirgin eden bu tehlike hep vardır. Çünkü yazarlar dille ilgilenir, ama dilbilgisi kurallarıyla pek ilgilenmezler. Sezgilerine güvenmek, doğrudan doğruya dilden yola çıkmak isterler.

Şu çok kullandıkları bir sözdür

"Biz bildiğimiz gibi yazalım da dilbilgisi kuralları arkadan gelsin...

Sanırım Cumhuriyet öncesinde yazarlık ile dilcilik günümüzdeki kadar birbirinden kopuk değildi. Yazarlar "üstat"lık onurunu biraz da dilcilikleriyle kazanıyorlardı. Dil sorunları üzerine ünlü tartışmalara girişmiş olmaları da bunu gösteriyor.

Ama artık böyle bir şey olanaksız. Dil başlı başına bir bilim alanı, dilbilgisi de çetin bir uzmanlık işi. Bugün kimse dilbilim masasına yan oturamaz. Hiçbir yazar dilciyi bir yana itip, "Ben kendi işimi kendim görürüm, diyemez...

Son günlerde yaşadığım iki olay, yazarlarla uzaklıkları bir yana, dilcilerin kendi aralarında da pek birbirlerine yakın olmadıklarını düşünmeme yol açtı.

Bir süre önce, "Cumhuriyet"te sporcuların, spor yazarlarının, televizyon konuşmacılarının "rakip" sözcüğünü ilk heceyi uzata-

rak söylediklerini, bunun doğru olmadığını belirten bir yazı yazmıştım. Bu arada sözcüğün *Türkçe Sözlük*'teki okunuş tanımını da vermiştim "İlk hece kısa, ikinci hece uzun, k kalın okunur."

Yusuf Çötüksöken'den bana karşı yazıldığı izlenimini veren bir yanıt geldi. Hecelerin kısalığı, uzunluğu konusunu bir yana itmiş, "Rakip'teki k kalın okunmaz, diyor. Ben de söylerken kendimi dinledim Yusuf Çötüksöken haklı, k inceliyor.

Ama bu dilcilerin işi. Ben dilci değilim, sözlükleri eleştirip yanlışlarını ortaya vuramam. Birçok sözlükte sürüp geldiği söylenen böyle bir yanlış varsa, dilcilerin aralarında tartışıp doğrusunu bulmaları gerekir.

Yusuf Çötüksöken sözlüklere yöneltmesi gereken bir eleştiriyi bana yöneltince, sanki "rakip" sözcüğünün ilk hecesi kısa okunmalı görüşüne karşı çıkıyormuş gibi oldu. Oysa böyle bir şey demiyordu...

"Ne...ne" bağlacıyla ilgili yazım üzerine de başka bir dilciden, Ömer Demircan'dan bir karşılık geldi. Bilimsel bir anlayışla yazılmış yazısında köşeli ayraçlar, sözcük içindeki heceleri belirleyen italikler filan var. Dizgi, düzelti yanlışlarına açık, gazetede yayımlanması sorun çıkaracak bir yazı. Gene benim üzerimden başkalarına ateş ediliyor.

Ömer Demircan herhalde bu yararlı yazısını bir dil dergisinde yayımlar, okursunuz. Ama yazının dilciler arasındaki uzaklığı gösteren tümcelerini, bir de verilen kuralı buraya da almak istiyorum.

Şöyle diyor Ömer Demircan

"Türkçenin çok düzenli bir dil olduğu söylenip de bu kurallar bir türlü sergilenemezse, kendimizi kandırmış oluruz. Aranan kuralı adı verilen türkologların çıkaramamış olması gerçeği değiştirmez kural vardır, ya çıkarılıncaya kadar uğraşılır, ya da yazarken yanıltıcı genellemelerden kaçınılır. Elbette yazarlar kendi dil sezgilerini kullanmalıdırlar, ama o sezgiyi yöneten kuralları gerekirse dilciler onlara açıklayabilmeli. Ancak dilci var, dilci var.

Ömer Demircan kuralı örneklerle anlattıktan sonra da şöyle diyor

"Anlayacağınız bu kural kolay görülemeyecek ölçüde yalındır, uğraşmak gerek. Eski türkologları kılavuz seçenler bu yalın kuralları göremezler. Onlar ne dil sorunlarını çözdüler, ne de çağdaş Dilbilimi Edebiyat Fakültesi'ne soktular."

Anlaşılan dilciler iyice birbirlerinden uzak...

Kurala gelince, yazar konuyu önce şöyle toparlamış

"1) 'Ne...ne' bağlacı eşleyici ve olumsuzlayıcı bir bağlaçtır,

"2) olumsuzlama işlemi ancak eşleme (öbek, tümce) düzeyinde geçerlidir, onun dışına taşmaz.

Sonra da genel kuralı şöyle vermiş

"*'Ne...ne'* bağlacı eş düzeyde, eş işlevli iki birimi olumsuz olarak bağlar. Tümcenin *'ne...ne' alanı* dışında kalan bölümünün olumlu ya da olumsuz olma açısından bağlaçla bir ilişkisi yoktur, ancak seçim dili kullanana bağlıdır."

Ömer Demircan'ın verdiği bu kurala göre

"Ne senin, ne de onun kitabı işe yarar" diyebileceğimiz gibi, "Ne senin, ne de onun kitabı işe yaramaz" da diyebiliriz, çünkü *"ne...ne" olumsuzlama alanı* "kitabı" sözcüğüyle sona eriyor, sonraki iki sözcük bu alanın dışında, "yarar" ya da "yaramaz" demek dili kullanana bağlı...

Dönüp dolaşıp aynı yere geldik Demek ki içinde "ne...ne" geçen her tümcenin eylemi mutlaka olumlu olmuyor.

"İyisi mi bu konuda birbirimizin işine karışmayalım" sözünü dilciler için değil, kuralı ayrıntılarıyla bilmeden başkalarının yazılarını düzeltmeye kalkanlar için söylemiştim...

(Cumhuriyet, 8 Şubat 1995)

ÇAKILIP KALANLAR

Türk dilinin hızlı bir arınma içinde olduğu yıllarda kimi ünlü yazarlar yeni sözcükleri yadırgar, "Türkçe öldü, bitti artık, bizden sonra doğru dürüst Türkçe yazan kalmadı, gibi sözler ederlerdi.

Alıştıkları, emek verdikleri dilin değişmesine karşı çıkmaları doğaldı, yapıtlarını, düşüncelerini, duyarlıklarını geleceğe taşıyacak olan araç değişiyordu.

Dillerin değişmemesi, olduğu gibi kalması elbette olanaksız, ama dilin zorlanarak hızlı bir değişime sokulduğu bir dönemin hemen öncesinde yazarlık etmiş olmak da büyük talihsizlik.

Yalnız yazarlar mı?

Dilin tadına varmış okurlar, aydınlar da yaşarlar aynı sıkıntıyı.

Halit Ziya Uşaklıgil'in, dildeki değişmeleri göz önünde tutarak, yaşamının sonuna doğru, bazı romanlarının dilini yalınlaştırmasına bozulanlar olmuştu.

Bir yazar arkadaş da *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nın ikinci basımında çeviriyi sadeleştirdiği için Behçet Necatigil'e kızar, kitabın tadını kaçırdığını söylerdi.

Buraya kadar yazdıklarımı gözden geçirip şu sorunun yanıtını bulmaya çalışalım 1940 öncesinin yazarları yukarda kullandığım sözcüklerden hangilerini yadırgarlardı?

Bence şunları (ayraç içine onların beğenip kullanacakları sözcükleri koyarak sıralayalım) Dil (lisan); arınma (beraet); yıl (sene); ünlü (meşhur); yazar (muharrir); sözcük (kelime); emek (sây); değişme (tahavvül); doğal (tabii); yapıt (eser); düşünce (fikir); duyarlık (hissiyet); gelecek (istikbal); araç (vasıta); olanak (imkân); dönem (devir); aydın (münevver); basım (tab'); çeviri (tercüme); yaşam (hayat); yanıt (cevap).

Oldukça çok... Bu sözcüklerden bazılarının eskileri size daha güzel geliyor olabilir. Öte yandan aralarında belki hiç duymadık-

larınız da vardır. Her neyse, yenileriyle birlikte yaşayacak gibi görünen birkaçının dışında, çoğu unutulup gidecek.

Kimilerini üzen de bu... Dilde arınmanın kuşaklar arası kopukluğa neden olduğu ileri sürülüyor...

Ünlü bir abartma

"Babalar oğullarını anlamıyorlar."

İki yeni sözcükle karşılaştılar mı hemen bunu söylerler...

Arkasından da bir saldırı gelir

"Dilimizi berbat ettiler!.."

Ama sonundaki "t" harfine aldanmayın, bu Arapçadan gelen "kopuz ve lavtayı andırır saz" anlamına "berbat" değil, Farsçadan gelen "havaya uçmuş gibi dağınık, viran, harap, pis, kötü" anlamına "berbad"ın Türkçeye geçerken sonu "t"ye dönüşmüşü...

Dilimizin arınmasındaki o hızlı dönemi yaşamış olanların duydukları üzüntüyü anlıyorum. Ama söyledikleri kesinlikle doğru değil. Türkçe "berbat" olmadı, hem çok gelişti, anlatım gücü arttı, hem de güzelleşti. Bu kadarla kalmayacağı, daha da gelişeceği anlaşılıyor.

Kapatılan Türk Dil Kurumu'nun *Tarama Sözlüğü*, *Derleme Sözlüğü*, geniş kapsamlı terim öneri çalışmaları bir yana, Macit Gökberk, Nermi Uygur, Berke Vardar, Tahsin Yücel, Mehmet Rifat gibi kendi konularındaki terimlere Türkçe karşılıklar bulup kullananların çabaları dilimizi çok zenginleştirdi. Başka bilim alanlarında da var böyle öncüler.

Geçenlerde Bertan Onaran birbirimizden uzak kaldığımız yıllarda Payel Yayınevi'nce yayımlanmış olan çeviri kitaplarını getirip koydu önüme. Wilhelm Reich, François Jacop, Henri Laborit gibi bilim adamlarının birbirinden güzel yapıtları.

İlk düşüncelerim onun çevirmen olarak çalışkanlığıyla, bir de Payel Yayınevi sahibi Ahmet Öztürk'ün yıllardır nitelikli kitaplar yayımlamakta direnmesinin saygıdeğerliğiyle ilgili şeylerdi.

Sonra eve gidip kitapları karıştırınca, hele Henri Laborit'in *İnsan ve Kent*'ini okumaya başlayınca, Bertan Onaran'ın Türkçe terimleri kullanmaktaki titizliği bayağı heyecanlandırdı beni.

Dil üzerinde yeterince durmayan, o yüzden de dil beğenileri gelişmeyen kimi genç yazarlar, bizleri de olumsuz yönde etkilediler. Yıllar önce vardığımız yerde durmakla yetiniyor, ilerlemiyoruz. Sanki bütün sorunlar çözüldü, her şey tamamlandı. Dilimizin benimsemediği, kurallarının çerçevesine almadığı sözcükleri, yabancı dillerin kurallarıyla kullanmaktan hiç çekinmiyoruz.

Örnekse "demokrasi" sözcüğü... Demokrasi yanlısı "demokrat"; demokrasiye uygun "demokratik"

Kendi eklerimizle yapabildiğimiz "demokratlık", "demokratça" "demokratlaşmak" gibi sözcüklerin kökü ise, "demokrasi" değil, "demokrat"

"Ekonomi, ekonomist, ekonomik" de böyle...

Bertan Onaran onların yerine, hiç çekinmeden, "tutumbilim, tutumbilimci, tutumbilimsel" demiş.

Bilimsel konularla ilgilenenler kavramları terimlerle karşılamak zorundalar, günlük konuşmalarda yaptığımız gibi sözcük kümelerinden yararlanarak yumak saramazlar. Bu durum onlara dil alanında çok önemli bir sorumluluk, hem de öncülük görevi yüklüyor.

Kanımca, deneme yazarlarının gözleri bilim adamlarında olmalı, onların önerdikleri terimleri kullanıp yaymaya çalışmalılar.

(Cumhuriyet, 27 Mayıs 1995)

DİLİN ŞİİRİ

Anadili Türkçe olan bir insan sonradan öğrendiği yabancı bir dilde okuduğu şiirleri nasıl değerlendirir?

Konusuna, içeriğine, iletisine, anlatım özelliklerine, imgelerine, yapısına, uyumuna, seslerine bakarak...

Bu işleri yaparken belki de elinde şiiri okuduğu yabancı dilden anadiline bir sözlük vardır.

Yabancı bir dili çok iyi bilenler, o dilin konuşulduğu bir ülkede uzun yıllar yaşamış olanlar, ellerine sözlük alma gereğini hiç duymayanlar, içeriği, biçimi aşıp dilin şiirine ulaşabilirler mi?

Hiç sanmıyorum...

Başka ülkelerin şairleri önümüze ister istemez bir eleştiri süzgecinden geçirilmiş olarak gelirler. Kendileri seçildiği gibi, en güzel şiirleri de seçilmiştir.

Mayakovski, Rilke, Apollinaire, Pound, Dylan Thomas, Kavafis vb. ile karşılaşınca, bizim yaptığımız, sözlüklü sözlüksüz, onları okuyup anlamaya çalışmak, yüceliği belgelenmiş olan şiirlerine hayran kalmaktır.

Sırasında, o büyük şairlere de yakınlık duymayabiliriz, ama değerlerini tartışmaya kalkmayız. Yazdıkları dili bilmek yetmez çünkü. Bir dilin şiirini duymak bambaşka bir şeydir.

Aslında onların anadilimize çevrilen şiirlerini okurken de tedirginizdir. Yazdıkları dilin şiirine çok yaslanan şairlerse, çevrilince tatsızlaşmaları doğaldır diye düşünür, eksikliği çeviride ararız.

Bu yaklaşımın yanlış olduğunu söyleyemem. Çünkü insanlar anadilleri dışındaki dillerin şiirine öyle kolay kolay ulaşamazlar.

Diyelim Fransız şiirini çok seven, Fransızcayı çok iyi bilen bir yabancı okurun önüne tanınmamış bir Fransız şair adayının orta düzeydeki bir şiirini koydunuz. Değerlendirebilir mi?

Konusuna, içeriğine, iletisine, anlatım özelliklerine, imgelerine, yapısına, uyumuna, seslerine bakar, bakabilirse, ama değerlendiremez.

Korkar yanılmaktan.

Konusunu, içeriğini, iletisini değerlendirebilir.

Anlatım özelliklerini, imgelerini, yapısını, uyumunu, seslerini değerlendirebilir.

Ama gerçekten iyi bir okursa (ki bunları değerlendirebilmek için gerçekten iyi bir okur olması gerekir), yargı vermekten çekinecektir.

Çünkü dilin şiiri denen bir şey var. Onun ölçütü ise inanılmaz bir öznellik batağında gizli...

Nâzım Hikmet'in şiirlerini çevirilerden okuyup beğenen yabancıları düşünüyorum

– Yanarak,
yanarak parmakları şerrâ relerden
insan yüreklerine dokundu bu elleri
yirmi beş senedir
yani bir rubu asır
hapisane kaleminde mukayyit kulunuzun...

Bir şiirin girişinde, dilimizdeki gelişmelerin yardımıyla, bir insan tipi çiziliyor. Parmakların insan yüreklerine dokunurken şerrarelerden yanışı çeviride aktarılabilir, ama tipin çizimine dilimizin gelişmelerinden yararlanılarak yapılan katkı nasıl aktarılacak? "Yani bir rubu asır" ile "mukayyit kulunuz" sözlerinin taşıdıkları yükü bir yabancı dilde hiçbir söze taşıtamazsınız.

Şiir deposu deyimler de öyle...

Melih Cevdet Anday'ın "Pir aşkına fakir aşkına" dizesi İngilizceye "For the sake of the old, for the sake of the poor" diye, Fransızcaya ise "Pour l'amour de Dieu, pour l'amour des pauvres" diye çevrilmişti.

Başka bir çaresi olmadığı için.

Ama dilin şiiri deyince belli bir yoruma saplanıp kalmamalıyız.

DİLİN ŞİİRİ

Dilin ortak malımız olmuş, özellikle deyimlerde, yaygın söyleyişlerde depolanmış bir şiirselliği var. Yüzyılların birikimiyle, kullanımın katkısıyla işlenip geliştirilmiş.

Bir de dili yoğururken şairlerin ortaya koyduğu şiirsellikler var. Bazen bulup öne çıkararak, bazen bütünüyle yeniden yaratarak.

Bakarsınız, bir şair odalarda, "Deli eder insanı bu çocuk!" diye öfkeyle bağıran bir ananın ağzından aldığı bir sözü, "Deli eder insanı bu dünya" diye şiirleştirmiş; bakarsınız, bir başkası, "Folklor şiire düşman" diye ortaya atılarak her şiirselliği kendi dil serüveninde yaratmaya soyunmuş...

Şiir üzerine söylediğimiz bu sözler aslında yazın dünyasının bütünü için geçerli, çünkü bu dünyanın neresine giderseniz gidin, hep dil çıkacaktır karşınıza.

Yaşar Kemal'in romanlarını Türkçenin içine doğmamış bir kimse nasıl değerlendirebilir?..

(Cumhuriyet, 16 Ağustos 1995)

TÜRK DİLLERİ

Bursa'da yayımlanan çeviri dergisinden söz ettiğim yazıda kısaca Tömer Dil Öğretim Merkezi'nin etkinliklerine de değinmiştim. Bu merkezde öğretilen on beş dili sıralarken, "Kazak, Özbek, Türkmen, Kırgız lehçeleri, demem Teoman Aktürel'in dikkatini çekmiş. Dilciler arasındaki tartışmada, konuya siyasal kaygılarla yaklaşanların yanında mı yer aldığımı sordu.

Bilginlerin tartıştığı bir uzmanlık alanında benim görüşümün bir değeri olamaz.

Ankara Üniversitesi'ne bağlı Tömer Dil Öğretim Merkezi'nin şubelerinde öğretilen diller sıralanırken dört Türk dili için "lehçe" deniyordu. Demek Tömer'in başındaki dilciler o görüşteler. Ayrıca, "Tömer Türk Lehçeleri Dergisi" adıyla Ankara'da iki ayda bir yayımlanan bir dergileri de olduğuna göre bu işin üstüne gidiyorlar.

Nedir tartışılan konu?

Prof. Talat Tekin'in *Türkoloji Eleştirileri* (Doruk Yayınları, 1994) adlı yapıtında bu konuya ışık tutan iki yazı yer alıyor. Biri Haziran 1991'de "Tarih ve Toplum" dergisinde çıkmış. Prof. Şinasi Tekin'e yanıt. Öbürü Mayıs-Haziran 1993'te "Türk Dili Dergisi"nde çıkmış. Prof. Hasan Eren'e yanıt. O yazıları karıştırarak tartışmanın özünü yakalamaya çalışalım.

Prof. Talat Tekin yan tutmayan bir bilim adamı olarak ele aldığı her şeyin adını doğru koymaya çalıştığını söylüyor.

Ona göre, bugün yeryüzünde bir tek "Türk dili" yok, birçok "Türk dilleri" daha doğrusu bir "Türk dilleri ailesi" var. "Latin dilleri ailesi", ya da "Slav dilleri ailesi" gibi...

"Nasıl İtalyanca, İspanyolca, Portekizce vb. Fransızcanın lehçeleri sayılamazsa, Türkmence, Kazakça, Kırgızca vb. de Türkçenin diyalektleri sayılamaz, diyor (s. 150)

Harvard Üniversitesi profesörlerinden Şinasi Tekin ise Orta Asya'da Türk dilleri olduğunu kabul ediyor, ama bunların son

yetmiş yıldaki siyasal baskılarla yaratıldığı görüşünde. Baskılar altında o dilleri yaratmak zorunda kalanların artık durumu değiştirmek istediklerini, tek bir abece, tek bir yazı dili aranışına girdiklerini ileri sürüyor.

Onun için de "bilimselcilik oyunu"nun bir süre askıya alınmasını öneriyor

"Orta Asya'nın tek alfabeli tek yazı diline giden yolda, bizim Türk dilleri vardır diye değil, Türk şiveleri, Türk lehçeleri vardır! diye bağırmamız gerekmektedir!" (s. 129)

Prof. Talat Tekin ile Prof. Şinasi Tekin arasındaki anlaşmazlık, ilk bakışta bilime ya da siyasaya ağırlık vermenin sonucu gibi görünüyor. Ama bunun ötesinde birtakım değerlendirme ayrımları da söz konusu.

Prof. Talat Tekin "Türk dilleri" deyimini yalnızca Sovyetler Birliği Türkologlarının değil, on dokuzuncu yüzyıldan beri Batılı Türkologların da kullandığını söylüyor

"S.S.C.B.'deki ve Çin'deki Türk dilleri Sovyet Devrimi'nden sonra değil, bu devrimden çok önce farklılaşmışlardır. (s. 132)

Prof. Şinasi Tekin'in "Orta Asya Türklerinin Sovyet Devrimi'nden önce bir ortak dili vardı; Sovyetler, Devrimden sonra diyalektleri dil yaparak bu birliği parçaladılar" savının nereye kadar doğru olduğunu, Prof. Talat Tekin şöyle açıklıyor

"Arap alfabesi ile yazılan eski Çağatay yazı dilinin Orta Asya Türk halkları arasında bir süre dil birliğini sağladığı düşüncesi doğrudur. Ancak, (...) Çağatayca genellikle sanıldığı gibi bütün S.S.C.B. Türk halklarının değil, sadece Orta Asya'daki Türk halklarının, başlıca Özbeklerin ve Uygurların, bir dereceye kadar da kuzey Türk halklarının ortak yazı dili idi ve Çağatayca bu görevini ancak 15-18. yüzyıllar arasında, yani ancak üç-dört yüzyıl kadar sürdürebilmiştir." (ss. 146-147)

Prof. Hasan Eren ise çok geniş bir alana yayılmış olan Türklerin dilinde birtakım ayrımlar görülmesini doğal karşılıyor, ama bu ayrımların çeşitli Türk kolları arasındaki anlaşmayı engelleyecek kadar derinleşmediği kanısında.

Prof. Talat Tekin de "lehçe" ile "dil"i ayıran özelliği "anlaşma"da görüyor

"Dilbilime göre bir dilin iki 'şive'sini ya da 'diyalekt'ini konuşanların birbirlerini anlamaları gerekir; eğer bir konuşma türü arada tercüman kullanılmaksızın anlaşılmıyorsa ona 'şive' ya da 'diyalekt' denilemez; akraba da olsa artık ayrı bir 'dil' karşısındayız demektir. (s. 150)

Oysa, bilindiği gibi, Azeriler bir yana, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinden gelenlerle dilmaçsız anlaşamıyoruz. Ayrımların anlaşmayı engelleyecek kadar derinleştiği açık.

Prof. Talat Tekin bir de şunu soruyor "lehçe" görüşünü savunanlara

"Bunca diyalektleri olan Türk dili hangi Türk dilidir? Çağatayca mı? Kıpçakça mı? Yoksa Türkçemiz mi?" (s. 146)

Bu soruyla, görüyorsunuz, Türkçemizin dil değil de lehçe sayılması olasılığı da beliriyor.

Asıl Türk halkı biziz, bütün ötekiler bize bağlı olmaları gereken kollar; asıl Türk dili bizim dilimiz, ötekiler çeşitli lehçeler diye mi düşünülecek?

Prof. Talat Tekin Türk cumhuriyetlerinin böyle bir yaklaşımı kesinlikle benimsemeyecekleri görüşünde

"S.S.C.B.'deki Türk halkları yetmiş yıllık diktacı rejim süresince benliklerini ve kimliklerini bir bakıma bu ana dilleri ile korumuşlardır. Bunlar kendilerini haklı olarak Kazak, Kırgız ve Tatar sayarlar, dillerini de Kazakça, Kırgızca ve Tatarca olarak adlandırırlar. Biz şimdi kalkıp 'Hayır, sizin diliniz dil değil, diyalekttir, Türkçenin diyalektidir' dersek bunlar alınmaz ve bundan kendilerinin, dolayısıyla da dillerinin küçümsendiği sonucunu çıkarmazlar mı?"

(Cumhuriyet, 9 Aralık 1995)

"VE"Lİ YAZMAK

Yıllardır yazılarımda "ve" bağlacını kullanmıyorum...

Başka yazarlar da var, benim gibi, "ve"ye uzak duran...

"Örnekse Tarık Dursun K., demek geliyor içimden. Ama şimdi uzun uzun araştıramam. "Yanılmıyorsam, diyelim...

Denemeciliği bunun için seviyorum. Araştırmacı ya da incelemeci oldun mu, bütün kitapları önüne açacaksın, en son ne zaman "ve" demiş, hangi yapıtında demiş, kaç kez demiş, sonraki basımlarda değiştirmiş mi, işin yoksa ara dur!..

Denemede, "Yanılmıyorsam"ı yapıştırırsın, olur biter...

Sanırım bir karşılaşmamızda Tarık Dursun K. kendi söylemişti bana "ve"siz yazdığını...

Bu "sanırım" da "yanılmıyorsam"dan aşağı kalmaz...

Yaşasın deneme!..

İlk Ataç'ın bir yazısında karşılaşmıştım "ve" konusuyla. Osmanlıcadan kalma "ve" (vü, ü) bağlacının Türkçede gerekli olmadığını savunuyordu.

Oysa ben Nâzım'ın şiirleriyle doluydum, "ve"nin birbirinden tatlı kullanılışları döneniyordu kafamda.

Sonra İngilizceden çeviriler yapıyordum...

İngilizlerle Amerikalıların düzyazısı büyük oranda, *Bible - The King James Version of the Old and New Testaments* diye anılan ünlü *Kutsal Kitap* çevirisinin doğrudan ya da dolaylı etkisi altındadır. *Kutsal Kitap* ise, bilindiği gibi, "ve"lerle örülü...

Kısacası İngiliz ya da Amerikalı yazarların biçemlerini "ve" kullanmadan Türkçeye yansıtmak çok güçtür. Hele yazarlığın başında genç bir çevirmenseniz...

O hava içinde Ataç'a bütünüyle katılmam olanaksızdı, ama "ve"lerimi daha bir denetim altına almıştım...

Sonra bir gün, ailece yakınlığımız olan, dışişlerinden emekli, Rifat Bey adında, Fransızcadan, Arapçadan çeviriler yapan, dille

ilgilenen, aydın bir insanla tartışmıştık bu "ve" konusunu. Tuna Baltacıoğlu ile benim yazdıklarımızı uzaktan uzağa izleyen, arada bir uyarıcı eleştirilerde bulunan bir büyüğümüzdü.

Konudan konuya geçerken bir ara yazılarımızda çok "ve" kullandığımıza değinmiş, tıpkı Ataç gibi, "ve"nin Türkçeye gerekli olmadığını söylemişti...

Benim *Yaşadığımız*'ı yazdığım, "Ve Ertesi Gece" diye bölüm başlıkları attığım, "Ve o senenin sonbaharında... diye tümcelere başladığım, ve ben – bu hikâyelerin yazarı Memet Fuat – diyorum ki..." diye Nâzımsı söyleyişlerin ardında koştuğum dönem...

Sevgili "ve"lerimden vazgeçemezdim...

Rifat Bey Nâzım'ı severdi. Ataç'ın yazısını okuduğumu belirtmiş, böylece "Biz bu görüşü biliyoruz, demeye getirmiş, sonra da Nâzım'ın belleklere kazınan şiirlerinden bazı bölümleri anımsatmıştım

Onlar ki uyup hainin iğvâsına
sancaklarını elden yere düşürürler
ve düşmanı meydanda koyup
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice murtada hançer üşürürler
ve yeşil bir ağaç gibi gülen
ve merasimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Demir,
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda ve zulüm ve hayat
ve bilcümle sanayi kollarının

ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının,
sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.

Türkçeye "ve" hiç gerekmese bile, herhalde Nâzım'ın şiirleriyle ulaştığı yerden onu kimse koparamazdı.

O gün Rifat Beyle tartışırken şunu gördüm Türkçeye "ve"nin gerekli olmadığını, "ve" kullanmadan da her şeyin anlatılabileceğini söylüyor, ama "ve"yi atmaktan söz etmiyordu. Nâzım'ın "ve"lerle örülmüş şiirlerini, tıpkı bizler gibi, coşkuyla dinliyordu.

Onun savunduğu şuydu

Aydın olmayanlar, düzyazının, kitap dilinin etkisinde kalmayanlar, konuşurken "ve" kullanmaya gerek duymazlar. Demek ki insanlarımız bu bağlacı kullanmadan her istediklerini söyleyebiliyorlar.

Bir yazar adayı biçemini geliştirirken yazı dilinin kalıplarına yenik düşmek istemiyorsa, konuşma dilinin renkliliğine, tadına ulaşmaktan bir şeyler umuyorsa, "ve" kullanmadan yazmaya özenmelidir. Bu ona biçem açısından çok şey kazandırabilir.

Ama Nâzım şiirlerini "ve"lerle örüyormuş, "ve"nin tadına tat katıyormuş. O ayrı iş... O başka... Sen de Nâzım ol, istediğini yap...

Aşağı yukarı buydu söylediklerinin özeti...

Bir süre sonra, Ataç'ı daha yakından izledikten, onunla birtakım tartışmalara girdikten sonra, "ve"lerimi denetime almanın da ötesine geçerek, "ve"siz yazmaya başladım. Çevirilerde de denedim bunu. Biçemimin yumuşadığını, kıvraklaştığını, arındığını açık açık izledim.

"Ve"siz yazmaya çalışmak bayağı yararlı oluyordu...

Peki, nerden aklıma geldi şimdi bütün bunlar?..

Son günlerde Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* adlı son romanıyla iki başka kitap duruyor başucumda. Genç yazarların kitapları. Biri roman, öbürü öyküler.

Bir ondan bir ondan mı okuyorum?

Hayır... O üç kitap nasıl bir araya geldi, anlatayım

Genç bir yazarın romanına başlamıştım. Daha ilk tümcede bir şeye takıldım. Tümcenin sonu şöyleydi

...hava şimdi daha da kapanmıştı.

"Şimdi" ile "mıştı" bir arada... Ama bu geçmişteki bir "şimdi" Onun için "mıştı"lı bitmiş tümce.

Peki, bu söyleyişi yadırgamıyor mu yazar?

Oysa tümceden "şimdi"yi çıkarsa, hem söylemek istediğini gene söylemiş olacak, hem de dile duyarlı okurlarını duralatmayacak...

"Neden yazdıklarını gözden geçirip ayıklamıyorlar, neden titizlenmiyorlar!.. diye üzülürken, *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* çıkageldi.

Yetmişini aşmış bir yazar, şiir yazar gibi tartmış, damıtmış her tümcesini...

Roman değil de, şiir gibi okuyorum betimlemelerini, konuşmalarını...

Hani Shakespeare'in oyunlarında ünlü parçalar vardır, herkes ezberleyip söyler orada burada. Gerçi onlarda ağırlık içeriktedir, ama Yaşar Kemal de bunu dil ağırlıklı olarak gerçekleştiriyor Değişik ağızlar, değişik söyleyişlerle unutulmaz dil güzellikleri...

Kişiler kendilerine göre konuşuyorlar Türkçeyi, yazar kendine göre konuşuyor.

Tadına doyulmaz bir dil şöleni...

"Gençler niye yazarlığın bu yönüne gereken önemi vermiyorlar, neden dil üzerinde yeterince çalışmıyorlar!.. diye sızlanırken, bir arkadaşım başka bir genç yazarın adını vererek,

"Siz onu okuyun, çok seveceksiniz, dedi...

Andığı öykü kitabı vardı bende. Ama okumamıştım. Kitaplığımdan bulup çıkardım. Yazar kitabı değil de, içine koyduğu küçük bir kâğıdı imzalamış...

Şöyle

"Ne yazık ki edebiyat dünyamızı da sarmış olan ilgisizliğin, unutulmanın, yok saymanın, önyargıların yok olması dileğiyle. Saygılar."

Daha önce bir de roman yayımlamış. İster istemez, o romanın ilgisizlikle karşılandığını, onun için de yazarın kırgın olduğunu düşünüyor insan.

Her neyse, ben hoşlanmam böyle saldırgan sokulmalardan.

"Kitabımı okuyup bir yerlerde sözünü etmeniz dileğiyle, diye yazsa daha dürüst olur.

Kendisinden kuşkusu yok. Daha başlangıçta, ilk kitabında herkes ayaklarına kapansın istiyor.

"Ne yazık ki edebiyat dünyamızı da sarmış olan ilgisizliğin, unutulmanın, yok saymanın, önyargıların yok olması dileğiyle. Saygılar."

Oysa daha bu tümcesinden diline özenmediği belli. O kitabı niye okumadığım açık...

Ama arkadaşıma güveniyorum... Başucumdaki kitaplar üçleşiyor...

Gerçekten yetenekli bir yazar. Öykülerin kurgusu, içeriğin yoğunluğu, özgünlüğü etkileyici. Çağımızın salgın hastalığı aykırılığa o da yakalanmış, ama güzel.

Dili, Türkçesi derseniz... Daha "ve"leme dönemini aşamamış...

Bir tümcede üç "ve" kullandığı bile oluyor...

Türk olmak Türkçe yazmak için yeterlidir kanısında...

Dile kafa yormuyor. Bir bakıyorsunuz, "Hiçbiri çağırmıyor, davet etmiyor," diyor. Bir bakıyorsunuz, "Henüz yarım saat bile geçmeden... diyor.

Kendiliğinden, içten bir anlatıma ulaşmanın uzun çalışmalar gerektirdiğini bilmiyor.

Oysa arkadaşımın değerlendirmesi doğru Gerçekten yetenekli bir yazar...

Ne yazık!..

Gençlere Türkçenin ulaştığı bu noktada artık yeni Sait Faik'ler yetişemeyeceğini, yazının o savrukluğu kaldıramayacağını anlatmak gerektiği kanısındayım...

Bugün dilimiz o yıllara göre çok ileri bir düzeyde...

Pek yetenekli olmayan kimseler bile biraz özenle ortak bir dil işçiliğinin herkese sunduğu güzelliklerden pay alabiliyorlar.

Türkçe günümüzde, Nâzım Hikmet'in 1920'leri, ya da Orhan Veli'nin 1940'larıyla ölçüştürülemeyecek kadar güzel, tutarlı konuşuluyor, yazılıyor. Eski yazarlar ayıklamalarını kendileri yapmak, karşılaştıkları dil sorunlarını kendileri çözmek zorundaydılar. Güvenle bakacakları bir yazım kılavuzları bile yoktu.

Bugün öyle mi!..

Bugün güzel yazamıyor, arınmış, yanlışsız bir dil kullanamıyorsanız algılama gücünüzün yetersiz olduğu, ya da en kötüsü dile önem vermeden yazarlığa soyunduğunuz düşünülür.

Yaşar Kemal çok büyük bir dilci, onunla yarışmak elbette kolay değil... Ama genç yazarlar da böylesine arkada kalmamalı...

(Adam Sanat, Mart 1998)

DİL YAZMAK

Yazarlar bir ara çok kullandılar bu "dil yazmak" sözünü...
Sonra unutuldu...
Aykırı bir söyleyiş olarak bana ters gelirdi...
Roman yazmak, öykü yazmak, deneme yazmak gibi, "dil yazmak"
Okurların yaptığı iş ne oluyor o zaman?
Dil okumak mı?
Örnekse şöyle denecek
"Dün bir dil okudum, bayıldım...

Çok önemli bir şey anlatmak istiyor da anlatamıyorlarmış gibi, elleri, kolları, parmaklarıyla çırpınarak,
"Benim amacım dil yazmak... Ben dil yazıyorum... derlerdi...
Sıkıntılarının nereden kaynaklandığını anlardım Yazarlara dayatılan sorumluluğu üstlenmek istemiyor, yazının dışardan ulaşılamayacak köşelerine kaçıyorlardı.
"Benim amacım dil yazmak... sözünü şöyle açabiliriz
Benim anlattıklarım, ele aldığım konular, yansıttığım düşünceler, duygular önemli değildir; bunlar girerse kendiliğinden, rastlantılarla girer yapıtlarıma; toplumsal sorunlarla, siyasayla da ilgilenmem; ben bir yazın insanıyım, kullandığım gereçle, yani "dil"le yeni yapılar kurmaya, yeni güzellikler yaratmaya çalışırım...
Toplumsalcı dünya görüşünün etkisiyle en aşırı uca gidip saplanan sorumlu yazarlığa, yaratıcılığı sınırladığı görülen siyasal bağımlılığa aşırı bir tepki mi?
Bence, öyle...
Ama bir uçtan öbür uca savuran yıpratıcı bir tepki...

Nicedir unutulmuş "dil yazmak" sözünü Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* adlı romanını okurken anımsadım.

Nereden nereye!..

Yaşar Kemal de tam anlamıyla dil yazıyor...

Romanmış, kişilermiş, olayların akışıymış, ilginin diri tutulmasıymış, hiçbir şeyi takmıyor... Değişik bir söyleyiş, değişik bir dil güzelliği yakaladı mı, kaptırıp gidiyor, bir anlattığını bir daha, bir daha anlatmaktan çekinmiyor.

Konuşmayı, anlatmayı, dilimizi çılgınlar gibi sevdiği belli...

"Ben dil yazıyorum," diyenlerin tepesine getirilip yerleştirilebilir...

Yerleştirilebilir de, Yaşar Kemal öyle yansıttığı düşünceler, duygular yapıtlarına kendiliğinden, rastlantılarla giren, toplumsal sorunlarla, siyasayla ilgilenmeyen yazarlardan değil.

Yaşamına bakmaya gerek yok, *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*'ya bakıp bir toplumsalcı olduğunu kolayca anlayabilir herkes. Bana "dil yazmak" sözünü anımsatan bu yapıtında, çok önemli toplumsal, siyasal sorunlara değiniyor, yakın tarihimizi, kültürümüzü irdeliyor...

Dil yazarken, kendini bütünüyle dile kaptırmış giderken, boyunduruk tanımaz, bütünüyle özgür yazınsallığı içinde, yaşadığı toplumun algılama gücü yüksek bir üyesi olan Yaşar Kemal, düşünceleri, inançları, duyarlığıyla, romanına boylu boyunca yansıyor.

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana'nın temeli insan sevgisiyle atılmış... İyi yanları, kötü yanlarıyla... İyiliğine, güzelliğine, dürüstlüğüne kurban olunan insanoğlu... Her pisliğe bulaşan, çıkarcı, aşşağılık insanoğlu... Yalnız iyilerle kötüler diye ayrılan değil, iyiden kötüye, kötüden iyiye gidip gelen insanoğlu...

İnsanlardan olan hiçbir şeye yabancılık duymayan bir yazarın gerçeklerden düşlere doğru kabaran dünyası...

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana savaşa karşı bir roman... Savaşlardan arta kalmış insanların belleklerinde dolaşarak, yaşadıkları inanılmaz kıyımları, çekilen acıları büyük bir güçle yansıtıyor...

Dille oynar, sözcüğü sözcüğe vurmanın tadını çıkarır görünürken, rastlantı olarak değil, bilinçle, "Savaşın her türlüsü kötü, kardeşler" çığlığını attırıyor okurlarına...

"Sarıkamış içinde Aynalı Çarşı. Aynalı Çarşı cehennem. (...) Sen hiç parça parça olmuş, üst üste tepelerce yığılmış, siperleri, koyakları, çukurları ağzına kadar doldurmuş ölüleri gördün mü? Ovalar dolusu çürümüş, kokmuş, kokusu insanı boğan ölülerin üstünden hiç yürüyerek geçtin mi? Sarıkamış savaşını görmemiş, yaşamamış insan dünyada hiçbir şeyi görmemiş, yaşamamış demektir. (...) İnsan boyu, iki insan boyu karın içinde yalınayak, başı kabak, pantolonu yırtılmış, kaputsuz, ceketsiz, koyunları bit dolu, donmuş elleriyle kaşınamayanları, Rus topçusunun karlı dağları ateşe, zindana çeviren güllelerini, karla birlikte uçuşan kolları, bacakları, kollarla, bacaklarla, gövdelerle birlikte gökten yağan kanları, Allahuekber dağlarının doruklarında fırtınaya, boraya tutulup donan, taş kesilen, donmuş kirpikleri, kaşları, donmuş gözleriyle bakan on binlerce askeri gördün mü hiç? (...) Balkan Harbi, Çanakkale, Sarıkamış, Amele Taburları, sen bunların hepsini birkaç yılda üst üste yaşadın mı (...)? Günlerce aç kaldın mı, günlerce susuz kalıp, kurtlu sular içtin mi?" (s. 111)

Yaşar Kemal dil yazarken kitaba kendiliğinden, rastlantı olarak girmiş değil bütün bunlar.

Savaşların nasıl yaşandığını başka bir yerden de okuyalım

"Süngü tak, diye bir ses geldi. Top gülleleri hışırdayarak yağıyor, ormanın içine düşüyor, ormanın içinden kopan topraklar ta buraya kadar geliyor, üstlerine yağıyordu. Süngü taktılar, siperlerden atladılar, her yanı toz bürüdü. Bir toz karanlığı içinde kaldı dünya. Barut koktu her yan. Göz gözü görmüyordu. Tozun içinden iniltiler, kırılan kemik sesleri geliyordu. Bu süngü savaşı ne kadar sürdü, kimse farkında değildi. Toz karanlığı kalktığında Vasili ağrıyan omzunu tuttu, süngü omzunun bu yanından girmiş, öbür yanından çıkmıştı. Süngüleyen askerin gözlerini hiç

unutamıyordu. Süngülü tüfeği elinde koşup gelirken, araları ya iki, ya üç kulaçtı, fazla değil...(...) Karşı karşıya geldiklerinde şaşkın asker ne yapacağını iyice şaşırdı, dönüp kaçmak istedi, kaçamadı, kıvrandı kaldı. Vasili soğukkanlı, hiçbir şey olmuyor gibi, onu seyrediyordu. Askerin o anda yüzü açıldı, pörtlek gözleri parlar gibi etti, şaşkın süngünün omzuna geldiğini gördü Vasili. Dehşet bir korkuyla ürperdi, sağ omzu, göğsü, kolu uyuşurken o da süngüsünü var gücüyle karşısındaki allak bullak yüzün bedenine sapladı. Karın üstüne birlikte düştüklerini biliyor. Gözünü açtığında bir büyük çadırın içindeydi. 'Bir şeyin yok, dedi doktor. 'Seni yaralayanı sen de öldürememişsin. O da kurtulacak ya sakat kalacak. (s. 121)

Başka bir yerde

"Meydan muharebesi verileli günler olmuştu ve ölüler kokmuştu. Daha ovaya yaklaşmadan ağır bir koku yumruk gibi iniyordu yüzlerine. Kokudan kimi askerler yere düşüyor, dipçik zoru, ölüm korkusu bile onları yerlerinden kıpırdatamıyordu. Canlarını dişlerine takıp kalkanlar da, birkaç adım sonra yere titreyerek düşüyor, düşer düşmez de canları çıkıveriyordu. (...)

"Vasilinin sırtına aldığı ölü kurtlanmıştı. Vığıl vığıl eden kurtları Vasili ölünün parçalanmış boynunda, göğsünde gördü. Yandaki ölünün ceketini çıkardı, kendi ölüsünü sardı, sırtına aldı. Yolda birkaç kez tökezledi ya, dayandı. Ölü öylesine kokuyordu ki, ciğeri sökülüyordu. Ne yaptı etti de ölüsünü yolda bırakmadı, tepenin yamacına götürdü, askerlerin kazdığı geniş, derin çukura attı. (s. 122)

Savaşlarla ilgili bu tür anıları okurken Atatürk'ün Hitler ile Mussolini için söylediği söz gelir hep aklıma. Şöyle bir şey Bunlar dünyanın başını yakacaklar, çünkü savaş nedir bilmiyorlar...

Yaşar Kemal bu romanında insanlara savaşın ne olduğunu bir kez daha anımsatmak gereğini duymuş gibi... Döne döne gidiyor üstüne...

"Köyün bütün evleri tutuşmuş yanıyordu. Köyün evlerinin hepsi tahtadandı. Yaşlılar, iki büklüm olmuşlar, hastalar, çocuklar, genç güzel kızlar, daha bıyıkları yeni terlemiş delikanlılar, yanan evlerden can havliyle dışarı fırlıyorlar, fırlar fırlamaz da yoğun bir yaylım ateşiyle karşılanıyorlar, düşen düşüyor, düşmeyenler de yanan evlere yeniden sığınıyorlar, az sonra yeniden dışarıya, yaylım ateşi, geri, evlere... İçerde cayır cayır yananlar... Dışarda kan içinde debelenip debelenip sonra kaskatı kesilenler.

"Böyle çok köy yangını gördü Vasili. Askerlerin bir kısmı yangından kaçanların üstüne kurşun sıkmıyorlardı. Yüzbaşı uzaktan kurşun sıkmayanları saptıyor, koşa koşa geliyor, o askerin kafasına tabancasının namlusunu dayayıp sıkıyor, yere düşen asker eğer ölmemişse, tabancasındaki kurşunları bitinceye kadar ardı ardına bu yedi canlı insanın başına boşaltıyor, yöreye dağılmış beyne tiksinerek baktıktan sonra oradan ayrılıyor, öteki askerin beynini dağıtmaya gidiyordu. Gene de birçok asker yangından kaçanlara kurşun sıkamıyordu. (s. 133)

Savaşta çaresizlikten çılgınlaşan, acımasızlaşan komutan örneği Vasili'nin kafasında bir yüzbaşı olarak biçimleniyor

"Askerler köyün içine dağıldılar. Evler bomboştu. Askerler eli boş döndüler biraz sonra. Yüzbaşı öfkeden deliye döndü. Boyun damarları şişmiş, gözleri pörtlemişti. (...)

"'Bunlar Müslüman, bunlar insan ha... Askerin geldiğini görür görmez bir kaşık su, bir lokma ekmek vermemek için dağlara kaçıyorlar. Hepsini, hepsini, önümüze kim çıkarsa öldüreceğiz. Bunlar insan değil, Müslüman değil. Yiyeceklerini de hep dağdaki mağaralarda saklıyorlar. Hayvanları da mağaralarda. Kendileri de... Bakın şu halimize, bakın onların ettiklerine. (s. 138)

"Köylüleri camilere, kiliselere doldurup veriyordu ateşi, evlerin, camilerin, kiliselerin içindekiler de cayır cayır, dehşet bir yanık kokusu çıkararak yanıyorlardı. Bütün emirleri de bu yüzbaşı veriyordu. (s. 147)

"Sırtlarındaki yaralıları, ölüleri kayalık bir geçitte birliği kuşatan eşkıyalardan canlarını kurtarmak için atmışlardı. Yüzbaşı da bundan dolayı iyice öfkelenmiş, bütün insanoğluna yediden yetmişe kin bağlamıştı. (s. 147)

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana'da okurlara savaşın acılarını anımsatmak için daha böyle pek çok şey anlatılıyor. Yüzlerce insanın, çoluk çocuk, genç yaşlı hançerlenerek çırılçıplak soyulduktan sonra Fırat'a, Dicle'ye atıldıkları... Yüzüne bakmaya kıyılamayacak kızların memelerinin kesilip kurda kuşa yedirildiği... Daha neler neler...

"On altı yaşımda okuldan aldılar bizi savaşa sürdüler," deniyor...

"Sen bir savaşın ne olduğunu bilir misin?" diye soruluyor...

"Bu toprakların yarattığı en güzel düşünce" ise şöyle özetlenmiş "Savaşa karşı savaşmak, öldürmeye karşı öldürmeden savaşmak...

Savaşan insana akıl erdirmek kolay değil

"İnsan insan olduğundan bu yana öldürmekten, savaştan iğrenmiştir ya gene de öldürmüştür. (s. 245)

"Savaş bitti. Belki daha sürüyor mu, diyorsun, bunlar savaşı bu akılla bitiremezler, bu insanlar, kendilerini yaratıkların en akıllısı sanıyorlar, bu yaratıkların en acınası yaratığı, yaratıklar içinde kendinin en ahmak yaratık olduğunu bilemeyecek kadar en ahmak, kendi canına, tekmil yaratıkların canına kıyan bu yaratıkların en kötüsü yaratık, yediğinin içtiğinin, doğan güneşin, akan suyun, esen yelin, uçan bulutun, yağan yağmurun, açan çiçeğin, büyüyüp gelişen meyvenin, tomurcuğun, yer altında çabalayan tohumun, uçan kuşun, petekteki arının, sayısız, milyarlarca, milyarlarca ışılayan rengin bir tansık olduğunu bilmeyecek kadar eşşek, hem de eşşoğlu eşşek. Bu korkunç yaratık gene savaş çıkaracak, ormanları yakacak, yüzlerce, binlerce yıldır yaptığı şehirleri yıkacak. (s. 109)

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, savaşa olduğu kadar, soylarına, uluslarına göre insanların bölünmelerine, ayrı tutulmalarına da karşı bir roman... Anadolu'da çeşitli soyların, çeşitli ulusların yüzyıllarca bir arada yaşamış olmalarındaki güzelliği, onları birbirlerinden ayırmaya çalışanların yanılgısını yansıtıyor...

Dille oynar, sözcüğü sözcüğe vurmanın tadını çıkarır görünürken, rastlantı olarak değil, bilinçle, "Biz tek bir insan soyuyuz" çığlığını attırıyor okurlarına...

"'Ne dediler de bu Rumları buradan gönderdiler! İşte burada kardeş kardeş yaşayıp gidiyorduk. Onlar bize hiçbir şey yapmadılar ki... Onlar gidince betbereket de gitti. (s. 20)

"'Karınca Adası işte şurada deniz ortasında bir adadır. Çok iyi doktorlar vardı. Vapurlar dolusu yaralı geliyordu. Kilisenin içinde hastalar üst üsteydi. Yakındaki okul boşaltılmış, orası da yaralıyla dolmuştu. Durmadan da yaralı geliyordu Çanakkaleden. Hastalar geldikçe evler boşaltılıyor, ev sahipleri de komşu evlere taşınıyorlardı. Ben on ailenin bir tek eve doluştuğunu biliyorum. Adanın Rum kadınları, kızları hastabakıcılık, aşçılık yapıyorlardı. Bazen iaşe tükeniyor, Rumlar, evlerinde ne var, ne yoksa getiriyorlardı. Bir an geliyordu ki Rumlarda da hiç yiyecek kalmıyordu. İşte o zaman yaralılar, Rumlar, hepimiz aç kalıyorduk. Bu sefer yörenin Türkmen köyleri yetişiyordu imdadımıza. Kayıklarla, motorlarla adaya yiyecek taşıyorlardı... (s. 24)

"'Çok üzüldük Panosaki, diyorlardı. 'Kim giderse gitsin ya senin bu kasabada, bu adalarda, bu kıyılarda yerin başkaydı.

"Gerçekten de bu insanlar arasında, Türk olsun, Rum olsun, Çerkez, Gürcü, Kürt olsun, hepsinin yanında yeri başkaydı. Bir kere bu bölgenin en iyi balıkçısı Panosakiydi. Çok balıkçı yetiştirmiş, yetiştirdiği her çırağa da oğlu, kardeşi gibi bakmış, hasta olduklarında onları hastanelere taşımış, günlerce, anaları babaları, kardeşleri gibi başucularında beklemiş, parası olmayanlara para, işi olmayanlara iş vermiş, iş bulmuş, sevdalıları birbirlerine kavuşturmuştu." (s. 65)

"Birden (Vasili'nin) aklına Kürt Haydar düştü. Babayiğit, yakışıklı, güzel gözlü, yürekli, mert, sözünün eri bir kişiydi. Bir Rum kızıyla birbirlerine sevdalanmışlar, kaçıp bir Türkmen köyüne sığınmışlardı. Kürt Haydar, kızın istemesine karşın karısını Müslüman etmemişti." (s. 168)

"Evine gitti. Evi iki oda bir salondu. Vasilinin, şarap dolu fıçılarla yüklü teknesiyle birlikte batan babası bu evi özene bezene, kendi de çalışarak en iyi Ermeni ustalara yaptırmıştı. (s. 174)

"'Ben Lena Papazoğlu. Dört oğlum gitti Çanakkaleye, Mustafa Kemal Paşanın yanına. Harbetti. Sonra başka yerlere gitti, Mustafa Kemal Paşanın yanında. Sonra Yunan çıktı benim dört oğlum yanında Mustafa Kemal Paşanın. Mustafa Kemal Paşa dedi onlara, harp bitti, siz kalasınız benim yanımda. Ben çok sevmiş sizi. Gönderin bir adam adaya, alsın gelsin Lenayı. (s. 222)

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana bir sanat yapıtı... Bir dil anıtı...

Gel Poyrazım, karındaşçığım, gel ki sana ben ne söyleyeceğim. Pa, pa, pa! Dil mil derken... A be neler de anlatıyor bu yazar baksana...

Yazın böyle

En seçkin adama, "Dili nerde bunun?" diye sorar...

En seçkin dil yazarına da, "Adamı nerde bunun?" diye...

(Adam Sanat, Nisan 1998)

YIL MI TÜRKÇE, SENE Mİ?

Kimden dinledim, ya da nerede okudum, bilmiyorum, İngiltere'de dili, yazım kurallarını çok iyi bilen, uzman yardımcılar varmış. Yazdığınız bir kitabın müsveddesini onlara verip belli bir ücret karşılığı okutur, yaptığınız yanlışları düzeltmelerini istermişsiniz. Bozuk tümceleriniz, yazım kurallarına uymayan uygulamalarınız varsa, hepsini saptayıp düzeltirlermiş.

Somerset Maugham da bir romanının müsveddesini bu uzman yardımcılardan birine okutacak olmuş, ama yapılan düzeltmeler anlatının biçemsel tadını öylesine bozmuş ki, yazar kitabını yanlışlarıyla, kendi kaleminden çıktığı gibi yayımlama yolunu seçmiş.

Biçemin oluşumuna yanlışların da katkısı bulunduğunu göstermek amacıyla anlatılan, belki de uydurma bir öykücük...

Bizde böyle uzman yardımcılar, para karşılığı yapılan böyle bir uğraş yok. Ama deneyimli yazarların yeni yazarlara bir karşılık beklemeden yardım ettikleri olur.

Bir de gazetelerde, dergilerde "redaksiyon" denilen bir işlem uygulanır Yazılmış bir yazıyı okuyup kurallara uymayan yönleri varsa düzeltmek...

Ama düzeltilen daha çok dikkatsizlikle gözden kaçmış yanlışlardır. Kimse kimsenin tümcelerini değiştirmeye kalkışmaz.

Kitap bastırırken ise eskiden linotip dizgicilerinden yardım alındığı olurdu. Özellikle yazım kuralları açısından...

Deneyimli linotip dizgicileri yazım kurallarını çok iyi bilirler, arada bir yazarları uyarırlardı. Sonunda iş müsveddeyi verenlerin, "Gözden kaçmış yanlışlar varsa, sen düzeltiver!" demesine kadar varırdı.

İstanbul Matbaası'nda çalışan Erdoğan Kantürk'ü hiç unutmam. Genelde üniversite çevreleriyle iş yapan bu basımevinde kitap bastıran profesörler onu nerdeyse bir uzman yardımcı olarak kullanırlardı. Müsveddeleri yazım kurallarına göre düzeltmesi

için tam yetki verirler, bozuk tümceleri ise işaretlemesini isterlerdi.

Bir bakıma Erdoğan Kantürk kendi işini yaparken bir karşılık almadan yazarlara da çalışırdı.

Oysa İngilizler bunu başlı başına bir uğraş sayıyor, bedelini ödüyorlar.

Bir de pek yaygın olmayan, onun için uğraş denemeyecek, gizli bir iş var bizde. Gerçekten var mı, yok mu, onu da bilmiyorum ya! Dedikoduya göre, bazı yazarlarımız sinema sanatçılarının anılarını yazmalarına para karşılığı yardım ediyorlarmış.

Nedense gizli yapılıyor bu iş.

Oysa sinema alanında ünlenmiş herkesin doğru dürüst öğrenim görmediği bir gerçek.

Kim yazar, ne yazar, bilen biliyor...

Ama, bakıyorsunuz, iki sözcüğü yan yana getiremeyecek bir oyuncu, taş gibi bir kitap yazıp kusursuz tümcelerle anılarını anlatmış.

Usta bir yazarın gizliden gizliye araya girdiği açık...

Bu da bir uğraş...

Karşılığı ödeniyor...

Anılar anlatanın... Kalem usta bir yazarın...

Kitabın nasıl ortaya çıktığının belirtilmemesi öğrenimsiz bir oyuncunun kendini usta bir yazar gibi göstermek istemesinden...

Öğrenim görmeden, dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışmadan yazar olunur mu?

"Olunmaz mı?"

Yazarlık eğitimi öğrenimle nereye kadar çakışır?

"Yazabilen insanlar" ile "yazamayan insanlar" ayrımı öğrenime bağlanamaz, ama kesinlikle bir eğitim işi...

O eğitimin nerede, nasıl alındığı ise pek belli değil...

Sait Faik'i düşünelim...

Yazar olmak için dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışmış mıdır?

Böyle bir zorunluluk olsa yazarlıktan vazgeçerdi belki de...

İlk kitabının başındaki "Semaver" adlı öyküsünden parçalar okuyalım

"Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti. Çöküş, o çöküş.

"Ali, annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geçtiğini anlıyamamıştı. Fabrikanın düdüğü camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terketmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi. Fırladı. Yemek odasının kapısında durdu. Masaya elleri dayalı, uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti. Onu uyuyor sanıyordu. (...)

"Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmıyacak. O kadar, muvaffak olmuş bir aktör.

"Sarıldı. Onu kendi yatağına götürdü. Yorganı üstlerine çekti, soğumaya başlıyan vücudu ısıtmaya çalıştı. Vücudunu, hayatiyetini bu soğuk insana aşılamağa uğraştı. Sonra, âciz, onu köşe minderinin üzerine attı. (...)

"Sonra ölüye bir daha baktı. Hiç de korkunç değildi.

"Bilakis çehre eskisi kadar müşfik, eskisi kadar mülâyimdi. Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı. Sokağa fırladı. Komşu ihtiyar hanıma haber verdi. Komşular koşa koşa eve geldiler. O, fabrikaya yollandı. Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibiydi. (...)" (*Semaver - Kumpanya*, Varlık Yayınları 1965, ss. 26-28)

Bu parçalar Sait Faik'in 1930'larda yazdığı bir öyküden. Dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalıştığını gösteren bir titizlik, bir arınmışlık görünmüyor. Yazıya dökülmüş, doğal bir anlatım.

Yıllar sonra yazdığı "Dolapdere" adlı öyküden de bir parçayı okuyalım

"İstanbul'un semt adları yok mu? Bayılırım onlara. Ne güzelleri vardır. Yalan da olsa, yanlış da olsa, bu semt adlarından

insanın muhayyelesine bir şeyler üşüşür. Başka yönlerden gelmiş anılar kaynaşıverir içimizde. Bir filmdir başlar dönmeğe beynimizin karanlığında.

"Dolapderede bostanları sulayan dolabı gözümüzü kapamadan da görüyoruz sıra sıra bostanların kuyuları, kocaman kovalar, gözlerine mendil bağlanmış bir emektar beygir, bir gıcırtı, kovaların deliklerinden durmadan düşen su, zincir şıkırtıları, dolap beygirinin adaleleri, tahtadan olukların arklara gönderdiği sularda ışık ve güneş oyunları, atın duraklayışı, hızlanışı, bahçıvanın hooo sesi, çıplak ayaklı bir Arnavut kızının pespembe topukları, burma kırmızı bıyıklarında hıyar çekirdekleri, sigara dumanları, tütün ve hiddet tutuşan bir ellilik bahçıvan, kuyruğu havada düşmanca dönüvermiş, sırtının tüyleri diken diken, burnu, ağzı kapkara, ıpıslak, dili bir eski zaman pembesile pembe bir acar, edepsiz dişi köpek...

"Bu semtlere Beyoğlunun tâ garaja kadar her sokağından inebilirsiniz. Ben en şairanesini seçtim. Elmadağından indim. (*Alemdağında Var Bir Yılan*, Varlık Yayınları 1954, s. 96)

Aşağı yukarı yirmi yıl arayla yazılmış bu öykü parçalarını bir araştırma yapmadan, öylesine seçtim. Yirmi yıl içinde Sait Faik'in dilinde, anlatımında bir gelişme olduğu görülüyor.

Dili arınmış, anlatımı daha bir rahatlamış. Ama aradaki yirmi yılı dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışarak geçirdiğini gösteren bir tutarlılık yok "Muhayyele - anılar - düşen su beygir at" Gene "keyfine göre takılan" yazıya dökülmüş, doğal bir anlatım.

Yazarlığı doğuştan geliyor gibi...

Böyle bir şey olmaz elbette, kimsenin yazarlığı doğuştan gelmez. Yazarlık çevreden, örneklerden edinilen bir şey. Ama kimileri yazarlığı anadilini öğrenir gibi öğreniyor.

Kendiliğinden...

Yazar olurken özel bir çaba harcamadıkları gibi, gelişirken de özel bir çaba harcamıyorlar...

Başka bir yazarı, Halikarnas Balıkçısı'nı düşünelim...

Bu yazar kurallara sığdırılabilir mi?

Anadilini öğrenirken ayrımına varmadan benimsediği kurallardan ötesine kesinlikle boyun eğmez. Başka dillere açılırken de bunlara belki bir şeyler eklemiştir. Dante'yi İtalyancasından, Cervantes'i İspanyolcasından, Shakespeare'i İngilizcesinden okurken diller üstü bir şiire uçup gitmiş olabilir...

Nâzım Hikmet'e, "Hiçbirimiz onun ayarında klasik manasıyla, lirik anlayışla şair olamadık, dedirten bir yazar...

Yeditepe'de *Ötelerin Çocuğu* yayımlanacağı zaman Hüsamettin Bozok çalakalem yazılmış gibi görünen müsveddeyi bana vererek 1950'lerin yazım kurallarına göre gözden geçirmemi istemişti. Bir tutarlılık aranışı içinde bir süre çalıştıktan sonra, dikkatsizlikle yapılmış yanlışların ötesinde hiçbir şeyi değiştirmemeye karar vermiştik.

Halikarnas Balıkçısı da yazarlığı anadilini öğrenir gibi öğrenen, kendiliğinden oluşan yazarlardandı. Dil üzerine, yazım kuralları üzerine çalışmış değildi. Gerekli görmüyordu böyle bir şeyi...

Sanırım az ya da çok bütün yazarlarda vardır bu kendiliğinden oluşmuşluk görünümü. Bir oranda doğuştan gelmiş gibidir yazarlıkları.

Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Sevim Burak, Füruzan...

Kimileri sonradan dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışmış olsalar da bu sezilmez.

Örnekse Aziz Nesin, ilk kitaplarında çok savruk, çok özensizken gittikçe derlenip toparlanmış, sonunda genel olarak uygulanan yazım kurallarının da ötesine geçip kendi koyduğu yazım kurallarıyla bir tutarlılığa ulaşmıştır

Ama okurları onun bu yanını sezmezler.

Yaşar Kemal de önceleri savruk bir yazarken sonradan toparlanmış, ortaya vurmadan yaptığı çalışmalarla bilinçli bir tutarlılığa ulaşmıştır.

Öte yandan, Tomris Uyar, Selim İleri, Nedim Gürsel, kendiliğinden oluşmuş görünümlü yazarları aratmayacak sanatsallıklarla dolu gelişlerinin daha başındayken bile, dil konusunda, yazım kuralları konusunda iyi bir öğrenim görmüş olmanın koruyuculuğu altındadırlar.

Sanatsal açıdan aşırı uçlarda gezinmeyi seven, Ferit Edgü, Bilge Karasu, Hulki Aktunç gibi deneyci yazarlar ise, nerdeyse yazı sanatının uzmanlarıdırlar.

Değişik oranlarda iç içe olduklarını bilerek, dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışıp çalışmadıklarına göre, yazarları "kendiliğinden gelişmişler" ile "bilinçle çalışarak gelişmişler" diye kabaca ikiye ayırabiliriz.

Örnekse Sait Faik, Halikarnas Balıkçısı, Orhan Kemal gibi, çok başarılı yazarlar biçemlerinin oluşumuna bilinçli çalışmaların yön vermediği "kendiliğinden gelişmiş" yazarlar olarak görünürler. Dilleri için, yazım kuralları için sanatlarının gerektirdiğinin ötesinde, özel bir çaba harcamamışlardır.

Buna karşılık, öbür uçtaki Ferit Edgü, Bilge Karasu, Hulki Aktunç gibi, gene çok başarılı yazarlar ise biçemlerini "bilinçle çalışarak" oluşturmuşlardır. Sanatlarının gerektirdiğinin çok ötesinde, dil konusunda, yazım kuralları konusunda da uzmandırlar.

Bu iki ucun arasında, değişik oranlarla, yelpazeyi renklendiren birçok başarılı yazar sıralanır.

Evet, *başarılı*...

Çünkü başarı yazarların salt dile, yazım kurallarına karşı tavırlarına bağlı değildir.

Başarıyı getiren başka şeyler de vardır...

Gene de ben yazı sanatlarında dilin "kendiliğinden" bir işleyişe bırakılmaması gerektiğine inanırım.

Onun için de, günümüzdeki yeni yazarların sanatsallık, özgünlük aranışları içinde dile, yazım kurallarına yeterince önem vermemeleri, bence, çok yanlış...

"Biçem insandır" görüşü geliyor burada akla.

Ama bunun böyle olması, dil üzerine, yazım kuralları üzerine yazarların bilinçli çalışmalar yapmalarına engel değildir...

Nâzım Hikmet'in gazetelerdeki deneyini anımsayalım

Nâzım dil alanında bir şeyler yapmak özleminde değildi. Siyasal bir kavgayı yürütüyor, günlük yaşamda konuşulan ortak dille yazıyordu.

Para kazanmak için gazetelerde takma adlarla köşe yazarlığı yapmaya başladığında, siyasal konulara değinmemesi istenmişti. Çevresindeki güncel olaylarla ilgileniyor, elektrik kesintileri, gişelerin önündeki uzun kuyruklar, trenin saatinden geç kalkması gibi aksaklıkları eleştiriyordu.

1930'lardaki konuşma dilimize örnek olmak üzere bir yazısından bir parça okuyalım

"Komşunun istirahat ve sıhhat hakkına hürmet etmek hiçbirimizin aklına gelmez. Herkes kendi evinde, kendi bahçesinde, bahr-ı muhitlerin ortasında, kimsesiz bir adada yaşıyormuş gibi hareket eder.

"Bu iddialarımın en büyük delili, mahalle aralarında, o bir karış tahta perdeli bahçelerde beslenen, yetiştirilen, teksir ettirilen hayvanlardır." ("Ben" takma adıyla, Yeni Gün, 29.8.1931)

Bahr-ı muhit okyanus; *Teksir* çoğaltma demek. Bugün Türkçelerini kullandığımız öbür sözcükler anlaşılıyor.

Nâzım 1934 yılı sonlarına doğru, bu kez "Akşam" gazetesinde, "Orhan Selim" takma adıyla, gene çevresindeki güncel olayları, aksaklıkları eleştiren yazılar yazmaya başladığında ise, dille ilgili bir görev de üstlenmişti. Yazılarını "temiz Türkçe denemeleri" diye anıyordu. Bu arada yazı diline yeni sözcükler sokmaya da özeniyordu.

"Düşündüm taşındım, konuşma dilimizde yaşayan, ancak, yazı dilimize sokmakta güçlük çektiğimiz, yazı dilimiz için yeni olan sözlerin, gediklerine konmasını kolaylaştıracak, yavaş yavaş bizi bu işe alıştıracak bir yol buldum gibi... (Akşam, 16.11.1934)

Temiz Türkçe denemeleri yaparak iki ay kadar çalıştıktan sonra yazdığı bir yazı

SUDAN YAZI

Geçen gün bir bildik çattı bana. Dedi ki

– İlk günleri o kadar kötü yazmıyordun, son günlerde boş veriyorsun gibi. Yazıların çok sudan. Böyle yazı yazmak kadar kolay iş olmaz. Sana işin kolayına başvurmayı yaraştıramıyorum doğrusu...

Bildiğin sözlerini dinledim. Dediklerinin yarısı doğru, yarısı yanlıştı.

Doğru olan şu Son günlerde doğrudan doğruya sudan nesneler yazmaktayım. Yanlış olan yarıya gelince Sudan yazı yazmanın kolay olması.

Yaptığım denemelere dayanarak söylüyorum ki, bir yazıcı için sudan yazı yazmak kadar güç iş yoktur.

Yazı denilen nesne, eninde sonunda, duyguları, düşünceleri çizgileştirmek, söylemek demektir. Ne kadar değersiz, ne kadar değmez de olsa, bir düşünceyi, bir duyguyu söylemek, önceden olan bir nesneyi, elle tutulur, gözle görülür bir anlatım biçimine sokmaktır. Söylenecek, anlatılacak, duyurulacak bir düşünce, bir duygu olduktan sonra bunun yazılması, yazıcının ustalığına göre bir vakit işinden başka bir nesne değildir.

Gelelim sudan yazı yazmaya. Sudan yazı yazmak, bir boşluğu biçimlendirmek, bir yokluğu kelimeler, sözlerle bir kâğıt üstünde var kılmaktır. Görüyorsunuz ya, sudan yazı yazmak, yoktan var etmek gibi bir nesne olduğundan, sudan yazı yazan adam Tanrıya benzer.

Alay, malay, kendimi zorlaya, zorlaya bir sudan yazı daha yazdım işte...

(Akşam, 23.1.1935)

Bu tertemiz Türkçeyi günümüzün okurları yadırgamayacaklardır. Çünkü dilimiz bugün daha da arınmış durumda. Gençleri-

miz arasından belki "muharrir"i anlamayanlar çıkabilir, nicedir "yazar" diyoruz, o günlerde ise yoktu böyle bir sözcük, Nâzım "yazıcı" demiş. "Düşünce", "duygu" demek bile arınma yolunda önemli bir atılım.

Bu bir yazarın çok bilinçli bir çalışması. Dil daha bu noktaya varmış değil. Nitekim Nâzım da, bundan iki yıl sonra, "temiz Türkçe" denemesi yapma kaygısı gütmeden yazdığı başka bir yazısında şöyle bir dil kullanıyor

"Hakiki bir vaka üzerinde konuşuyoruz. Devlet hastanesinde hastalara angarya bakıldığını, Hacer'in vakasıyla, anlattıklarıyla ve etraftan yaptığımız tahkikatla öğreniyoruz. Hacer, muayene için doğumdan evvel hastaneye gitmiş; doktor dikkatle muayene etmiş olsaydı, çocuğun ters geldiğini anlar, bunu doğumdan evvel çevirebilirdi. Ebe, kanunen, ters gelen bir çocuğu doğurtmak hakkına sahip değildir. Mutlak ve muhakkak surette bir doktorun yardımını temine mecburdur. Bu fenni ihmal yüzünden Hacer'in çocuğu ziyan oldu. Devlet hastanesinde, 'Parasız hasta değil mi, fazlasını ne ister?' zihniyeti hâkim oldukça, çocuk da, ana da ziyan olur." ("Adsız Yazıcı" takma adıyla, Tan, 9. 5. 1937)

Bu 1930'ların konuşma dili... Nâzım'ın "Akşam" gazetesinde "Orhan Selim" takma adıyla "temiz Türkçe denemeleri" yaparken yazar olarak ne kadar bilinçli davrandığı, önceki 1931, sonraki 1937 tarihli alıntılara bakınca açıkça görülüyor.

Günümüzün okurları Orhan Selim'in "Akşam" gazetesindeki dil çalışmasının önemini böyle bir karşılaştırma yapmadan anlayamazlar, çünkü bugün dile daha arı bir noktadan giriliyor. Başlarken daha ileri bir aşamadayız. Ne var ki bu hazıra konuş, dil üzerinde düşünme gereği duymamaya yol açarak, dili tanıma, dolayısıyla koruma olanağını azaltıyor.

Yıllar önce bir gün, oğlum ders çalışırken,
"Baba, yıl mı Türkçe, sene mi?" diye sormuştu.
Hiç unutmam...

DİL ÜSTÜNE

Ben onun yaşındayken "yıl"ın Türkçe, "sene"nin Arapça olduğunu biliyordum, çünkü Osmanlıcanın baskısıyla unutturulmuş olan Türkçe sözcüklerin yeniden kullanıma girmesi için savaşım verilen günlerde yetişmiştim.

İçinde yaşadığımız savaşım bize dilimiz üzerinde düşünme, dilimizi tanıma olanağı veriyordu.

Orhan Selim'in elinden düşürmediği *Tarama Dergisi* adlı 1934'te basılmış iki cilt kitabı, bir anı olarak, bugün de kitaplığımda saklıyorum.

Dili büyük oranda arınmış olarak bulan kuşaklar ise dil üzerinde kafa yormayı bütünüyle bıraktılar. Dilin arınmasına gerek duyulmaması amaca varıldığını gösterir, orası güzel de, bu arada dilin korunması da gündemden çıktı. Batı dillerinden gelen sözcükler, aykırı söyleyişler kolayca benimsenir. Türkçe geri itilir oldu.

İşin ilginç yanı, dili işlemeleri beklenen yazarlar da, dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde hiç durmuyor, özgünlüklerden, iç biçim oyunlarından, şiirsel söyleyişlerden başka bir şeye önem vermiyorlar.

Herkes "kendiliğinden gelişmişler"e aday, herkes doğuştan sanatçı...

Herkes Sait Faik...

Günümüzde yazarlığa heves eden gençlerin ilk ürünlerine bakarken duyduğum kaygıları, birkaç kitap yayımlamış, ünlenmiş, göklerde dolaşan yazarları okurken de duyuyorum. Türkçenin bugünkü durumuna ne savaşımlar vererek, nasıl geldiğini bilmiyorlar. Dil üzerinde hiç durup düşünmemişler. Dil nedir, biçem nedir? Sait Faik'in savrukluğunun bile ölçülü biçili olduğunu söyleyenler var. Ne demek istiyorlar?

Düşünen yok...

Bir anadilleri olmasını yazarlık için yeterli sanıyorlar.

(Adam Sanat, Eylül 1998)

DİZİN

Abasıyanık, Sait Faik, 38, 39, 40, 94, 104, 105, 106, 108, 112
Ahmet Haşim, 53
Ahmet Mithat, 73
Aktunç, Hulki, 108
Aktürel, Teoman, 86
Alemdağında Var Bir Yılan, 106
Alevok, Mehrure, 31, 32
Altunay, Bedia, 31
Anadolu Destanı, 11
Anday, Melih Cevdet, 13, 14, 15, 16, 55, 64, 84
Apollinaire, 83
Araz, Nezihe, 31
Âşıkpaşazade, 25
Ataç, Nurullah, 16, 19, 20, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 36, 37, 38, 40, 47, 64, 89, 90, 91
Atatürk, 45, 71, 98
Atay, Falih Rıfkı, 74, 75
Ateş, Ahmet, 22, 23, 24, 25, 26
Atilâ, Ömer, 30
Ayverdi, Semiha, 31, 32, 33, 34, 35

Baltacıoğlu, Tuna, 90
Balzac, 19
Benk, Adnan, 16
Bereketli Topraklar Üzerinde, 13
Berkand, Muazzez Tahsin, 31
Beyatlı, Yahya Kemal, 51
Bible, 89
Bilbaşar, Kemal, 16, 20
Birsel, Salâh, 60
Bleda, Osman, 59, 62, 63, 64, 66
Bozok, Hüsamettin, 16, 107
Buğra, Tarık, 14, 15, 17
Burak, Sevim, 107

Cervantes, 107

Çötüksöken, Yusuf, 78

Dante, 107
Demircan, Ömer, 78, 79
Derleme Sözlüğü, 81
Dersaadet'te Sabah Ezanları, 62
Dilbilgisi, 73
Divanü Lugât-it-Türk, 25

Ebüzziya Tevfik, 73
Edgü, Ferit, 108
Ediboğlu, Baki Süha, 28
Eloğlu, Metin, 56
Eren, Hasan, 86, 87
Ergin, Muharrem, 73
Erol, Safiye, 31, 32
Ertop, Konur, 36, 37, 43
Eyuboğlu, Bedri Rahmi, 27
Eyuboğlu, Sabahattin, 16, 47

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, 92, 95, 96, 100, 101, 102
Füruzan, 107

Gencan, Tahir Nejat, 73, 74, 75
Gökberk, Macit, 81
Günyol, Vedat, 16
Gürsel, Nedim, 108

Halikarnas Balıkçısı, 107, 108
Hekimoğlu, Müşerref, 31
Hitler, 98

Ilgaz, Rıfat, 56
Itrî, 54

İleri, Selim, 108
İlhan, Attilâ, 62, 71, 72
İnsan ve Kent, 82

Jacop, François, 81

K., Tarık Dursun, 89
Kâbusname Tercümesi, 25
Kanık, Orhan Veli, 94
Kantürk, Erdoğan, 103
Karacaoğlan, 51
Karakurt, Esat Mahmut, 22, 47, 48
Karalama Defteri, 30
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, 75, 76
Karasu, Bilge, 108
Kavafis, 83
Kocagöz, Samim, 15, 16, 19
Konur, Bkz. Ertop
Köknar, Rikkat, 31, 32, 35
Körükçü, Muhtar, 19
Kulaktan Kulağa, 47
Kutsal Kitap, 89

Laborit, Henri, 81, 82
Lav, Ercümend Behzad, 11

Makal, Mahmut, 19, 22
Mallarmé, 50
Malte Laurids Brigge'nin Notları, 80
Martin du Gard, 19
Maugham, Somerset, 103
Mayakovski, 83
Mercimek Ahmet, 25
Miskioğlu, Ahmet, 63
Muallim Naci, 74
Murtaza, 11
Mussolini, 98

Namık Kemal, 75
Nayır, Yaşar Nabi, 16, 18
Nâzım Hikmet, 51, 84, 89, 90, 91, 94, 107, 109, 111, 112
Necatigil, Behçet, 80
Nesin, Aziz, 107

Onaran, Bertan, 81, 82
Onger, Fahir, 16, 17
Orhan Kemal, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 107, 108
Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 68

Ölümsüzlük Ardında Gılgamış, 55
Ötelerin Çocuğu, 81
Özel, İsmet 50
Öztürk, Ahmet, 81

Pound, Ezra, 83

Recaizade Ekrem, 74, 75
Reich, Wilhelm, 81
Rifat Bey, 89, 90, 91
Rifat, Mehmet, 81
Rilke, 83
Rimbaud, 50

Samipaşazade Sezai, 17
Sarı Sıcak, 9, 11
Semaver-Kumpanya, 105

Shakespeare, William, 46, 92, 107
Süleyman Nazif, 36

Şükûfe Nihal, 31, 32

Talim-i Edebiyat, 74
Tarama Dergisi, 112
Tarama Sözlüğü, 81
Tarih, 25
Tekin, Şinasi, 86, 87
Tekin, Talat, 86, 87, 88
Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif, 22
Thomas, Dylan, 83
Tuncer, Cengiz, 20, 21
Türk Dil Bilgisi, 73
Türkçe Sözlük, 53, 60, 68, 70, 78,
Türkoloji Eleştirileri, 86

Uçuk, Cahit, 31
Uşaklıgil, Halit Ziya, 80
Uyar, Tomris, 108
Uygur, Nermi, 81

Valéry, Paul, 29
Vardar, Berke, 81
Verlaine, 50

Yaşadığımız, 90
Yaşar Kemal, 9, 16, 19, 20, 85, 92, 94, 95-102, 107
Yavuz, Hilmi, 44, 45, 46
Yine, 56
Yunus, 30, 51
Yücel, Can, 12
Yücel, Hasan Âli, 28, 29
Yücel, Tahsin, 81

KİTABIN YAZARI

Memet Fuat (d. 1926, İstanbul) 1946'da Haydarpaşa Lisesi'ni, 1951'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Öğretmenlik, çevirmenlik, muhabirlik, yapılarda mimar yardımcılığı gibi işlerde çalıştı. 1960'ta De Yayınevi'ni kurdu. 1964-1975 yılları arasında "Yeni Dergi"yi yönetti. 1963'ten 1972'ye kadar, on yıl, bir önceki yılda çıkmış yazı, öykü ve şiirlerden yaptığı seçmelerle *Türk Edebiyatı* adlı yıllıklar derledi.

Küçük yaşlarından beri süregelen spor tutkusunu, yaşadığı çevredeki çocukları sporculuğa yönlendirme yolunda değerlendirdi. Bir semt kulübü olan Altınyurt'ta futbol, masatenisi, voleybol kollarıyla ilgilendi. 1972-1980 arasında voleybol erkek milli takımlarına antrenörlük etti. Ünlü oyuncular yetiştirdi. 1979-1982 arasında ise Anadoluhisarı Gençlik ve Spor Akademisi'nde öğretim görevlisi olarak voleybol dersleri verdi.

1980'den 1983'e kadar "Yazko Edebiyat" dergisini yönetti.

1981'de Adam Yayınevi'nin yerli yayınlar yönetmenliğini üstlendi, 1987'de emekli oldu. Ama 1985'te yayımlanmaya başlayan "Adam Sanat" dergisinin genel yayın yönetmenliği görevini 1999'a kadar sürdürdü.

Yazılarında ağırlıklı olarak düşünce özgürlüğü, hoşgörü üzerinde duran, çağdaş Türk şiiriyle yakından ilgilenen Memet Fuat, 1959'da dergilerde çıkan denemeleriyle Ataç Eleştiri Armağanı'nı, 1961'de *Düşünceye Saygı* adlı kitabının birinci basımıyla Türk Dil Kurumu Deneme-Eleştiri Ödülü'nü kazandı. *Çağdaşımız Makyavel* adlı kitabıyla 1992 Sedat Simavi Ödülü'nü Gülten Akın'la paylaştı.

1995'te kendisine Kültür Bakanlığı "Kültür ve Sanat Büyük Ödülü", 1996'da Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü Altın Madalyası verildi.

1997'de "Yaşasın Edebiyat" dergisinin yaptığı soruşturmada *Gölgede Kalan Yıllar* adlı yapıtı "Yılın Kitabı" seçildi.

2000'de ise "Dünya Kitap Eki"nin oluşturduğu bir yargıcılar kurulu *Nâzım Hikmet* adlı yapıtını "Yılın Kitabı" olarak değerlendirdi.

Bugüne kadar yayımlamış olduğu kitaplarının sayısı seksene ulaşan Memet Fuat'ın Adam Yayınları'nca basılıp satışta tutulan yapıtları şunlardır

KİTABIN YAZARI

Anlatı :
Yaşadığımız (yeni yazımı 1998, roman); *Bir Ayrılışın Öyküsü* (1998, öyküler).

Anı :
Gölgede Kalan Yıllar (1997); *Tribünden Palavra Anılar* (1999).

Deneme :
Çağını Görebilmek (1982); *Çağdaşımız Makyavel* (1992); *Dağlarda Yüreğim* (1996); *Sömürüsüz Bir Dünya* (1998); *Çoğunluğun Gücü* (1998); *Yaşlı Bir Şaire Mektuplar* (1999); *Aykırılıklar* (2000).

Konularına göre derlenen denemeler :
Demokrasi Kültürü (2000); *Din ile Felsefe* (2000); *İkinci Yeni Tartışması* (2000); *Kültür Alışverişi* (2000); *Orhan Veli* (2000); *Nâzım Hikmet Üstüne Yazılar* (2001); *Eğitim Sorunu* (2001).

Yaşamöyküsü :
Nâzım Hikmet (2000).

Antoloji :
Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi (1985, genişletilmiş basımı 1999); *Dünya Yazınından Çeviri Şiirler* (1992); *Dünya Yazınından Seçilmiş Kısa Oyunlar I-II* (1993); *Dünya Yazınından Seçilmiş Kısa Öyküler* (1993); *Türk Yazınından Seçilmiş Çocuklar İçin Şiirler* (1993); *Türk Yazınından Seçilmiş Denemeler* (1993); *Türk Yazınından Seçilmiş Eleştiri Yazıları* (1993).

Seçme Şiirleri :
Nâzım Hikmet (1997); *Orhan Veli* (1997); *Oktay Rifat* (1997); *Cahit Külebi* (1997); *Edip Cansever* (1997); *Sabri Altınel* (1997); *Cahit Irgat* (1998).

Spor :
Voleybol (1983, Mehmet Bengü adıyla).

Daha ayrıntılı bilgi için

www.memetfuat.com

İÇİNDEKİLER

Sunu	7
Köylü Konuşması	9
Şive Taklidi	12
Tartışma Yürüyor	17
Tartışmanın Son Yazıları	19
Devrik Tümce	22
Gene Devrik Tümce	24
Örnek Alınacak Devrik Tümceler	27
Devrik Tümcede Yücel	28
Devrik Tümcede Ataç	30
Kadın Romancılar	31
Yanlışsız Yazmak	36
Dilde Anlamsızlık	41
Toplumun Dili	43
Sanat Eğitimi	47
Dil Yazıyorum	49
Şiir Dili	52
"Deli Eder İnsanı Bu Dünya"	55
Dilimizdeki Arınma	58
Dil Konusunda	61
Osmanlıca Sözcükler	67
Dilde Tutarsızlık	70
"Ne...Ne" Bağlacı	73
Dilciler	77
Çakılıp Kalanlar	80
Dilin Şiiri	83
Türk Dilleri	86

İÇİNDEKİLER

"Ve"li Yazmak 89
Dil Yazmak 95
Yıl mı Türkçe, Sene mi? 103
Dizin 113
Kitabın Yazarı 116

Bu kitaptaki yazılardan onu *Unutulmuş Yazılar*, üçü *Düşünceye Saygı*, biri *Çağını Görebilmek*, üçü *İki Yönlü Yozlaşma*, biri *Konuşan Toplum*, ikisi *Dağlarda Yüreğim*, dördü *Sömürüsüz Bir Dünya*, biri *Çoğunluğun Gücü*, biri *Biçemden Biçeme*, üçü *Aykırılıklar* adlı yapıtlarda da yer almışlardı.

MEMET FUAT

Dil Üstüne

"Çağdaş yazınımız arınmış Türkçemizin dev bir anıtı gibi yükseliyor."

Bu kitapta dilimizin oldukça hızlı geliştiği, arındığı, Arapçanın, Farsçanın baskısından kurtulma savaşımı verdiği yıllarda yaşamış bir yazarın, 1952'den 1998'e, kırk altı yıl boyunca yazdığı yazıları okuyacaksınız...
Romanlarda, öykülerde gerçekçilik şive kullanmayı gerektirir mi? Devrik tümce kullanmak salt bir üslup sorunu mudur, yoksa anlam gereği midir?
Yanlışsız, kurallara uygun yazma çabası ile üslup kaygıları arasındaki denge nasıl tutturulabilir?
İçi boş güzellikler yaratma yolundaki sanatçıların dile sığınışlarındaki aldatmaca...Şiir dili... Dilin şiiri...
Osmanlıca sözcüklerin aykırılık için kullanılışı...
Dilde tutarsızlık...

Dili yazarlık açısından irdeleyen yazılar...

ISBN 975-41

adam 803

ADAM